

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

ÇAĞDAŞ KAYNAKLARDA YAVUZ SULTAN
SELİM'İN MİSİR'DAKİ İCRAATLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KERİM MECİTZADE

İSTANBUL, 2024

FATİH SULTAN MEHMET VAKIF ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

ÇAĞDAŞ KAYNAKLARDA YAVUZ SULTAN
SELİM'İN MİSİR'DAKİ İCRAATLARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KERİM MECİTZADE
(190121101)

Danışman
(Prof. Dr. Abdülkadir Özcan)

İSTANBUL, 2024

18/01/2024

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Tarih Anabilim Dalı Tarih Yüksek Lisans programı öğrencisi 190121101 numaralı **Karım Abdelmaguid AWAD ABDELMAGUID**'ın hazırladığı, "*Çağdaş Kaynaklarda Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi*" konulu tezi ile ilgili Tez Savunma Sınavı, 18.01.2024 Perşembe günü saat 11:00'de yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **Kabulüne Oy Çokluğu/Oy Birliği** ile karar verilmiştir.

Tez adı değişikliği yapılmaması halinde: Tez adının *Çağdaş Kaynaklarda Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi Kaynakları* şeklinde değiştirilmesi uygundur.

Jüri Üyesi	Karar
1. Prof. Dr. Abdülkadir ÖZCAN (Danışman)	...Kabul...
2. Doç. Dr. İlhami DANIŞ	...Kabul...
3. Doç. Dr. Raşit GÜNDOĞDU	...Kabul...
4.	.....
5.	.....
6. (İkinci Danışman)*.....	.....

*2. Danışman varsa doldurulması gerekmektedir.

ETİK BİLDİRİM

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Kerim Mecitzade

TEŞEKKÜR

Çalışmak için uygun ortam sağlanmamış olsaydı tamamlanamayacak olan bu tezi tamamlamada bana yardımcı olan herkese teşekkürlerimi sunarım. Öncelikle bana değerli katkılar sunan tez danışmanım Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a, İstanbul Fatih'te bulunan eş-Şebketü'l-Arabiyye Kütüphanesi'nin sahibi Nevâf el-Kudeymî'ye ve orada çalışan Muhammed Salah, Yâmin Hamza, Abdurrahman Receb, Bâsil el-Muhammed ve Hüsâm Türkmânî'ye çok teşekkür ederim. Tezimi yazmaya başladığım ve bitirdiğim bu kütüphane, beni yazmaya teşvik eden ve tezin bu şekliyle ortaya çıkmasını sağlayan rahat bir ortam sundu. Ayrıca Yahudi tarihçi Eliyahu Capsali'nin Seder Eliyahu Zuta adlı kitabının üç cildinin bana ulaşmasına yardım eden ve Sultan Selim'in Mısır seferinin tarihine katkı sunan önemli bazı kısımlarını İbranice'den tercüme eden arkadaşım Şerif Muhammed Câbir'e de özellikle teşekkür ederim.

Kerim Mecitzade

ÇAĞDAŞ KAYNAKLARDA YAVUZ SULTAN SELİM'İN MİSİR'DAKİ İCRAATLARI

Kerim Mecitzade

ÖZET

Mısır'ın Osmanlı İmparatorluğu'na ilhak süreci, Osmanlı Devleti'nin devlet evresinden imparatorluk ya da büyük devlet evresine geçişini oluşturan ana duraklardan biri olarak kabul edilmektedir. Bu süreç aynı zamanda şu anda içinde yaşadığımız modern dünyayı şekillendiren olaylar arasındadır. Mercidâbık ve Ridâniye muharebelerinde Osmanlı ordusuna komuta eden Yavuz Sultan Selim büyük bir zafer elde ederek Bilâdüşşâm ve Mısır'daki Memlûk hakimiyetine son vermiş ve ardından Kahire'ye girerek onu fethetmiştir. Bir süre kalmış ve Mısır eyaletini kurmuştur. Böylelikle Kahire İstanbul'dan sonra Osmanlı Devleti içindeki önemi şehirlerden biri haline gelmiştir.

Bu tezde Arapça, Osmanlı Türkçesi, İbranice gibi farklı dillerdeki kaynaklar arasında yapılan karşılaştırmalı bir araştırmayla Sultan Selim'in Mısır'a karşı yürüttüğü ve sonunda Memlûk devletinin ortadan kaldırılmasına ve Kahire'de Osmanlı hakimiyetinin tesis edilmesine yol açan seferinde meydana gelen olaylar ele alınacaktır. Tezde sadece doğu kaynaklarını değil, farklı dillerdeki kaynakları da kullanarak olaya daha geniş ve derin bir şekilde yaklaşarak Sultan Selim'in Mısır seferine yeni bir bakış açısı getirmeye çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Yavuz Sultan Selim, Mısır, Memlûkler, Mercidâbık Muharebesi, Ridâniye Savaşı

ACTIONS TAKEN BY SULTAN SELIM I IN CAIRO IN THE LIGHT OF CONTEMPORARY SOURCES

Kerim Mecitzade

ABSTRACT

The annexing of Egypt to the Ottoman Sultanate is considered one of the main stages that shaped the transition of the Ottoman Sultanate from a state to a great empire, and at the same time it is one of the events that shaped the modern world in which we currently live. Sultan Selim I led the Ottoman army in the battles of Marj Dabiq and Ridaniya, and achieved a great victory during which he ended Mamluk rule in the Levant and Egypt. He subsequently entered Cairo, took control of it, and established the Eyalet of Egypt, in which Cairo became - in terms of importance - the second city after Istanbul in the sultanate.

Through a comparative view between sources in different languages, including: Arabic, Ottoman Turkish, and Hebrew, I will narrative of events that occurred in Sultan Selim's campaign against Egypt, which ultimately led to the destruction of the Mamluk Sultanate, and established of the Ottoman rule in Cairo. I have chosen these sources in eastern and western languages in order to approach the event more closely, and to provide a new insight of the Ottoman campaign against Egypt.

Keywords: Sultan Selim I, Egypt, Mamluks, Battle of Marj Dabiq, Battle of Ridaniya

ÖN SÖZ

Osmanlı Devleti'nin Şam ve Mısır'ı fethi, tarihinde gördüğü genişlemenin önemli aşamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Osmanlı bir yandan alanını ve kaynaklarını artırırken, diğer yandan Hicaz'daki kutsal topraklara hâkim olarak güçlü bir meşruiyet kazandı. Mısır'ın ilhaki, Osmanlı Devleti için nitelikli bir coğrafi ve tarihsel değişim sağlayan önemli olayların başında gelmektedir. Bir açıdan Mısır'a hâkim olmak, Hicaz'ı kontrol etmenin anahtarıdır. Öte yandan Mısır, mali, ticari ve coğrafi konum açısından özel bir öneme sahiptir. Bu konum Osmanlı'yı Kızıldeniz'e bakan ve daha önce bilmediği yeni bölgelere bağlamıştır. Tezimizde Yavuz Sultan Selim'in Mısır seferi ve fethini merkeze alarak sefer sırasında meydana gelen olayları daha yakından incelemeye ve bazı eklemeler yapmaya çalıştık. Tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Osmanlı-Memlûk ilişkilerinin başlangıcından Memlûklerin Mercidâbık ve Ridâniye savaşlarında yenilgiye uğraması, Mısır içinde yaşanan savaşlar, son Memlûk sultanı Tomanbay'ın idam edilmesi, Memlûk döneminin sona ermesi ve Osmanlı egemenliğinin başlaması ele alınmıştır. İkinci bölümde ise Kahire toplumunun Osmanlı'nın şehri fethetmesine tepkisi ve Yavuz Sultan Selim'in Osmanlıya bağlı Mısır eyaletini kurmak için idari, adli, mali ve sosyal açıdan yaptığı değişikliklerin temelleri incelenmiştir.

Tezde kullanılan kaynaklar Arapça, İbranice ve Osmanlıca kaynaklar olup bunların önemi, yazarlarının olayları doğrudan yaşamış olmasından ya da bizzat tanık olanlardan aktarmış olmasından kaynaklanmaktadır. Arapça kaynaklara gelince, bunlar arasında Osmanlı'nın Mısır'ı fetihliyle ilgili olayların en büyük yazılı Arapça kaydı olan "*Bedâ'i'ü z-zühur fî veķâ'i'î'd-dühur*" adlı ünlü Memlûk tarihçisinin İbn İyas tarihi yer alıyor. Yazarı el-Lahmî el-İşbîlî'nin "*ed-Dürrü'l-Muşan fî Sireti'l-Muzaffar Selim Han*" kitabına ve Osmanlı ordusunun Kahire'ye girişine tanıklık eden, tarihçi ve astrolog İbn Zünbül er-Remmâl'in "*Vaķi'ât es-Sultan el-Gavrî mâ' es-Sultan Selim*" kitabına, aynı zamanda Osmanlı-Memlûk savaşlarının bir kısmına tanık olduğu belli olan âlim Muhammed b. Sultan ed-Dımaşķî'nin "*el-Cevâhir'ül-muẓiye fî ayyam `i'd-Devleti'l-'Oşmâniyye*" adlı kitabına da dayanmaktadır. Ayrıca Hicazlı şair Ahmed b. el-Hüseyin el-'Uleyf'in Sultan II. Bayezid döneminde Hicaz ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler hakkında değerli bilgiler içeren "*Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum fî Menâķibi's-Sultân Bâyezid Melikü'r-Rûm*" adlı eserinden de faydalandım. Şair, Sultan II.

Bayezid'le temas halindeydi. Padişah adına bir şiir yazıp ona gönderdi ve padişah da ona ödül olarak yıllık bir miktar para tahsis etti. Aynı şekilde Sultan Selim'in Hicaz'ın Osmanlı hâkimiyetine girdikten sonra aldığı tedbirleri anlatırken Hicazlı tarihçi Kutbüddîn en-Nehrevâlî'nin "*el-İ'lâm bi-a'lâmi Beytillâhi (beledillâhi) 'l-ḥarâm*" adlı kitabından ve diğer Arapça kaynaklar dan da yararlandım.

Aynı zamanda önemli İbranice kaynaklardan biri olan, olayların çağdaşı bir Yahudi haham olan Eliyahu Capsali'nin "*Seder Eliyahu Zuta*" adlı kitabına da doğrudan dayandım; burada Yavuz Sultan Selim'in Mısır'a karşı seferini esas olarak Fatih Sultan Mehmed'den Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının başlangıcına kadar Osmanlı tarihindeki olayları ele alan kitabında anlatıyordu. Özellikle Kahire'deki Yahudi cemaatinin Osmanlı'nın girişi sırasındaki durumu ve Yahudilerin Memlûklere karşı Osmanlı'ya verdiği destek hakkında kimsenin sahip olmadığı bilgileri ve Sultan Selim'in Memlûk Emirlerinin kendisine olan sadakatini tespit için kullandığı hileleri içeren önemli bir kaynaktır. Sultan'ın Mısır seferini anlatmak için benden önce bu kitabı dayanak alan kimseyi görmedim.

Kaynaklarımdan biri de İranlı tarihçi Kadızâde Kebir b. Uveys'inin Farsça el yazması "*Gazavât-ı Sultan Selim*"inin modern Türkçe tercümesi gibi Osmanlı kaynaklarındandır; bu Kitabın yazarının Sultan'ın Mısır seferine eşlik etmesi nedeniyle olaylara bizzat tanık olduğundan büyük önem taşıyan bir kaynaktır. Feridun Ahmed Bey'in "*Münşeâtü's-Selâtîn*" kitabının elyazmalarından birine dayanak aldım, bu kitap ise 19. yüzyılda basılan ve araştırmacılar arasında dolaşan Osmanlıca nüshasında bulunmayan mektup ve belgeler ihtiva etmektedir. Örnek olarak Sultan Selim'in Ridâniye savaşı'ndan sonra Mısır halkına gönderdiği, mal ve canlarının eman altına alındığı mektup ve Sultan'ın Hayır Bey'e Osmanlı Sultanlığının Mısır'daki temsilcisi olsun diye verdiği Beratname'nin nüshası gibi belgeler ihtiva etmekte olup, benden önce hiçbir araştırmacının bu kaynaktan yararlandığını görmedim.

İdrîs-i Bidlîsî'nin "*Selim Şah-nâme*" adlı kitabını'da kaynak aldım. Bu kitap, tarihçinin Sultan Selim'e Mısır'a karşı yaptığı seferde eşlik etmesi nedeniyle ve Padişahın İbn Kemal Paşa'yı Mısır da ilk Osmanlı Baş kadısı olarak Yargı Erkinin başına atamasından ismiyle bahsetmesi nedeniyle önemli bir kaynaktır. Bu eser ve Diğer Osmanlı kaynakları dayanaklarım arasındadır. Ayrıca Osmanlı arşivlerinde muhafaza edilen, Memlûk Emirleri ile Osmanlı İmparatorluğu İdarecileri arasında yapılan Arapça mektuplaşmalara ve Sultan Selim'in Mısır'a karşı seferini konu alan Portekiz ve İtalyan kaynaklarına dayanan araştırmalara da müracaat

ettim. Ayrıca Mısır'da Osmanlı yargı usulünün kurulmasına ilişkin yeni bir hipotez ortaya koydum.

Yüksek lisansın ikinci döneminde bizlere verdiği Osmanlı tarihi kaynaklarına dersinden çok istifade ettiğim ve bu tezin yazılması esnasında değerli yorum ve düzeltmeler yapan danışmanım Prof. Dr. Abdülkadir Özcan'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Tezimde görüşlerinden doğrudan faydalandığım ve Arap eyaletlerinin Osmanlı tarihi açısından önemini anlamama yardımcı olan Prof. Dr. Zekeriya Kurşun'a teşekkürlerimi arz ediyorum. Bu tezin hayırlı ve faydalı olmasını Allah'tan niyaz ediyorum.

Ocak, 2024

Kerim Mecitzade

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	v
ABSTRACT	vi
ÖN SÖZ.....	vii
KISALTMALAR.....	xii
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	4
1. OSMANLILAR VE MEMLÜKLER ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER: KURULUŞTAN SAVAŞA.....	4
1.1. FATİH'TEN SULTAN SELİME	7
İKİNCİ BÖLÜM	16
2. MERCİDÂBIK MUHAREBESİ.....	16
2.1. RİDÂNİYE SAVAŞI	19
2.2. MERCİDÂBIK VE RİDÂNİYE SAVAŞLARIYLA İLGİLİ HABERLERİN VENEDİKLİLER VE PORTEKİZLİLERE ULAŞMASI	22
2.3. MISIR FETİHTEN ÖNCE OSMANLILARIN HAREMEYN İLE İLİŞKİLERİ	25
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	28
3. KAHİRE'NİN ZAPTI VE MISIR EYALETİNİN KURULMASI	28
3.1. MISIR TOPLUMUNDAN FARKLI KESİMLERİN OSMANLI ZAPTINA KARŞI TEPKİSİ	28
3.1.1. Fakihler ve Mutasavvıflar.....	28
3.1.2. Savaş Esnasında Mısır Halkı	31
3.1.3. Faslılar	33
3.1.4. Kahire Yahudileri	34
3.2. İDARÎ DEĞİŞİKLİKLER.....	36
3.2.1. Saîd Bölgesinin Osmanlı İdaresi Altına Alınması	38
3.2.2. Haremeyn'in Osmanlı Devleti'ne Bağlanması.....	39
3.2.3. Mısır Vakıfları	41
3.2.4. Mısır Beylerbeyliğinin Kurulması	42
3.3. ADLÎ DEĞİŞİKLİKLER	45
3.3.1. Kemalpaşazâde'nin Atanması ve Görevden Alınması.....	45
3.4. MALÎ DEĞİŞİKLİKLER.....	47
3.4.1. Sikkenin Padişah Adına Basılması	48

3.4.2. Venedik İle Anlaşmanın Yenilenmesi	49
3.5. SOSYAL DEĞİŞİKLİKLER	52
3.5.1. Kahire'nin ileri gelenlerinden bir kısmının İstanbul'a tehciri	52
3.5.2. Neden Tehcir?	54
SONUÇ	55
KAYNAKÇA	57
EKLER.....	61

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
b.	: İbn
bkz.	: Bakınız
c.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA.	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
ed. veya haz.	: Editör yayına hazırlayan
nr.	: Numara
s.	: Sayfa
thk.	: Tahkik
TSMA.	: Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
vb.	: Ve benzerleri
vr.	: Varak
vs.	: Vesaire

GİRİŞ

Sultan I. Selim'in (1512-1520) saltanatı, Osmanlı Devleti tarihinin en önemli dönemlerinden biri kabul edilmektedir. Sultan Selim sekiz yıl gibi kısa bir saltanat döneminde devletin yüzölçümünü neredeyse ikiye katlamayı başardı. Sultan Selim dedesi Fatih Sultan Mehmed'in fetihleriyle kıyaslanabilecek büyük fetihler yapan padişahlardan biridir.¹ Sultan Selim, 16. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun kültürel, dinî ve siyasî gündeminin inşasında önemli bir yer tutmuş, Osmanlı Devleti'nin Habsburglar, Safevîler ve Memlükler karşısında küresel egemenlik kazanmasında ve gelişmiş bir idari-bürokratik organla gerçek bir emperyal hükûmet sistemi inşa etmesinde önemli bir rol oynamıştır.²

Batıdaki toprakların aksine Osmanlı Devleti'ni kuzey, güney ve doğudan çevreleyen topraklarda Osmanlı ile aynı dinî, kültürel ve/veya etnik kökenleri paylaşan devletler yer alıyordu. Osmanlı'nın buralarda genişlemesi ekonomik ve yeni toprak ilhakı amacını taşıyordu. Daha çok varlığını ve meşruiyetini inşa etmek ve güçlendirmek içindi.³

Sultan Selim, üç savaş ile geniş bir coğrafyada nüfuzunu yaymayı başardı. Bu savaşların ilki Doğu Anadolu bölgesi için yeni bir tarih başlatan 1514'teki Çaldıran Savaşı idi. Bu savaşın -en azından çağdaş Orta Doğu tarihi açısından- önemli sonuçlarından biri de Kürt emirliklerinin ve yerleşim yerlerinin devlet bünyesine katılmasıydı. Çaldıran savaşından sonra yirmi beş Kürt beyi, bölgedeki Kızılbaş liderlere karşı Sultan Selim'den yardım istedi. Sultan Selim de onlara destek gönderdi. Bu da Musul dahil olmak üzere Güneydoğu Anadolu ve Kuzey Irak'ın çoğu bölgesinin Osmanlı idaresine girmesini sağladı.⁴ Sultan Selim Kürt aşiretlerine devlete bağlılıkları ve onunla iş birliği yapmaları karşılığında Bitlis, Hasankeyf ve İmadiye'de topraklarını yönetme hakkı verdi.⁵ 1515-1517 yılları arasında Diyarbakır ve diğer Doğu Anadolu şehirleri ise devlete bağlandı.

---

¹ H. Erdem Çıpa, *The making of Selim: Succession, Legitimacy, and Memory in the Early Modern Ottoman World*, Indiana University Press, Indiana, 2017, s. 3.

² H. Erdem Çıpa, a.g.e., s. 5.

³ Ebru Boyar, "Ottoman expansion in the East", haz. Suraiya Faroqi & Kate Fleet, *The Cambridge History of Turkey*, C. II, Cambridge University Press, USA, 2013, s. 74.

⁴ Gökhan Çetinsaya, *The Ottoman Empire: A History*, Timaş Publications, İstanbul, 2022, s. 108.

⁵ Ebru Boyar, "Ottoman expansion in the East", haz. Suraiya Faroqi & Kate Fleet, a.g.e., s. 110.

Sultan Selim'in fetihlerini taçlandırdığı diğer bir olay ise Bilâdüşşâm ve Mısır'ı fethetmesi ve bunları Osmanlı Devleti'ne ilhak etmesidir.⁶ Bu ilhak İstanbul'un fethinden sonra Osmanlı Devleti tarihindeki en önemli dönüm noktasıydı. Hatta İstanbul'un fethinden daha önemliydi.⁷ Osmanlı Devleti İstanbul'un fethinden sonra Müslüman Doğu'nun en büyük devletlerinden biri haline gelmiş olsa da Mısır'ın fethinden sonra büyük bir devlet veya imparatorluğa dönüştü. Çünkü bu fetihle Osmanlılar birkaç stratejik hedefe ulaştı.

1. Doğu üzerindeki egemenlik konusunda en büyük rakip olan Memlük devletini devirmek.
2. Üç mukaddes şehir olan Kudüs, Mekke-i Mükerreme ve Medine-i Münevvere'nin Osmanlı idaresine girmesi. Böylece Osmanlı yönetimi mukaddes yerleri himaye etme meşruiyeti kazandı.
3. En zengin iki Arap eyaleti olan Bilâdüşşâm ve Mısır'ın mali kaynaklarını kontrol etmek. Bu da Osmanlı Devleti'nin ekonomik gücünü büyük ölçüde artırdı.
4. Osmanlılar ilk defa Kızıldeniz kıyılarına, oradan da Hint Okyanusu dünyasına ve denizaşırı bölgeye ulaşmayı başardılar. Bu şekilde Kızıldeniz'in tamamını, güneyde Sudan'a kadar uzanan geniş bir alanı kontrol ettiler. Bu da Osmanlıları karada Habeşistan, Zanzibar ve Func Sultanlığı; denizde ise Aden, Hindistan, Mahâr, Yenbu', Hudeyde, Massava, Kumrân, Sevâkin, Diyu, Cava, Hürmüz ve Hadramut ile sınırdaş yaptı. Böylece Akdeniz üzerinden Bilâdüşşâm'dan Hint Okyanusu'na giden ticaret yolları ile Kızıldeniz ve Hint Okyanusu'nun kapıları Osmanlılara açılmış oldu. Ayrıca Hindistan'dan Yemen ve Mısır'a gelen önemli baharat ticaret yollarını kontrol ettiler. Osmanlı Devleti daha sonra Yemen'i kontrolü altına aldı ve Habeş Eyaleti'ni kurdu.⁸

---

⁶ Dr. Zekeriya Kurşun, yüksek lisansın ilk döneminde Osmanlı Arap Coğrafyası dersinde Arap devletlerinin Osmanlı tarihindeki önemini bizlere anlatırken bu bakış açısına işaret etmiştir.

⁷ Gökhan Çetinsaya, a.g.e., s. 116.

⁸ bkz. Cengiz Orhonlu, *Habeş eyaleti: Osmanlı İmparatorluğu'nun güney siyaseti*, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1996

Aynı şekilde Portekizlilerle rekabet edip Kızıldeniz ve Arap Yarımadası'nın güneyindeki büyük deniz kontrollerini sağladı.⁹

5. Bu fetih, Osmanlıların en büyük İslâm halifeleri haline gelmesini sağladı. Ayrıca yüzyıllarca Abbasi halifesinin şekildeki iktidarı ve fiilen yönetimi elinde tutan çok sayıda sultandan sonra, padişah ve halifenin otoritesini tek kişide birleştirdi.

Bu tezde iki bölüm halinde Sultan Selim'in Mısır seferini, Ocak 1517'de Kahire'ye girmesini ve ardından Mısır eyaletini tesis etmesini ele alacağız. Ayrıca Sultan Selim'in İstanbul'a dönmeden önce sekiz ay kaldığı Mısır'da yaptığı icraatları inceleyeceğiz.

---

⁹ bkz. Salih Özbaran, *Yemen'den Basra'ya Sınırdaki Osmanlı*, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. OSMANLILAR VE MEMLÜKLER ARASINDAKİ DİPLOMATİK İLİŞKİLER: KURULUŞTAN SAVAŞA

Bu bölümde Sultan I. Murad döneminde başlanan ve Memlük devletinin Yavuz Sultan Selim'in eliyle yıkılmasına kadar geçen süreçte Memlük-Osmanlı ilişkileri ve bu ilişkilerin kimi zaman dostane, kimi zaman gergin olmasının sebepleri ele alınacaktır. Buna ek Memlükler döneminde Osmanlı padişahları ile Haremeyn arasındaki ilişkilerden bahsedilecektir.

Çerkes Memlükleri ile Osmanlılar arasındaki ilişkiler dostane başladı. Memlükler, Osmanlıları ilk başta düşman veya İslam ülkeleri üzerindeki kontrolleri hususunda rakip olarak görmediler. İki devlet arasındaki sınırların uzak olmasına ek olarak, Osmanlı Devleti kuruluş döneminde daha çok batıda, özellikle de Bizans'taki Hıristiyan güçlere doğru yayılmaya çalışıyordu. Bu genişleme Memlükler tarafından memnuniyetle karşılandı ve karşılıklı mektuplar, hediyeler ve heyetler gönderildi.¹⁰ Osmanlılar ise Memlüklerin batı Asya'daki hakimiyetlerini tanıdılar. Ayrıca Memlüklerin İslam dünyasının merkezinde yer almalarından, Müslümanların halifesinin orada yaşamasından ve Haremeyn-i Şerîfeyn'i idare etmelerinden dolayı dinî ve siyasî önceliğe sahip olduklarını kabul ettiler. Buna karşılık Memlükler, Osmanlıları batıda İslam'ın sınırlarını koruyan gazi ve savaşçılar olarak kabul etti. Bütün bu faktörler, iki taraf arasındaki ilişkilerin dostane sürmesine yardım etti. Öyle ki Osmanlı fetihlerinden dolayı Kahire birkaç defa süslendi. Örneğin İstanbul'un fethinden sonra Kahire üç gün süslenmişti.

İki devlet arasındaki siyasi ilişkilerin Sultan I. Murad (1362-1389) ve Memlük Sultanı Berkuk (1382-1399) döneminde başladığını söylemek mümkündür. İki devletin birbiriyle yakınlaşmasının nedeni Timur'un batıya doğru ilerleyişiydi. Yıldırım Bayezid, Sultan Berkuk'a elçilerini göndererek Timur'un batıya doğru ilerlemesine karşı uyardı. Timur'un 1392'de Bağdat'a girmesinden sonra yakınlaşma daha da arttı ve Sivas Emiri, Sultan Berkuk ve Osmanlılar arasında ittifak kuruldu. 1394 yılında Sultan Berkuk Bağdat'ı geri almak için Timur'dan kaçıp Kahire'ye sığınan Bağdat'ın eski emiri Ahmed b. Üveys ile birlikte sefere çıktı. Ancak Timur ve ordusunun doğuya doğru geri çekilmesi nedeniyle savaş olmadı. Bunun üzerine Sultan Berkuk da geri adım attı.¹¹ Ancak Yıldırım Bayezid'in 1391 yılında Kayseri'ye

¹⁰ Hamid İbrahim eş-Şâyâb, *el- 'Lâkat'l siyâsiye beyn'l Memâlik'ül Çerâkise ve'l 'Osmaniyyin fi Mısır ve Biladü's-Şam 784/1382 - 923/1517*, Aziz Yusuf Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Yüksek Lisans Tezi, 1995, (Danışman: Prof. Dr. Luis Buzeh), s. 27.

¹¹ Hamid İbrahim eş-Şâyâb, a.g.e., s. 28.

saldırması ve Memlûkler'in himayesindeki emiri esir almasıyla iki taraf arasındaki ilişkiler gergin hale geldi. Bununla birlikte Sultan Bayezid'in elçisini antikalar, hediyeler ve mektuplarla Memlûk sultanına göndermesiyle ilişkiler düzeldi. Sultan Bayezid, eli ağrıdığı için Kahire'den mahir bir doktor ile Mısır'daki halifeden saltanat nişanı istedi. Sultan Berkuk da Kahire'den bir doktor ve nişan gönderdi.¹²

Sultan Bayezid, Sultan Ferec b. Berkuk (1398-1412) döneminde bir kez daha Elbistan'a saldırdı ve Malatya'yı alarak Darendeyi kuşattı. Bu nedenle iki devlet arasındaki ilişkiler kötüleşti. Memlûkler de onunla savaşmaya karar verdiler. Sultan Bayezid Memlûk sultanına bir mektup göndererek ilişkileri düzeltmeye ve Timur'a karşı ittifak kurmaya davet etti. Ancak Ferec b. Berkuk ittifakı reddetti ve herkesin kendi ülkesini savunmasına karar verdi. Böylece Timur önce Memlûkler'le savaştı ve 1401 yılında Halep'i aldı. Timur Memlûkler'le yeniden karşılaşmış onları yendi ve 24 Cemâziyelâhir 803/ 9 Şubat 1401 tarihinde şehir halkıyla şiddetli çatışmalardan sonra Şam'a girdi.¹³

Timur daha sonra Anadolu'ya giderek 1402 yılında Ankara Savaşında Sultan Bayezid ile karşı karşıya geldi ve Osmanlı ordusunu yenip Sultan Bayezid'i esir alarak ülkesine döndü. Timur Osmanlı topraklarını Sultan Bayezid'in oğulları ile Sultan Bayezid'in daha önce fethettiği yerlerdeki Türkmen beyleri arasında paylaştırdı. Osmanlı tarihinde bu dönem Fetret Devri olarak bilinmektedir.¹⁴ Sultan Bayezid'in dört oğlu, babalarının tahtı için savaştı. Bu dönem Şehzade Mehmed Çelebi'nin (1413-1421) 11 yıl sonra tek başına Osmanlı tahtına çıkmasıyla sona erdi.

İki ülke arasındaki siyasi ilişkiler, Memlûk Sultanı el-Melikü'l-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî (1413-1421) döneminde Sultan I. Mehmed'in Osmanlı tahtına çıkmasıyla yeniden başladı. Sultan I. Mehmed, Memlûk Sultanına bir mektup göndererek kardeşleriyle olan çatışmalar ve Bizans hâkiminin onları desteklemesi ve kışkırtmasından dolayı Memlûk Sultanının tahta çıkışını tebrik etmedeki gecikmeden dolayı özür diledi. Sultan I. Mehmed, iki devlet arasındaki ilişkilerin yeniden başlamasını ve dostluk bağlarının yenilenmesini istedi ve Memlûk Sultanına değerli bir hediye gönderdi.¹⁵ el-Melikü'l-Müeyyed de Sultan I. Mehmed'in elçisiyle birlikte kendi elçisini gönderdi ve kendisine gönderdiği değerli hediyeden dolayı teşekkür etti. Ayrıca Sultan Mehmed'in Bizans tekfuruna karşı elde ettiği zaferlerden ve kendisinin tahta çıkması münasebetiyle gönderdiği değerli hediyeden dolayı çok memnun

¹² Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 29.

¹³ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 30.

¹⁴ Fahameddin Başar, (1995), "Fetret Devri", *DİA*, C. XII, İstanbul, s. 480-482.

¹⁵ Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, C. I, İstanbul, 1274, s. 145.

olduğunu belirtti.¹⁶ İki Sultan karşılıklı hediyeler, haber ve dostane mektuplar göndermeye devam etti. Bu mektupların arasında Sultan I. Mehmed'in, kâfirlerle savaşmak, topraklarını fethetmek ve İslam'ın bayraklarını yüceltmekle meşgul olduğundan dolayı ancak mektuplaşabildiğini belirten bir mektup yer almaktadır. Sultan I. Mehmed mektubunda Osmanlı topraklarına gelen tüccar ve kafilelerin Memlûk topraklarından geçmelerine izin verilmesini istemiştir.¹⁷ Memlûk Sultanı da onunla birlikte kâfirlere karşı cihada ve mazlumları zalimlerden kurtarmaya iştirak etmeyi temenni ettiğini ancak katılmadığını belirtmiş ve Osmanlı sultanına savaşlarında yardım etmesi için Yanuş adında bir Memlûk emirini göndermekle yetinmiştir. Memlûk Sultanı mektubunun sonunda Sultan I. Mehmed'e dua etmiş ve durumunu haber vermesini istemiştir.¹⁸

Sultan II. Murad (1421-1444, 1446-1451), 831/1427'de Güvercinlik kalesini fethettiğinde Sultan Barsbay'a (1422-1438) bir mektup göndererek Osmanlı ordusunun Macaristan Krallığı'nın müstahkem kalesini fethettiğini bildirdi. Ayrıca fethin müjdesini vermesi amacıyla elçisini Kahire, Mekke-i Mükerrreme ve Medine-i Münevvere halkına göndermesini ve kendisine fetih ve cihat için dua etmelerini istedi.¹⁹ Sultan Barsbay cevabî mektubunda Osmanlı ordusunun fetihleri ve zaferinden dolayı sevincini belirtti ve Allah'a hamd-etti. Ayrıca ikisi arasında yazışmaların devam etmesini ve Sultan'ın Kahire'ye zafer haberlerini göndermesini ümit ettiğini belirterek ona bir kadın ve erkek memlûkü hediye olarak gönderdi. Sultan Murad Selanik Kalesi'ni fethettikten sonra iki padişah yeniden yazıştı. Sultan Murad elçisi Bedreddin Mahmud Bey'i bir hediye ile Sultan Barsbay'a gönderdi ve halifenin oğlunun vefatından dolayı başsağlığı diledi. Sultan Murad vefat haberinden dolayı duyduğu büyük üzüntüyü, kalenin fethini, Arnavutluk kralına karşı kazandığı zaferi ve onu ülkesine götürmesini haber verdi. Sultan Barsbay da cevabî mektubunda bundan çok memnun kaldığını belirterek hediye ulaştığını ve her zaman iletişim halinde olmayı ümit ettiğini söyledi.²⁰ Sultan Murad, Sultan Barsbay'a gönderdiği başka bir mektubunda Benî Esfer²¹ ile üç senelik bir barış anlaşması yaptığını ve Eflâk kâfirlerini cizyeye bağladığını haber verdi.²² Sultan Barsbay bu sulhun meşruluğunu ve askerlerin dinlenmesi için gerekli olduğunu ve Allah'ın

---

¹⁶ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 146.

¹⁷ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 164-165.

¹⁸ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 165-166.

¹⁹ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 195-197.

²⁰ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 200-201.

²¹ Araplar Yunanlılara Benî Esfer adını vermişlerdir. Hadis-i şerife göre Araplar ile Benî Esfer arasında savaş olacak ve İstanbul fethedilecektir. Hıristiyan kralları Benî Esfer kralları denilmiştir. Daha sonra bu ifade bütün Avrupalı krallar için kullanılmaya başlamıştır. Burada Benû Esfer ile Macarlar kastedilmiştir.

²² Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 204

“Sulh hayırlıdır”²³ emrine uygun olduğunu söyledi. Ayrıca yazışmaların devam etmesini istedi.²⁴ İki taraf arasındaki güçlü ilişkiler bu şekilde devam etti. Örneğin Ömer adında birisinin liderliğinde Osmanlı’dan gelip Hicâz’a giden büyük bir topluluk Mısır’da Sultan Barsbay’ın yanına geldiğinde Sultan onlara ikramda bulundu ve onlar için büyük bir sofraya hazırlandı. Ayrıca onlara her gün yetecek kadar maaş tayin etti.²⁵

Sultan Çakmak (1438-1453) döneminde ise Memlük-Osmanlı ilişkileri güçlendi. Sultan Çakmak, bir elçi ile Sultan Murad'a bir mektup göndererek Sultan Barsbay’ın ölümünden sonra sultan olduğunu bildirdi ve değerli bir hediye gönderdi.²⁶ Sultan Murad Sultan Çakmak'a elçisini göndererek tahta oturması münasebetiyle onu tebrik etti ve Osmanlı ordusunun Benî Esfer'e karşı zafer kazandığını haber verdi. Sultan Murad ayrıca aralarındaki dostluk bağlarının güçlenmesini istedi. Sultan Çakmak da Osmanlıların zaferinden dolayı büyük bir sevinç duyduğunu belirterek Sultan Murad’a değerli hediyeler gönderdi. Sultan Murad Sultan Çakmak'a gönderdiği elçisi vasıtasıyla oğlu Mehmed lehine tahttan çekildiğini belirterek oğluna nasihat ve tavsiyelerde bulunmasını istedi.²⁷

1.1. FATİH'TEN SULTAN SELİM'E

Fatih Sultan Mehmed’in (1444-1446, 1451-1481) padişah olmasıyla iki ülke arasındaki iyi ilişkiler devam etti. Fatih Sultan Mehmed Sultan Çakmak’a tahta geçtiğini bildirmek için bir mektup yazdı ve yirmi sandıktan oluşan bir hediye gönderdi. Beş sandığın içinde gümüş kaplar da bulunuyordu. Sultan Çakmak da onun tahta çıkması münasebetiyle tebrik etmek için bir heyet gönderdi.²⁸ Fatih Sultan Mehmed mektuplarında Sultan Çakmak’ı bir baba olarak tavsif etmiş ve kendisinin ona karşı bir oğul mesabesinde olduğunu belirtmişti.

Sultan Seyfüddîn İnal (1453-1461) döneminde iki devlet arasındaki dostluk politikası devam etti. Fatih Sultan Mehmed, Sultan İnal'a İstanbul'un fethini haber verdiği bir mektup gönderdi.²⁹ Bunun üzerine Kahire'deki kaleden müjde verildi. Halk bu habere çok sevindi. Camilerin minberlerinden müjdeler verildi. Bu büyük olaydan dolayı namazlar kılındı. Sultan İnal şehrin süslenmesini emretti.³⁰ Fatih Sultan Mehmed’in gönderdiği elçisi Emir (el-Hoca) Cemalettin Yusuf b. el-Ğabuni beraberinde getirdiği Rum büyüklerinden bir kısmı esir, kumaş

²³ Kur'an-ı Kerim, Nisâ Suresi, ayet 128

²⁴ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 206.

²⁵ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 34.

²⁶ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 35.

²⁷ Zeynüddîn Abdülbâsî b. Halil el-Hanefî, *Kitabü'l Ravzü'l Bâsîm fi Havâdis'l Ömür ve'l Terâcim*, Tahkik. Ömer Abdüsselam Tedmürî, C. I, el-Mektebetü'l 'Aşriyye, Beyrut, 2014, s. 338.

²⁸ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 36.

²⁹ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 235-238.

³⁰ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 36.

ve sair hediyeleri, Molla Gürani (ö. 1488) tarafından kaleme alınmış Arapça bir mektupla birlikte Memlûk Sultanına takdim etti.³¹ Sultan İnal, Fatih'in mektubuna verdiği cevapta zafer ve İstanbul'un fethinden dolayı onu tebrik etti ve kendisine değerli bir hediye gönderdi. Ayrıca atalarının izinde aralarında dostluk ve sevgi bağları olduğunu belirtti.³²

Bu dönemde iki taraf arasındaki ilişkilerin iyi olduğunu gösteren hususlardan biri de Sultan İnal'ın Emir İbrahim b. Karaman'ın şikayetini dikkate almamasıdır. Emir İbrahim 859 / 1454'te bir elçi vasıtasıyla Kahire'ye Fatih Sultan Mehmed'i şikayet eden bir mektup gönderdi. Sultan İnal mektubu önemsemeyerek basit bir cevap verdi ve elçiye ikramda bulunmadı.

Sultan Hoşkadem (1461-1467) döneminde ise iki taraf arasındaki iyi ilişkiler Anadolu'da Memlûkler'in himayesinde olan Dulkadıroğulları üzerindeki anlaşmazlıktan dolayı değişti. Fatih Sultan Mehmed, Sultan Hoşkadem'den Elbistan'a öldürülen kardeşi Arslan'ın yerine Şahsuvar b. Dulkadir'i emir tayin etmesini istedi. Ancak Sultan Hoşkadem Arslan'ın kardeşi Şahbudak'ı Elbistan'ın başına geçirdi. Fatih Sultan Mehmed bundan rahatsız oldu ve Şahbudak'a karşı savaşta kendisine yardımcı olmaları için bir grup askeri Şahsuvar'a gönderdi. Sultan Hoşkadem bu durumdan haberdar olunca Şahbudak'a yardım için asker hazırlanmasını emretti ve bunların başına komutanlarından birini tayin etti. Bu sırada Şahsuvar'ın Osmanlı askerinin yardımıyla Elbistan'ı Şahbudak'tan aldığı ancak Elbistanlıların Şahsuvar'ı emir olarak kabul etmedikleri ve Şahsuvar'ın kaçtığı haberi ulaştı. Bunun üzerine Sultan Hoşkadem Şahsuvar'a karşı savaşta kendini ispatlayamayan Şahbudak yerine amcası Rüstem'i destekledi.³³

1464 yılında Karamanoğulları üzerindeki çatışma ve Osmanlıların Karamanoğullarını kontrolü altına alması, iki taraf arasında ilk büyük siyasi çatışmaya yol açtı. Karamanoğulları Beyliğinin 1468 yılında Osmanlı Devleti'ne ilhak edilmesi, geniş bir çatışmanın başlangıcı olarak kabul edilmektedir. Karamanlı kuvvetleri karşı saldırıları ile bazı yerleri yeniden ele geçirdi. Akkoyunlu tehdidinin ortadan kaldırılmasından sonra Karamanoğulları'nın elinde kalan dağlık bölgeler, Niğde ve Develi yöresiyle İç İl sahillerine yönelik Osmanlı seferi 1474'te başarıyla sonuçlandı ve Karaman Beyliği tam anlamıyla kontrol altına alındı.³⁴ Kilikya'daki Ramazanoğulları Beyliği ve Kapadokya'daki Dulkadıroğulları Beyliği gibi iki devleti birbirinden ayıran beylikler çatışmanın merkezi oldu.

³¹ Şehabettin Tekindağ, "Fatih Devrinde Osmanlı Memlûklu Münasebetleri", *Tarih Dergisi*, S. 30, 1976, s. 74

³² Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 238-239.

³³ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 38; Abdülkadir Özcan, "Hoşkadem" *DİA*, XVIII, 249-250

³⁴ Faruk Sümer, (2001). "Karamanoğulları", *DİA*, C. XXIV, İstanbul, s. 458-459.

Bu son gelişmeler, Osmanlılar ile Memlûkler arasındaki ilişkileri gergin hale getirdi. Bununla beraber ilk ciddi anlaşmazlık Hicaz su yollarının tamiri meselesinden çıktı. 862 / 1458'de Hac maksadiyle Mekke'ye giden bir Osmanlı hacısı, su havuzlarının harap olması yüzünden hac kafilesinin yollarda çektiği zahmeti görmüş, dönüşünde durumu Fatih'e bildirmiş idi. Fatih, Müslüman hacılar için büyük sıkıntılara sebep olan havuzları tamir ettirmek üzere birtakım ustaları vazifelendirmiş, Mısır naip ve hakimlerine bunlara yardım etmeleri için de mektuplar yollamıştı. Ancak, havuzları tamir etmek üzere giden Osmanlı ustalarını, Memlûkler hoş karşılamamışlar.³⁵ Gergin ilişkiler, sultanlar arasındaki hitap tarzına da yansdı. İki devlet arasındaki ilişkiler dostane iken sultanlar sürekli olarak birbirlerine hediye gönderiyorlardı. Osmanlı elçileri her yeni Osmanlı zaferinde Memlûk sarayında hazır bulundular. Fakat ilişkilerin gerilmesinden sonra Fatih Sultan Mehmed'in elçisi Sultan Hoşkadem'in huzuruna girerken teamüllere uymadı ve elçilerin yaptığı gibi Sultan'ın huzurunda yeri öpmeyi reddetti. Sultan Hoşkadem buna kızdı ve elçinin yanında getirdiği hediyeyi onu elçinin huzurunda orada bulunan emirler arasında dağıtılmasını emretti. Aynı şekilde Sultan Hoşkadem Fatih Sultan Mehmed'in yazdığı mektupta teamül gereği kullanılan lakaplar olmadığı için sinirlendi.³⁶

Sultan Kayıtbay (1468-1496) döneminde iki devlet arasındaki ilişkiler gergin kalmaya devam etti. Fatih Sultan Mehmed Dulkadıroğulları Beyliğinin başına Şahsuvar'ı geçirse de ilişkiler gerginlikten doğrudan bir çatışmaya dönüşmedi. Memlûkler, Sultan Kayıtbay döneminde Şehsuvar'ı esir almayı başararak 1472 yılında Kahire'ye gönderip orada idam ettiler. Fatih Sultan Mehmed vefatından önce İran'a mı yoksa Arap ülkelerine mi gideceğini söylemeden askeri bir hareket hazırladı. Tursun Bey'e göre bu hareketin amacı, Mısır'dan Çerkesleri çıkararak Memlûkler'e son vermektir. Ancak Fatih Sultan Mehmed ordunun hazırlanmasından kısa bir süre sonra vefat etti.³⁷

Fatih Sultan Mehmed'in ölümü ve Sultan II. Bayezid'in (1481-1512) tahta geçmesinden sonra iki devlet arasındaki gerilim arttı ve aralarında yeni faktörlerin etkisiyle doğrudan çatışmalar meydana geldi. Bu faktörlerin başında Cem Sultan'ın kardeşi Sultan II. Bayezid'den kaçarak Memlûk topraklarına gitmesi ve Sultan Kayıtbay tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanması yer alıyordu. Sultan Kayıtbay Cem Sultan'ın hacca gitmesine izin verdi. Bu karşılamadan dolayı iki ülke arasındaki ilişkiler kötüleşti.³⁸ İki taraf arasında ilk silahlı çatışma, 1483 yılında Osmanlı kuvvetlerinin Memlûk sınırlarına saldırması ve Memlûk kuvvetleriyle

³⁵ Şehabettin Tekindağ, a.g.m., s. 77

³⁶ Zeynüddin Abdülbâsıt b. Halil el-Hanefi, a.g.e., C. II, s. 326-327.

³⁷ Tursun Beğ, *Târih-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, C. I, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2020, s. 170-171

³⁸ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 40.

karşı karşıya gelmesiyle gerçekleşti. Sultan Kayıtbay, Sultan Bayezid'e büyük bir hediye ile Rum Sultanı lakabını alması için halifeden bir nişan göndererek gerginliği azaltmaya çalıştı. Ayrıca Hintli bir Behmen şahından Sultan Bayezid'e gönderilen ama yanında tuttuğu hediyeyi gönderdi. Ancak Sultan Bayezid, sulh yapmayı reddetti ve Sultan Kayıtbay'ın elçisini hoş karşılamadı.³⁹ İki ülke arasındaki bu çatışmalar tekrar edince Sultan Bayezid 1485'te Osmanlı ordularını göndererek Sis, Tarsus ve bazı şehirleri ele geçirdi. Memlûk güçleri Osmanlı askerlerini hezimete uğratıp komutanları Hersekzâde Ahmed Bey'i esir aldı. Sultan Bayezid ertesi yıl yeniden saldırıya geçti ve donanmasını İskenderiye'ye gönderdi. Ancak sefer, şiddetli rüzgarlar nedeniyle başarısız oldu. Memlûkler yeniden muzaffer oldular.

Sultan Kayıtbay, Mısır'daki kötü koşullar ve bu savaşların hazineyi büyük ölçüde boşaltması nedeniyle sonunda Osmanlılarla barışmaya meyletti. Kayıtbay hazinedeki eksikliği doldurmak için halka ek vergiler koydu. Bu da Culbân emirlerin isyanı gibi isyanların artmasına yol açtı. Sultan Kayıtbay Osmanlılarla savaşı devam ettirmenin vahim sonuçlara yol açabileceğini anladı. O yüzden Muharrem 892 /Aralık 1486'da Hersekzâde Ahmed Bey'i serbest bıraktı. Hersekzâde diğer Osmanlı esirleri ile birlikte İstanbul'a avdet etmiştir.⁴⁰ Ancak Osmanlıların büyük bir orduyla yola çıktığı haberini alınca çatışmalar yeniden alevlendi. Memlûk ordusu da Osmanlı Devleti'nin sınırlarına gelerek Kayseri'ye girdi, burayı ve başka şehirleri yakıp yağmaladı ve çok sayıda kişiyi öldürdü.⁴¹

1491 yılında Sultan Bayezid, Memlûk elçisiyle birlikte sulh teklifinde bulunması için bir elçi gönderdi. Sultan Kayıtbay onu hürmetle karşıladı ve uzun müzakerelerden sonra, elçi Osmanlı askerlerinin fethettiği kalelerin yani gelirlerinin mukaddes mahallere (Haremeyn-i Muhteremeyn) tahsisi kabul edilen Adana ve Tarsus'un anahtarlarını takdim etti.⁴² Bu şekilde iki devlet arasında sulh gerçekleşti ve Memlûk hapishanelerinde esir tutulan Osmanlı askerleri serbest bırakıldı. Bu askerler de Osmanlı topraklarına geri döndüler.⁴³ Hafsî Sultanı Memlûk devleti ile arasındaki iyi ilişkilerden dolayı sulha aracılık etti ve elçisi Ebû Abdullah Muhammed el-Halefâvî'yi Sultan Bayezid'e gönderdi. Bunun üzerine Sultan Bayezid Hafsî Sultanına Müslümanların kanlarının akmasını durduracak sulhu ve Memlûk Sultan'ına ait kale ve mülkleri geri vermeyi kabul ettiğini belirten bir mektup gönderdi.⁴⁴ İki taraf barış antlaşması

³⁹ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 41.

⁴⁰ Şehabettin Tekindağ, "II. Bayezid devrinde Çukur-Ova'da nüfus mücadelesi : İlk Osmanlı-Memlûklu savaşları (1485-1491)", *Belleten Dergisi*, S. 123, 1967, s. 358

⁴¹ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 42.

⁴² Şehabettin Tekindağ, a.g.m., s. 372

⁴³ Hamid İbrahim eş-Şâyyâb, a.g.e., s. 43.

⁴⁴ Bu mektubun metni, Sirâcüddîn Ömer İbnü'l-Verdi'nin *Harîdetü'l-'acâ'ib ve ferîdetü'l-ğarâ'ib* adlı yazma eserinde yer almaktadır. Mektup Batı Berlin kütüphanesinde bulunan yazma eserin sonunda ek olarak yer almaktadır. Eser Dr. Ahmed Mahmûd Abdülvehhâb edisyon kritiği yapılarak yayınlanmıştır. bkz. Ahmed

imzaladı ve savaştan önceki duruma geri dönüldü. Bununla birlikte Kilikya'nın Osmanlı hakimiyetinde kalması, Adana ve Tarsus haraçlarının Mekke ve Medine'ye gönderilmesi kararlaştırıldı.⁴⁵

İki devlet arasındaki sulh 1516 yılına kadar devam etti. Nâsır Muhammed b. Kayıtbay (1496-1498) sulhun devam etmesi için babasının ölümü üzerine Halep hâkimi Hayır Bey'i Sultan II. Bayezid'e gönderdi ve tahta çıktığını haber verdi.⁴⁶ Ancak Kayıtbay'ın ölümünden sonra Memlûk Devleti hızla gerileme dönemine girdi. Kayıtbay'dan sonra beş sultan tahta çıktı. Ancak ilk sultanın saltanatı beş yıl sürmedi. Sonunda Sultan Kansu Gavri tahta çıktı ve Mercidâbık Savaşına kadar hüküm sürdü.

Sultan Kansu Gavri (1501-1516) Sultan II. Bayezid ile dostane bir ilişkiyi sahipti. Birbirlerine mektup ve hediyeler gönderdiler. Örneğin Sultan Bayezid 1503 yılında Sultan Kansu Gavri'nin tahta çıkışını tebrik ettiği, halkına karşı adil olmasını tavsiye ettiği ve halkın da sultan adaletle hükmettiği sürece ona uyması gerektiğini ifade eden bir mektup gönderdi ve yazışmanın devam etmesini istedi.⁴⁷ Sultan Kansu Gavri de değerli bir hediye ile Sultan Bayezid'in mektubuna cevap vererek teşekkür etti. Mektupta Kayıtbay'dan farklı bir siyaset takip ettiğini, iki devletin arasındaki ilişkilerin her zaman iyi olmasını ve iki sultan arasında sürekli bir yazışma olmasını temenni ettiğini belirtti. Sultan Kansu Gavri değerli hediyelerle kendi elçisini Osmanlı elçisiyle beraber gönderdi.⁴⁸ Sultan Kansu Gavri Sultan Bayezid'in oğlu Şehzâde Korkut Mısır'a geldiğinde onu çok güzel karşıladı ve ona ikramda bulundu. Şehzâde Korkut, Sultan Kansu Gavri'ye hacca gitmek istediğini söyleyince, babasından izin almaları gerektiğini belirtti. Bu şekilde iki ülke arasındaki ilişkiler daha da güçlendi ve Sultan Bayezid'in Sultan Kansu Gavri'ye olan güveni arttı.⁴⁹

Osmanlıların karşısına Safevî tehlikesinin çıkması, eşzamanlı olarak Portekizlilerin Kızıldeniz'e girmesi ve Memlûk devleti için tehlike oluşturması, iki devletin iş birliği yapmasını sağladı. Memlûkler Portekizlilere karşı Osmanlılardan yardım istedi. Sultan Kansu Gavri elçisi Yunus el-Adlî'yi savaş gereçlerini satın almak için para ile birlikte gönderdi. Sultan Bayezid durumu öğrenince parayı elçiye iade etti ve teçizatı bedelsiz vereceğini söyledi. Osmanlılar, Kızıldeniz ve Hint Okyanusunda Memlûklere yardım etmek amacıyla 1507 ve 1510 yıllarında asker, ateşli silahlar, toplar, barut ve bakır göndererek yardım isteğine cevap verdi. Osmanlılar,

---

Mahmud Abdülvahhâb, "Mavkıf Benî Hafs min'es-Sıra'l 'Osmâni'l Memlûki fi dav' 'ahd hitabat's Sultan el-'Osmâni Bayezid es-Sâni", *Mecellet'l Mektebât v'l Malûmat el-'Arabiyye*, S. 2, 2001, s. 171-187.

⁴⁵ Gökhan Çetinsaya, a.g.e., s. 113.

⁴⁶ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 44.

⁴⁷ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 347-349.

⁴⁸ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 349-350.

⁴⁹ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 46.

bu yardımlarla Memlûkler ile Safevîler arasında kendilerine karşı herhangi bir iş birliği ihtimalini ortadan kaldırmak için çalıştı.⁵⁰

Sultan Bayezid kendisine mektup gönderip iki devlet arasındaki dostluğun derinliğine vurgu yapan ve Mısır ile Rum'unu tek bir devlet olduğunu söyleyen Halep Nâibi Hayır Bey'e hediyeler gönderdi. Sultan Bayezid silahtar Behram aracılığıyla kendisine ulaşan hediyeler için ona teşekkür edip çok sevindiğini ve ondan memnun olduğunu söyledi.⁵¹ Sultan Bayezid'in ölüm haberi Kahire'ye ulaştığında, Sultan Kansu Gavri üzüntüsünü dile gösterdi ve kalede gıyabî cenaze namazı kıldırdı.⁵²

Sultan Bayezid'in ölümünden ve Sultan I. Selim'in (1512-1520) tahta çıkışından sonra, iki devlet arasındaki ilişkiler çeşitli nedenlerden dolayı kötüleşti. Bu nedenleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Yavuz Sultan Selim'in kardeşi Şehzade Ahmed'in oğlu Şehzade Kasım, Yavuz Sultan Selim'in babasını öldürmesinden sonra Mısır'a kaçtı. Sultan Kansu Gavri onu törenle karşıladı. Yavuz Sultan Selim ise bundan hoşlanmadı ve Kansu Gavri'yi Sultan Bayezid'in oğulları arasında çıkan fitnenin devam etmesini teşvik etmekle suçladı.

2. Yavuz Sultan Selim Osmanlılar ile Safevîler arasında meydana gelen Çaldıran Savaşı sırasında Kansu Gavri'nin Safevîler'in yanında durmasına hainlik nazarıyla baktı. Safevîler için çalışan bir casus tutuklandı. Bu casus Kansu Gavri ile Şah İsmail arasında yazışmaların olduğunu söyledi. Casusa göre Kansu Gavri'nin elçisi Hemedân'da Şah İsmail'e gelip Yavuz Sultan Selim'e karşı iş birliği teklifinde bulundu.⁵³ İbn İyâs da benzer bir meseleden bahsetmiştir. Kahire'de halk arasında yayılan bir söylentiye göre Sultan Kansu Gavri'nin nedimi el- 'Acemî el-Şânçî gizlice bir grup fülle birlikte Halep'ten geçerek Şah İsmail'in yanına gitti.⁵⁴ İbnü'l-Hanbelî'nin naklettiğine göre Yavuz Sultan Selim Kansu Gavri'nin Halep'te iken Şah İsmail'e gönderdiği ve kendisine karşı Şah İsmail'e yardım edeceğini söyleyen bir mektubu ele geçirdi.⁵⁵ el-Lahmî el-İşbîlî da bu husus da aynı şeyi zikretmiştir.⁵⁶ Yahudi tarihçi Eliyahu

⁵⁰ Gökhan Çetinsaya, a.g.e., s. 114.

⁵¹ TSMA, E. 0750/23

⁵² Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 47.

⁵³ TSMA, E. 075645

⁵⁴ İbn İyâs, *Bedâ'î'u'z-zühur fî vekâ'i'i'd-dühur*, thk. Muhammed Mustafa, C. V, Dâr İhya'l-Kutub'ül 'Arabiyye, Kahire, 1961, s. 35.

⁵⁵ Radiyyüddin İbnü'l-Hanbelî, *Dürrü'l-habebe fî târîhi a'yâni Haleb*, thk. Mahmud Ahmed el-Fâhurî & Yahyâ Zekerîya 'Âbbara, C. II, Kültür bakanlığı yayınları, Şam, 1972, s. 53.

⁵⁶ Ali b. Muhammed el-Lahmî el-İşbîlî, a.g.e., s. 8

Capsali⁵⁷ de bundan bahsetmiş ve Yavuz Sultan Selim'in Kansu Gavri ile savaşmak hususunda meşâyih ve halkı ikna edecek bir bahane aradığını belirtmiştir. Bu yüzden İran'dan dönerken Tebriz'den yanına aldığı Safevî kölelerinden birini, İran'dan getirilen bol miktarda altın, gümüş, değerli taşlar ve bazı hayvanlarla birlikte Kansu Gavri'ye göndermiştir. Ayrıca Şah İsmail adına yazılmış bir mektup göndererek Memlûklere saldıran Yavuz Sultan Selim'e karşı iki devlet arasında iş birliği teklif etmiştir. Kansu Gavri Safevîleri sevdiği için değil, Yavuz Sultan Selim'den hoşlanmadığı için elçiyi saygıyla karşıladı.⁵⁸ Kansu Gavri mektuba cevap yazarak iş birliğine hazır olduğunu ve Selim'i vurup ülkesini almak için halk ve ordu olarak iş birliği yapacaklarını söyledi. Yavuz Sultan Selim, Kansu Gavri'nin ihanetine delil olan bahaneyi bulmuştu. Bu vesileyle Kansu Gavri'yle savaşında Müslüman âlimler nezdindeki utancını azaltabilecek, meşâyihin ve halkın karşısına çıkabilecektir.⁵⁹

Şah İsmail ile Memlûk Sultanı arasındaki yazışmalara göre Sadrazam Hersekzâde Ahmed Paşa Halep'in Memlûklü nâibi Hayır Bey'e mektup yazarak Şah İsmail'den gelen bir elçinin Kahire'ye geldiği şeklindeki haberlerin doğru olup olmadığını sordu. Hayır Bey Osmanlı ordusunun Çaldıran'a doğru giderken 13 Cemâziyelevvel 920 tarihinde⁶⁰ bir mektup yazarak Sultan Selim'in duyduğu, Şah İsmail'in Sultan Kansu Gavri'ye elçi gönderdiği ve elçinin Bîre ve Halep'e ulaştığı şeklindeki haberlerin doğru olmadığını ve Safevî'nin Mısır'a elçi göndermeye cesaret edemeyeceğini belirtti. Hayır Bey mektubunda Şah İsmail'in böyle bir elçi hazırlamış olsa bile Sultan Kansu Gavri ile Sultan Selim arasındaki derin dostluktan dolayı bunun Memlûk topraklarına giremeyeceğini söyledi. Aynı şekilde doğuda bulunan bir

---

⁵⁷ Eliyahu Capsali: 1485-1490 tarihleri arasında doğmuş, 1550'den sonra ölmüştür. Tanınmış Giritli bir ailedendir. Büyük amcası Musa Capsali, Fatih Sultan Mehmed döneminde Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk hahambaşı olarak görev yapmıştır. Devlette yüksek mevki sahibi olan amcası ile olan akrabalık bağı başta olmak üzere birçok yönden Osmanlı Devleti ile irtibatı vardı ve Osmanlı Devleti'nin siyasetiyle ilgileniyordu. Osmanlı Devleti'yle ilgili haberler önce Girit'e, ardından İtalya ve Batı Avrupa'ya ulaşıyordu. Üç cilt olarak edisyon kritiği yapılan ve neşredilen Seder Eliyahu Zuta adlı kitabında özellikle Fatih Sultan Mehmed döneminden Kanuni Sultan Süleyman'ın dönemine kadar Osmanlı tarihini kaydetmiştir. Capsali ikisine şahit olduğu üç büyük olayın önemine değinmiştir. Bunlar İstanbul'un fethi (1453), Bilâdüşşâm ve Mısır'ın fethi (1516-1517) ve Rodos'un fethidir (1522). Capsali bu fetihlere, Doğu Hıristiyan krallıklarının düşüşü ve Hz. Davut'un soyundan gelen Mesih'in ortaya çıkışı kehanetleri açısından Yahudî dinî perspektifinden bakmıştır. Capsali, rivayetleri aktarırken olaylara şahit olanların anlatımına dayanmıştır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in Bilâdüşşâm ve Mısır'a yaptığı seferi anlatırken o dönemde Kahire'de yaşayan İshak adında yahudî bir doktorun ifadesine dayanmıştır. Onun şahitliği büyük bir öneme sahiptir. Çünkü diğer muasır kaynakların bahsetmediği olayları zikretmiştir. Kendisi ve yazdıkları hakkında daha fazla bilgi için bkz. Aleida Paudice, Elia Capsali, <<https://ottomanhistorians.uchicago.edu/en/historians/55>> Erişim Tarihi, 13.06.2023

⁵⁸ Eliyahu Ben Elqana Capsali, *Seder Eliyahu Zuta*, thk. Aryeh Shmuelevitz & Shlomo Simonsohn, C. I, Daf-Chen Press, Kudüs, 1975, s. 315.

⁵⁹ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 316.

⁶⁰ TSMA, E. 0746/63

casusunun kendisine Şah İsmail'in şu an Karkân⁶¹ denilen bir yerde olduğunu ve çoğu askerinin Yeşilbaş'ta öldürüldüğünü haber verdiğini belirtti.⁶²

Yavuz Sultan Selim'in iki komşu devlete yönelik bakış açısına onun için en büyük tehlike birinci sırada Safevîler, ikinci sırada ise Memlûklerdir. Çaldıran Savaşından önce Duldakıroğulları beyi, İran seferinde Yavuz Sultan Selim'e yardım etmeyi reddederek açık bir isyana girişmişti. Savaştan sonra Yavuz Sultan Selim bu beyi azlederek yerine Osmanlı destekli bir bey atadı. Ayrıca daha önce Safevîlere karşı yaptığı gibi Osmanlı topraklarından geçen köle pazarlarını kapatarak Memlûklere ekonomik abluka uyguladı.⁶³

Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran zaferinden ve bu zafer haberinin Kahire'ye ulaşmasından sonra Sultan Kansu Gavri haberi teyit etmeden zaferden dolayı Kur'ân hatimleri yapılmasını emretti. Bunun üzerine İmam Şâfiî'nin türbesinde yetmiş hatim, İmam Leys b. Sa'd'ın türbesi ile Amr b. Âs Camii, Ahmed b. Tolon Camii, Ezher Camii ve Kahire'nin diğer camilerinde hatimler okundu. Sultan Kansu Gavri Kur'ân okunan her camiye bir miktar para gönderdi. Ayrıca fakirlere yemek dağıtıldı.⁶⁴ Sultan Kansu Gavri, Yavuz Sultan Selim'in Çaldıran'da Şah İsmail'i yendiğinden emin olunca ve doğudaki çoğu şehri ele geçirdiği söylentisini duyunca bu durumdan hoşlanmadı. Memlûk emirleri de Yavuz Sultan Selim'e karşı ihtiyatlı davrandılar ve bundan sonra Memlûklere yönelik yapabileceklerinden dolayı onun gücünden korktular.⁶⁵ Çünkü bu zafer, Tarsus cephesinde jeopolitik güç dengelerinin Osmanlı lehine değişmesine neden oldu. Memlûkler, Yavuz Sultan Selim'in Safevîlerle olan savaşından sonra üzerlerine yürümesinden korktular.⁶⁶

İki sultan arasında savaştan önce meydana gelen sürtüşme ise Diyarbakır valisi Bıyıklı Mehmed Paşa'nın Kürt beylerinin yardımıyla Safevî ordusu komutanı Karahan'ı savaşta mağlup edip başını Yavuz Sultan Selim'e göndermesi, onun da bunu Sultan Kansu Gavri'ye göndermesiyle başladı. Yavuz Sultan Selim 1515'in Ramazan ayında Karahan'ın başıyla birlikte gönderdiği mektupta Safevî komutanının başının Akşehir'de kendisine ulaştığını ve doğuya doğru yeni bir sefere hazırlandığını söyledi.⁶⁷ Kansu Gavri bunun bir tehdit mesajı olduğunu anladı ve buna dostane ve sükunetle cevap vererek Sultan Selim'e Müslüman ordusunun kâfirlere karşı kazandığı zafer haberini duymaktan çok memnun olduğunu ve zafer

⁶¹ Bugünkü Şiraz eyaletindeki Zarkân bölgesini kastetmiş olabilir.

⁶² Hayır Bey burada 2 Aralık 1510'da Özbekler ile Safevî ordusu arasında meydana gelen Merv Savaşından bahsetmektedir. Safevî ordusu savaşta galip geldi ve Horasan bölgesini kontrolü altına aldı.

⁶³ Gökhan Çetinsaya, a.g.e., s. 114.

⁶⁴ İbn İyâs, a.g.e., C. IV, s. 393.

⁶⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 398.

⁶⁶ Gökhan Çetinsaya, a.g.e., s. 114.

⁶⁷ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 420-421.

dolayısıyla Kahire'nin süslenmesini emrettiğini söyledi. Ayrıca bir elçisini Yavuz Sultan Selim'in elçisiyle birlikte gönderdiğini ve Hindistan kralının daha önce kendisine hediye olarak gönderdiği iki filden birisini hediye ettiğini bildirdi. Kansu Gavri buna ek olarak ihtiyacı olan kerestenin satın alınması için para göndererek ahşapla birlikte zanaatkarların gönderilmesini istedi.⁶⁸

Yavuz Sultan Selim keresteyi göndermeyi kabul etti, ancak ustaları göndermeyi reddetti. Ayrıca Kansu Gavri'ye -Rodos'u kastederek- müşriklerin ülkesini yıkma amacıyla büyük, devasa gemiler inşa etmek için onlara ihtiyacı olduğunu söyledi.⁶⁹ Yavuz Sultan Selim, Kansu Gavri'ye hediyelerle birlikte bir mektup göndererek doğudaki Kızılbaşlara bir kez daha saldırma niyeti taşıdığını bildirdi ve bunun için salih kimselerin dua etmesini ve bu haberi dua etmeleri için Haremeyn halkına göndermesini istedi.⁷⁰ Kansu Gavri mektuptan bunun bir aldatmaca olduğunu ve Osmanlı ordusunun Memlük topraklarına doğru ilerlediğini anladı. Elçisiyle başka bir mektup göndererek Kahire'deki emirlerle istişare ettikten sonra Sultan Selim ile Safevî Şahı'nın arasını düzeltmek için Mısır askerleriyle Bilâdüşşâm ve Halep'e gideceğini söyledi. Ayrıca büyük bir kısmı Sünni olan ve daha önce büyük vahşetlerle karşı karşıya kalan bu bölgeye bir daha saldırmamasını istedi. Kansu Gavri casusları aracılığıyla Şah İsmail'in Osmanlı ordusuyla bir daha karşı karşıya gelemeyeceğini öğrendiğini belirterek halkın menfaati için sulh yapmanın ve Sultan Selim'in zapt edilemez Rodos kalesini fethetmeye yönelmesinin daha iyi olacağını söyledi.⁷¹ Sultan Selim, cevabî mektubunda doğuya doğru sefere çıktığını ancak hedefini değiştirip fitne ve fesat çıkaran ve Şah İsmail'e yardım eden Kansu Gavri'den dolayı Memlük topraklarına doğru yola çıktığını söyledi. Sultan Selim Malatya, Larende (Karaman) ve diğer Memlük şehirlerine el koyduğunu belirterek "cesur ve erkek olup adamlarıyla karşısına çıkmasını" istedi.⁷²

---

⁶⁸ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 421-422.

⁶⁹ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 423.

⁷⁰ Arapça olan bu mektup Celâlzâde Mustafa Çelebi'nin *Selimnâme* adlı eserinde yer almaktadır. Kitap, Ahmet Uğur ve Mustafa Çuhadar tarafından Latin alfabesiyle tahkik edilmiş ve yayınlanmıştır. Risalenin metni için bkz. Celâl-zâde Mustafa, *Selim-Nâme*, haz. Ahmet Uğur & Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1990, s. 179-182.

⁷¹ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 423.

⁷² Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 426-427.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MERCİDÂBIK MUHAREBESİ

Yahudi tarihçi Capsali diğer kaynaklarda yer almayan bir bilgi vermektedir. Buna göre; Mercidâbık Savaşından önce bir grup Müslüman âlim (onlara İsmailî demekte ancak Arapları kastetmektedir) Yavuz Sultan Selim'e giderek Halep'e gelmiş olan Sultan Kansu Gavri ile savaşmaktan caydırmak istediler. Capsali'ye göre bu âlimler Yavuz Sultan Selim'e kendi dininden olan insanlarla neden savaştığını ve Müslümanların kanını dökmeye kimin izin verdiğini sordular. Ayrıca “gayrimüslimlerle savaştığı için mükâfat alacağını ancak Müslümanlarla savaşmanın haram olduğunu ve günahının büyük olacağını” belirttiler. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim onların bu sözlerini kabul etti ve onlara bu savaşın kendisi için çok zor olduğunu anlattı. Bununla birlikte Safevîlerle iş birliği yapanın Gavri olduğunu belirterek ne yapması gerektiğini sordu. Bu noktada âlimler buna itiraz ederek Gavri'nin bunu yapmadığını, onun Sultan Selim'i sevdiğini ve onun müttefiki olduğunu söylediler. Yavuz Sultan Selim onların tepkisini görünce sinirlendi ve Gavri'nin yazdığı ve Şah İsmail'den geldiğini iddia eden Sultan Selim'in casusuyla gönderdiği mektubu onlara gösterdi. Âlimler mektubun üzerinde Gavri'nin mührü olduğunu görünce şaşırdılar ve cevap veremediler. Yavuz Sultan Selim onları kovarak başka tavsiyede bulunmamalarını, sultanlarına gitmelerini ve bir daha geri dönmemelerini yoksa öldürüleceklerini söyledi. Bu âlimler Kansu Gavri'nin yanına döndüklerinde ona Sultan Selim'e karşı neden Safevîlerle ittifak yaptığını sordular. Ayrıca Sultan Selim'in, kendilerine Gavri'nin Şah'a gönderdiği mektubu gösterdiğini ve Gavri'nin bunu neden yaptığını söylediler. Kansu Gavri utandı. Çünkü Sultan Selim'i dindaşlarıyla savaşmak istediği için kınayanlar şimdi fikirlerini değiştirmiş, Sultan Selim'i salih, Memlük sultanını ise suçlu bulmuşlardı.⁷³

Sultan Kansu Gavri savaş için Abbasi halifesi, dört kâdılkudât, sûfiler ve diğer ileri gelenlerle birlikte Kahire'den Ridâniye'ye, ardından Gazze ve Bilâdüşşâm'a doğru yola çıktı ve Halep'e geldi. Oradan da doğuya doğru şehrin yaklaşık 35 km uzağındaki Dâbık köyüne yöneldi. İki ordu 25 Receb 922/24 Ağustos 1516 tarihinde karşı karşıya geldi. Saldırımı başlatan Memlük ordusu oldu ve kısmî bir başarı elde etti. Ancak Osmanlı ordusu saldırıya geçerek gerçek bir zafer kazandı. Savaşın sonunda Memlük ordusu mağlup oldu ve ordunun geri kalanı kaçtı. Bu yenilgide Halep valisi Hayır Bey'in ve Memlük ordusunun bir kısmının Kansu

⁷³ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 325-326.

Gavri'nin öldürüldüğü söylentisinin yayılmasından sonra geri çekilmesi etkili oldu.⁷⁴ Bu da Memlük ordusunun kalıntılarının da Halep'e çekilmesine yol açtı. Bu savaşta Sultan Kansu Gavri ile çok sayıda Memlük emiri öldürüldü. Öldürülen emirlerin arasında Atabek Sudun el-Acemî, Şam hâkimi Sibay, Trablus hâkimi Temraz el-Eşrefi, Safed hâkimi Tarabay, Humus hâkimi Aslan da vardı.

Yavuz Sultan Selim, Memlükleri mağlup ettikten sonra Sultan Kansu Gavri'nin ordugahına yürüdü ve çadırında konakladı. Daha sonra Memlük ordusunun atabeki Emir Sudun el-Acemî'nin cesedini teşhis etti, kefenlenmesini emretti ve namazını kıldı. Sultan Selim Memlük ordugâhında bulduğu her şeye el koydu. Abbasi Halifesini ve üç kâdılkudâtı saygıyla karşıladı. Dördüncü kâdı olan Hanefî kadısı Memlük ordusuyla birlikte kaçmıştı. Memlükler Halep'e döndüklerinde Halep halkı Sultan Kansu Gavri ile birlikte geldiklerinde onlara eziyet edip evlerinde zorla oturdukları için onlara karşı çıkararak şehirde ikamet etmelerine engel oldu.⁷⁵ Bu askerler şehirden kovuldular ve acınacak bir halde Şam'a doğru gittiler.

Yavuz Sultan Selim ise zafer elde edip Halep'e girdikten sonra Halep halkı tarafından sevinçle karşılandı. Osmanlı padişahı onlara eman verdi. Daha sonra şehrin kalesine giderek Gavri'nin Kahire'den beraberinde getirdiği bütün para, antika ve altınlara el koydu. Sultan Selim, Karaca Paşa'yı Halep'e, Kasım Paşa'yı da Humus'a vali olarak atadı. Hama'ya da vali tayin etti. Bu şekilde Bilâdüşşâm'ın kuzeyi Osmanlı Devleti'nin kontrolüne girdi.⁷⁶

Yavuz Sultan Selim 922 / 1516 yılının Ramazan ayının başında Memlüklerin Kahire'ye doğru çekilmesinden sonra Halep'e savaşmadan girdiği gibi Şam'a da girdi. Şam'da da büyük sevinçle karşılandı. Sultan Selim şehirde ikamet ettiği sürede Sâlihiye mahallesinde bulunan Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin kabri üstünde bir türbe inşasını emretti. Sultan Selim adına ilk cuma hutbesi Emevî Camii'nde okundu. Şâfiî vaizi el-Velevî b. Ferfûr, ona "Sultanü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn" lakabını⁷⁷ verdi.⁷⁸ Sultan Selim ayrıca şehrin Safed, Saydâ ve Aclûn Dağı gibi dış mahallelerini de ilhak etti. Bu şekilde bütün Bilâdüşşâm görülmemiş bir hızla Osmanlı'ya bağlandı.⁷⁹ Bu gelişmeler Osmanlıların Memlüklerin sahip olmadığı top ve tüfekleri kullanmasının yanı sıra Hayır Bey'in ihaneti ve Memlük ordusunun bir bölümüyle Halep'e çekilmesi ve son olarak Osmanlı ordusunun şehirlere girişinden sonra halkın onların

⁷⁴ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 78-79.

⁷⁵ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 81.

⁷⁶ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 83.

⁷⁷ Muhammed b. Tolun ed-Dımaşkî, *Müfâkehetü'l-İllân fi havâdisi 'z-zamân*, haz. Halil Mansur, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1998, s. 341.

⁷⁸ Sultan Selim Şam'da iken Emevî Camii'nde hutbe Sultanü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn'in adına okunurken, Kahire'de Hâdimü'l-Haremeyn-i Şerîfeyn'in adına okunmuştur. bk. İbn İyâs, a.g.e., C. V, s. 148.

⁷⁹ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 84.

yanında yer almasından kaynaklanıyor olabilir. Mercidâbık Savaşı Bilâdüşşâm'da Osmanlı yönetiminin tesis edilmesini sağladı ve Mısır'a giden yolu açtı. Aynı zamanda Osmanlı'nın Güney ve Güneydoğu Anadolu'daki şehirlerin üzerindeki kontrolünü güçlendirdi. Memlükler'in tarih sahnesinden silinmesinin ilk adımı olan bu savaş dolaylı olarak Safevîlerin umutlarını da boşa çıkardı.⁸⁰

---

⁸⁰ Feridun Emecen, (2004), "Mercidâbık Muharebesi", *DİA*, C. XXIX, Ankara, s. 176.

2.1. RİDÂNİYE SAVAŞI

Mercidabık zaferinden ve Bilâdüşşâm, Halep ve Filistin'in alınmasından sonra Yavuz Sultan Selim, adamlarıyla istişare edip Şah'ın yanındaki casuslarından gelen raporları inceledi ve Bilâdüşşâm cephesinde bir tehlike olmadığını gördü.⁸¹ Memlûkler ise Kansu Gavri yerine nâibi Tomanbay'ı sultan seçtiler. Yavuz Sultan Selim seferin tamamlanması ve Mısır'a gitmenin gerekliliği hususunda komutanları ile istişare ettikten sonra Tomanbay'a mektup yazarak kendisi ve emirlerinin itaat etmesini teklif etti. Bu şekilde sultanın eşiğine gelenlerin büyük takdir göreceğini, ona itaat etmeyip isyan edenlerin Mısır'da, Hicaz'da veya Yemen'de elinden kurtulamayacağını, kadınları ve çocuklarının esir alınacağını söyledi.⁸² Ancak Sultan Tomanbay bunu kabul etmedi ve Yavuz Sultan Selim'in elçileri öldürüldü. Bunun üzerine Yavuz Sultan Selim, Mısır üzerine yürümeye karar verdi ve komutanı Sinan Paşa'ya Gazze'ye gitmesini emretti. Sinan Paşa şehri savunmak üzere Mısır'dan gelen Memlûk komutanı Canbirdi Gazâlî ile karşı karşıya geldi ve Sinan Paşa Gazâlî'yi yenerek zafer kazandı.⁸³

O sıralarda Yavuz Sultan Selim Mısır'a gitmek üzere Şam'dan ayrılmış ve Kudüs'e gitmişti. Burada akşam ve yatsı namazlarını kıldı ve oradaki fakirlere ve muhtaçlara sadaka dağıtılmasını emretti. Bu görevi İbn Kemâl Paşa ve İbn Zeyrek'e verdi.⁸⁴ Daha sonra ordusuyla birlikte Sina çölünü aşır Bilbeys'e ulaştı ve İbn İyâs'ın naklettiği söylentiye göre şehir halkına eman verdi.⁸⁵ Daha sonra Kahire yakınlarına kadar geldi ve Hânke bölgesinde konakladı.⁸⁶

Memlûkler ise Kahire'den çıkıp Ridâniye'ye geldiler ve bir hendek kazarak Osmanlı ordusuna doğru gitmek yerine beklemeye başladılar. 28 Zilhicce 922/16 Ocak 1517 tarihinde iki ordu Ridâniye'de karşı karşıya geldiler. Osmanlı ordusu yoğun top ve tüfek atışları ile Memlûk ordusunun sol kanadını dağıttı. Sultan Tomanbay ve emirleri Osmanlı ordusunun sağ tarafına büyük bir saldırı düzenleyerek Yavuz Sultan Selim'in çadırına doğru yöneldi. Ancak padişaha ulaşamadılar. Yardım için sağ taraftan gelen Sadrazam Sinan Paşa mücadele sırasında ok ve kılıç darbeleriyle birçok yerinden yara almıştı ve aldığı uç mızrak yarasıyla atından yere düşmüştü.⁸⁷ Osmanlı ordusu savaşın başında yenilen taraftı ve çok sayıda askeri ölmüştü. Ancak kuvvetlerini toplayıp Memlûkler'e yeniden saldırmayı başardı. Sultan Tomanbay bu

⁸¹ Gökhan Çetinsaya, a.g.e., s. 115.

⁸² Celâl-zâde Mustafa, a.g.e., s. 191-192.

⁸³ Ali b. Muhammed el-Lahmî el-İşbîlî, *ed-Dürrü'l-Muşan fî Sireti'l-Muzaffar Selim Han*, thk. Hans Ernst, Dâr İhya'l-Kutub'ül 'Arabiyye, Kahire, 1962, s. 10

⁸⁴ Kadızâde Kebir B. Uveys, *Kadızade Kebir B. Uveys'in Farsça Gazavât-I Sultan Selim Adli Eserinin Tahkik ve Tercümesi*, haz. Abdul Nasir Rahmani, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2019, (Danışman: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan), s. 153-154.

⁸⁵ İbn İyâs, a.g.e., C. V, s. 141.

⁸⁶ Hamid İbrahim eş-Şâyâyâb, a.g.e., s. 90.

⁸⁷ Feridun M. Emecen, *Yavuz Sultan Selim*, Kapı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2017, s. 275.

savaşta büyük bir cesaret gösterdiyse de yenildi. Savaşın sonra o ve Memlûk ordusunun geri kalanı Kahire'ye kaçtı.⁸⁸

Yavuz Sultan Selim savaşın bittiği perşembe günü Kahire halkına bir mektup göndererek kendisini Mısır'a gelmeye sevk eden asıl amacın Memlûkler'in yol açtığı adaletsizliği ortadan kaldırmak, şeriatı uygulamak ve Osmanlı idaresi altında yaşayan diğer yerler gibi Mısır'ı da Osmanlı adaletinin altına almak olduğunu söyledi. Aynı şekilde Osmanlı askerlerine karşı onlara eman verdi ve evlerinde kalmalarını istedi. Kendilerine gelenlerin Allah'ın, Rasûlullah'ın ve Sultan'ın emanı altında olacağını; devletin gölgesinde yaşayan Arap, Acem, Türk ve Deylemîler canları, malları ve ailelerinin güvende olduğunu belirtti. Mektubunda Osmanlı ordusunun amacının Müslümanları öldürmek, mallarına el koymak ve ırzlarına geçmek olduğu yönündeki söylentilere cevap vererek bunların doğru olmadığını ifade etti. Sultan bu mektupta özellikle sır kâtibi Kadı Mahmud b. Acâ el-Hanefî ve havâce İbn 'Îbâdullah'dan hitap etmiştir⁸⁹.

Cuma günü Abbâsî Halifesi, Yavuz Sultan Selim vezirleri, Osmanlı ordusu ve Sultana sığınan Memlûk emirleri eşliğinde Kahire'ye girdi. Halkın güvende olduğu, kimseye ilişilmeyeceği ve alışverişin serbest olduğu ilan edildi. Şehrin güvenliğini sağlamak için subaşı tayin edildi. İnsanlar da dükkanlarında alışveriş ve ticaret yapmaya geri döndüler.⁹⁰ Ancak İbn İyâs, bu ilana rağmen Çerkezleri arama bahanesiyle Osmanlı ordusunun üç gün boyunca yağma yaptığını söylemektedir.⁹¹ Osmanlı ordusu Kahire'nin her yerinde Çerkesleri takip etmeye devam etti ve tutuklananların başı kesildi. Yavuz Sultan Selim Ridâniye'de dört gün kaldıktan sonra 3 Muharrem 923/26 Ocak 1517 Pazartesi günü kâdılkudâtlar ve bir grup mübâşirle birlikte büyük bir alayla Kahire'ye girdi ve ardından Bulak Adası'na hareket etti.⁹²

Yavuz Sultan Selim'in Kahire'ye girmesinden sonra Sultan Tomanbay Memlûk askerleriyle Osmanlı ordusuna karşı saldırılar gerçekleştirdi. Şehirde 4 Muharrem 923/27 Ocak 1517 Salı gecesini başlayan ve üç gün devam sokak çatışmaları 7 Muharrem 923/30 Ocak 1517 Cuma gününe kadar devam etti.⁹³ Rumeyle Meydanı, Kale altı, Sultan Hasan Camii ve

---

⁸⁸ Hamid İbrahim eş-Şâyâb, a.g.e., s. 95-96.

⁸⁹ Bu mektup Arapça olarak Feridûn Ahmed Bey'in *Münşeâtü's-Selâtin* adlı eserinde yer almaktadır. Yazma eser Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Koleksiyonu'nda 4070 numara ile muhafaza edilmektedir. Bu yazma kitabın matbu nüshasında bulunmayan birçok mektup ve belge içermektedir. Mektup için bkz. Feridun Ahmed Bey, *Münşeâtü's-Selâtin*, Süleymaniye Kütüphanesi., Fatih, nr. 4070, vr. 212a-213a. Bu mektup edisyon kritiği ekler kısmında yer almaktadır. bkz. Ek 4.

⁹⁰ Lütî Paşa, "*Tevârih-i Âl-i Osmân*", Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1341, s. 260.

⁹¹ İbn İyâs, a.g.e., s. 147-148.

⁹² İbn İyâs, a.g.e., s. 150.

⁹³ Yavuz Sultan Selim, Bilâdüşşâm'a gönderdiği Mısır'ın fethi mektubunda, savaşın salı gecesinden cuma gününe kadar, yani üç gün sürdüğünü belirtirken, İbn İyâs savaşın cumartesi gününe kadar devam ettiğini belirtmiştir. Aynı şekilde Capsalı de perşembe gecesinden cumartesiye kadar devam ettiğini söylemiştir. Doğru olan Sultan'ın

Şeyhûniye’de çatışmalar devam etti. Sonraki bölümde bu savaştan detaylı olarak bahsedeceğiz. Sultan Tomanbay ve beraberindekiler bu savaşta büyük yiğitlik gösterdi ve Memlûk ordusu başlangıçta Osmanlı ordusunu mağlup etti. Ancak Osmanlı ordusu Memlûkler’in gücünü dağıtmayı başardı. Tomanbay Mısır’ül-Kadîme bölgesi üzerinden Said’e kaçtı. Her iki orduda çok sayıda asker öldü. Bu savaştan sonra Osmanlılar Çerkesleri Kahire’nin her yerinde aradılar. İbn İyâs’ın naklettiğine göre 800 Çerkes’i tutukladılar ve hepsini padişahın huzurunda öldürdüler.⁹⁴ Bu günlerde Memlûk emirlerinin aileleri, Yavuz Sultan Selim’in çok değer verdiği, isteklerini yerine getirdiği ve Mısır’ın sultanı gibi olan Abbâsî Halifenin kendileri aracı olması için onun evine sığındılar.⁹⁵

Capsali’nin rivayetine göre Faslılar (Morililer)⁹⁶ Memlûk ordusunun taarruzu sırasında Memlûk ordusunun galip geldiğini ve Osmanlı ordusunun yenildiği söylentisini yaydılar. Bu haber Filistin’deki Safed’e kadar ulaştı. Halk bu habere sevindi ve onların yanında Yahudilerin heybeti azaldı. Bunun üzerine onlara saldırdılar ve mallarına el koydular. Bir sonraki bölümde göreceğimiz gibi muhtemelen halkın bir kısmı, Yahudilerin Mercidâbık ve Han Yunus savaşlarında Osmanlı ordusunun yanında yer almasından dolayı onlara saldırdı. Saldırıları Yahudilerin elbiselerini çıkarmaya kadar ulaştı. Bazı Yahudiler çıplak olarak evlerinden çıktı. Büyük kısmı aceleyle mallarını sakladı. Safedî Yahudilerden bir kişinin yırtık elbisesiyle durumu Mısır’daki Yahudilere haber verince Nesim adlı bir haham olayı duyup sordu. Olanlardan emin olunca zengin ve fakir Yahudileri kıyafet ve altın bağışlamaya çağırdı. Bu haham Safed Yahudilerine altın, giysi, para vb. bağışlarla bizzat giderek bunları şehirdeki Yahudilere verdi. Bu şekilde Yahudiler arasındaki değeri yükseldi.⁹⁷

Tomanbay Said’e kaçtıktan sonra Memlûk ordusunu toplamak için çalıştı ve Yavuz Sultan Selim’e bir ulak göndererek Müslümanların kanının akması için sulh teklif etti. Tomanbay Osmanlı ordusunun Mısır’dan ayrılması karşılığında Sultan Selim adına hutbe okunması ve para basılmasını önerdi. Tomanbay Sultan Selim’in bunu kabul etmemesi halinde Cîze’de savaşmaya hazırlanmasını söyledi.⁹⁸ Sultan Selim de Tomanbay’a elçi gönderdi. Ancak urbânlar onlara saldırdı ve Hanefî kadısı Hüsameddin Mahmûd b. eş-Şihne ile kardeşi Ebu Bekir’i öldürdüler. Sultan Selim Tomanbay’ın sulh istemediğini görünce orduyu hazırlayıp

---

mektupta bahsettiği süredir. İbn İyâs için bkz. İbn İyâs, a.g.e., s. 155. Capsali’nin rivayeti için bkz. Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 349.

⁹⁴ İbn İyâs, a.g.e., s. 156.

⁹⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 157-158.

⁹⁶ Capsali, Faslılardan Mağrip bölgesinin sakinleri anlamına gelen “Mori” kelimesiyle bahseder. Buna göre onlar o dönemde Mısır’daki Faslılardır.

⁹⁷ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 349-350.

⁹⁸ İbn İyâs, a.g.e., s. 166.

Cîze'ye hareket etti. Birkaç gün sonra iki ordu karşı karşıya geldi ve aralarında büyük bir savaş meydana geldi. Osmanlı ordusu galip geldi. Tomanbay ordusunun yenilmesiyle yeniden kaçtı. Bu savaşla birlikte Memlûk ordusu Mercidâbık, Ridâniye, Gazze, Rumeyle ve Cîze olmak üzere beş savaşta mağlup oldu.⁹⁹ Tomanbay batıdaki Urbanların şeyhi olan Hasan b. Mar'î'nin adlı yanında saklandı. Bu kişi ona ihanet ederek Sultan Selim'e haber göndererek Tomanbay'ın yanında olduğunu haber verdi. Bunun üzerine yakalanarak Kahire'ye gönderildi. Tomanbay yaklaşık on yedi gün boyunca Sultan Selim'in çadırında kaldı.¹⁰⁰ Daha sonra asılarak idam edildi ve cesedi Züveyle kapısına asıldı.¹⁰¹ Daha sonra cesedi indirilip cenaze namazı kılındı ve defnedildi.

Fetih tamamlandıktan sonra Yavuz Sultan Selim hâkim ve emirlere mektuplarla müjdeli haberleri gönderdi. Bilâdüşşâm'a da zafer müjdesini veren bir mektup gönderdi.¹⁰² Oğlu Şehzâde Süleyman, Kırım hükümdarı, Mazenderân hâkimi, Şirvan hâkimi ve diğer hâkimlere de mektuplar gönderdi.¹⁰³

2.2. MERCİDÂBIK VE RİDÂNİYE SAVAŞLARIYLA İLGİLİ HABERLERİN VENEDİKLİLER VE PORTEKİZLİLERE ULAŞMASI

Osmanlı-Memlûk savaşları, Osmanlıların zaferi ve Mısır, Bilâdüşşâm ve Hicaz'ın ilhakı haberleri, Yavuz Sultan Selim'in mektuplarıyla doğuya ve batıya ulaşırsa da Venedik ve Portekiz gibi olayları yakından takip eden Batılı ülkeler de vardı. Portekizliler için Hint Okyanusu'ndan Kızıldeniz yoluyla gelen baharat ticaretinin kontrolü önemli bir konuydu. Bu nedenle Kral D. Manuel Hint Okyanusu'ndan gelen baharatlardan elde edilen önemli gelirlere dayanan Memlûkler'e zarar vermek istiyordu. Manuel Mısır'ı bu gelirlerden mahrum bırakmak için Kızıldeniz'i güney girişinden kapatmayı planladı. Ayrıca Memlûkler'in idaresinde bulunan Müslümanların kutsal şehirleri olan Mekke ve Medine'yi ele geçirmeyi düşünüyordu.¹⁰⁴

Mısır ve Suriye'deki casus şebekesi aracılığıyla haberler sırayla Portekiz ve Venedik'e ulaştı. Örneğin 16. yüzyılın ilk on yılında Frei André do Amaral adlı Portekizli bir kişinin casus şebekesi vardı. Bu kişi Saint John Şövalyeleri'nde etkili bir kişiydi. Bu örgütte çok sayıda kişi ye alıyordu. Mısır ve Suriye'de yoğun bir şekilde seyahat eden Diogo de Montemor ile Diogo de Mérida bu örgüte bağlıydı. Bu kişilere ek olarak Kahire'deki olaylar hakkında bilgi veren

⁹⁹ İbn İyâs, a.g.e., s. 171.

¹⁰⁰ İbn İyâs, a.g.e., s. 175.

¹⁰¹ İbn İyâs, a.g.e., s. 176.

¹⁰² Muhammed b. Tolun ed-Dimaşkî, a.g.e., s. 349-353.

¹⁰³ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 427-30; 430-431; 435; 437-444.

¹⁰⁴ Dejanirah Couto, "The Affairs of the Turks are growing strongly: the Portuguese, the Mamluks, the Ottomans and the Indian Ocean Issues", *1516: The Year That Changed the Middle East*, ed. Abdurrahim Abu-Husayn, American University of Beirut Press, Beirut, 2021, s. 307.

Kıbrıs adasındaki Memlûkler ile İstanbul, Kahire ve İskenderiye'deki bazı Cenevizliler bölgede meydana gelen olaylar hakkında birbirleriyle yazışıyorlardı. Bu şebekede Amaral'ın güvendiği António Leitão, Francisco Barbosa, Luís de Gaia ve António Nunes adlı kişiler de yer alıyordu. Bu şebeke içinde aynı zamanda Portekizliler tarafından esir alınan ve Karamanoğulları beylerinin torunu olduğunu iddia eden çok önemli bir kişi de bulunuyordu. Bu kişi Portekizliler tarafından ele geçirilmişti. Onların belgelerine göre bu kişi Şah İsmail'in Anadolu'ya gönderdiği bir casustu. Bu kişi, Şah İsmail'in hareketleri ve Osmanlı-Safevî çatışmasıyla ilgili Portekizlilerin Rodos ve Lizbon'daki kaynaklarından biriydi.¹⁰⁵

Bu şebeke aracılığıyla Osmanlıların Mercidâbık ve Ridâniye'de Memlûklere karşı kazandığı ve Kızıldeniz'de Osmanlıların dikkat çekici şekilde varlık göstermelerini sağlayan zaferin haberi her yere ulaştı. Lyon şehrinden Portekizli bir casusun Mercidabık'ta Memlûkler'in yenilgiye uğradığı haberini Portekiz'e ulaştırması, Portekiz'de Osmanlıların büyüyen gücüne duyulan ilginin artmasına neden oldu. Mısır'ın İskenderiye şehrinden Kasım 1516'da gönderilen ve Ocak 1517'de Lyon şehrine ulaşan başka bir mektupta Ceneviz konsolosu Yavuz Sultan Selim'in Mercidâbık zaferinden bahsetmekte ve Sultan'ın Halep ve Şam'a girdiğini ve Kahire'ye girmek üzere yolda olduğunu belirtmektedir.¹⁰⁶ Bu mektup, Sultan Selim'in Kudüs'e ulaşması, Hıristiyan hacılardan daha önce alınan ve 13.25 dukaya ulaşan vergiyi düşürmesi, yıllık 5000 cruzados tahsis etmesi ve Hıristiyanlara güzel muamele edilmesini emretmesi gibi çeşitli bilgiler içeriyordu. Mektupta ayrıca Mısır'da ikamet eden batılı ticaret camiasının Osmanlı'nın Mısır'a girmesinden korkmuş görünmediği ve Akdeniz'in kuzey ve güney kıyıları arasındaki deniz ticaretinin kısmen kesintiye uğradığı belirtilmektedir.¹⁰⁷

Bilâdüşşâm'daki askeri durum ve Osmanlıların Kahire'ye ilerlemesiyle birlikte Francisco Leitão adlı bir casus Portekiz Kralı D. Manuel'e bir mektup göndererek durumu ona haber verdi. Ayrıca Osmanlıların Mısır'a girmesinden sonra 17 Ocak 1517'de Lyon şehrinden bir mektup daha gönderildi. Mektupta Portekiz'in Roma büyükelçisi D. Miguel da Silva Kral'a, "Osmanlıların (Türklerin) nüfuzunun kuvvetle arttığını" haber verdi. Ayrıca 17 Şubat 1517'de Mısır'ın Dimyat şehrindeki konsolosluğundan aldığı haberden duyduğu sevinci dile getirdi. Bu da mektupta Ridâniye Savaşında meydana gelen olayların ayrıntılı bir şekilde anlatılmasını açıklamaktadır.¹⁰⁸ Bu durum, Portekiz Kralının Akdeniz'deki siyasetini yeniden

¹⁰⁵ Dejanirah Couto, a.g.m., s. 315-316.

¹⁰⁶ Dejanirah Couto, a.g.m., s. 336.

¹⁰⁷ Dejanirah Couto, a.g.m., s. 336-337.

¹⁰⁸ Dejanirah Couto, a.g.m., s. 337.

konumlandırmasına yol açtı ve Hint Okyanusu çevresi için daha fazla çalışma yapmasını gerektirdi.

Venedik ise doğudaki ülkelerde ikamet eden denizciler, konsoloslar, konsolos yardımcıları, tercümanlar ve Venedikli tüccarlardan oluşan geniş bir şebeke aracılığıyla haberleri alıyordu. Mektuplar bazen yoğun bir şekilde art arda geliyordu. Bu şekilde Venedikliler orada olup bitenleri her zaman takip edebiliyordu.

Venedikli tarihçi, devlet adamı ve politikacı Marino Sanuto'nun¹⁰⁹ günlüklerinde Mercidâbık ve Ridâniye savaşları hakkında büyük önem taşıyan bilgiler yer almaktadır. Bu bilgiler Venedik'e sel gibi akan mektuplardan geliyordu. Örneğin 15 Mart 1517'de (Mısır'ın fethinden sonra) Dubrovnik'ten Venedik'e ulaşan bir mektuba göre Sultan Selim, Memlûkleri mağlup etmişti. Ancak görünüşe göre bu mektup yetkililerin çok ilgisini çekmemiştir. 22 Mart'ta İstanbul'dan gelen ve Sultan Selim'in Kahire'ye gitmekte olduğunu belirten başka bir mektup işin rengini değiştirdi. 29 Mart'ta Zanta adasından gelen bir mektuba göre Osmanlı ordusu ile Memlûkler arasında büyük bir savaş yaşandı ve 12 Osmanlı sancakbeyi öldü. 9 Nisan'da Girit'ten gelen ve 19 Şubat'ta Dimyat'taki Venedik konsolosu tarafından yazılan mektuplardaki bilgiler kopyalanıp bu kez Roma, Fransa, İngiltere, Milano ve Macaristan'a gönderildi. Aynı şekilde 14 Şubat'ta Girit'ten gelen bir gemi detaylı bilgiler içeren mektuplar getirdi. Bu mektuplara göre 22 Ocak'ta iki saat süren bir savaş (Ridâniye) meydana geldi. Yine mektuba göre bundan altı gün sonra 28 Ocak'ta dört Türk (Osmanlı) ve bir sancakbeyi Dimyat şehrine geldi. 8 Şubat'ta ise şehrin subaşısı Osmanlı ordusunun galibiyetini resmen ilan etti.¹¹⁰

Mayıs ayına kadar Venedik'e mektuplar gelmeye devam etti. Messina'daki Venedik konsolosluğu ve Napoli'deki bazı tüccarlar resmi makamlara ve kendi vatandaşlarına mektuplar gönderdiler. 29 Nisan'da Roma'dan Venedik'e gelen mektup Papa ve Kardinal'in Türklere karşı bir ittifak oluşturmak için Hıristiyan yöneticilerle yazışmaya karar verdikleri bir toplantı düzenlediğini bildiriyordu. 3 Mayıs'ta İstanbul Konsolosu tarafından 26 Mart'ta yazılan bir mektup Venedik'e ulaştı. Bu mektuba göre Kahire'den 61 gün önce, yani Ridâniye savaşından birkaç gün sonra ayrılan ve zaferi haberini taşıyan iki ulak İstanbul'a geldi.¹¹¹

---

¹⁰⁹ Marino Sanuto (ö. 1536): Venedikli soylu bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Venedik Cumhuriyeti Senatosu'na seçildi ve çeşitli yüksek görevlerde bulundu. Sanuto başta Osmanlı tarihi ile ilgili önemli eseri *I Diarii* (Günlükler) ile çok sayıda eser telif etti. Bu eser sadece bir günlük olmayıp zengin bilgi ve belgelerle dolu bir Venedik tarihidir. Eser tüccarlar ve casuslar tarafından gönderilen rapor ve yazışmaların yanı sıra İstanbul başta olmak üzere Osmanlı İmparatorluğu'nun her yerindeki resmi yazışmalardan elde ettiği bilgileri ihtiva etmektedir. Bu önemli kitabı için bkz. Mahmut Şakiroğlu, "SANUDO, Marino", *DİA*, XXXVI, 2009, s. 110.

¹¹⁰ Maria Pia Pedani, "*Venetians in the Levant in the age of Selim I*", haz. Benjamin Lellouch & Nicolas Michel, *Conquête ottomane de l'Égypte (1517): Arrière-plan, impact, échos*, Brill, Leiden, 2013, s. 100-101

¹¹¹ Maria Pia Pedani, a.g.m., s. 100-101.

Mektuplara yakından bakıldığında, onların batı ve doğudaki şehirlerden Venedik'e geldiği görülecektir. Örneğin batıda yer alan Girit, Dubrovnik ve Kıbrıs'tan mektup geldiği gibi Trablus ve Şam gibi doğu şehirlerinden de mektuplar geliyordu. Mektuplar Sultan Selim'in ikameti sırasında Kahire'nin durumu hakkında bilgi veriyordu. Örneğin 7 Mart tarihinde Kıbrıs adasından Venedik'e bir mektup Sultan Selim'in ordusuna arpa ve hayvan satın almak için adaya bir elçi gönderdiğini bildiriyordu. Bu mektuplara göre Yavuz Sultan Selim İstanbul'daki veziri Piri Mehmed Paşa'ya fetih münasebetiyle şehrin üç gün süreyle süslenmesini istedi. Ancak vezir havai fişeklerden korktuğu için sadece bir günlük bir kutlama yapılmasını emretti. Ayrıca dükkanların açık kalmasını emretti. Gerçekten de şehirde yakın zamanda gerçekleşen depremde yıkılan surları tamir etmek için yaklaşık 30.000 işçi tutulmuştu. Osmanlı'nın zafer haberlerinin Kuzey Afrika ülkelerinde de yayıldığını gösteren mektuplar bulunmaktadır. Hafsî Tunus Sultanı, Sultan Selim'e 6000 dobla¹¹² gönderdi.¹¹³ Ayrıca Sultan Selim'in Roma şehrini topraklarına katmasını temenni etti.¹¹⁴

2.3. MISIR FETİHTEN ÖNCE OSMANLILARIN HAREMEYN İLE İLİŞKİLERİ

Ridâniye Savaşından sonra yaşananlara geçmeden önce, Osmanlıların Mısır'ı fethetmesinden önce Haremeyn-i Şerîfeyn ile olan ilişkilerine ışık tutmanın gerekli olduğu kanaatindeyiz. Böylece mukaddes toprakların Mısır'ın fethinden sonra Osmanlı idaresine gönüllü olarak girmesini anlamamızı kolaylaştıracaktır.

Osmanlıların Haremeyn-i Şerîfeyn ile temasları, Sultan Selim'in Mısır'a girmesinden yaklaşık bir asır önce gerçekleşti. Mekke şerîfleri ile Osmanlı hükümdarları arasındaki iletişim ve Haremeyn sakinlerinin Osmanoğulları'nı tanıyor olması, Mısır'ın ilhakından çok kısa bir süre sonra mukaddes toprakların Osmanlı himayesine girmesini kolaylaştırdı.

Osmanlı sultanları her yıl Mekke ve Medine'ye aynî ve nakdî yardımlar gönderiyordu. Osmanlı tarihlerinde bunlara surre deniliyordu. Sultan Çelebi Mehmed (1413-1421) Haremeyn-i Şerîfeyn'e her yıl surre gönderen ilk Osmanlı padişahı olarak kabul edilmektedir.¹¹⁵ Bununla birlikte zayıf bir rivayete göre babası Yıldırım Bayezid bunu başlatmıştır. Sultan II. Murad da (1421-1444) (1446-1451) yıllık 3500 altını Mekke şerîflerine ve seyyidlere yardım olarak

¹¹² İspanya'da basılan, Müslümanlar arasındaki dinarın değerine eşit altın paradır. Kelime Batılı yazılarda dinar için kullanılmıştır.

¹¹³ Haydar Çelebi 8 Recep 923 / 27 Temmuz 1517'de Sultan Selim Kahire'de iken en batıda yer alan Fas kentinden bir heyetin geldiğini belirtmektedir. Bu heyet Venedik mektubunun bahsettiği heyet olabilir. bkz. Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 491.

¹¹⁴ Maria Pia Pedani, a.g.m., s. 101.

¹¹⁵ Muhammed b. Ebi's-Sürûr el-Bekrî es-Şiddikî, *Nusret ehli'l-Îmân b'Devlet Âl-i 'Osmân*, thk. Selim Ebû Caber, *Mâcmâ'l-Kasimi llügatü'l Arabiye*, Hayfa, s. 62.

gönderiyordu.¹¹⁶ Âşıkpaşazâde'nin de belirttiği gibi Sultan II. Murad her yıl Mekke, Medine, Kudüs ve Halil'e surre gönderiyordu.¹¹⁷ Ayrıca Ankara'daki Balıkhisar'a bağlı köylerin haracını Mekke-i Mükerrerme'ye tahsis etmişti. 850 / 1446 tarihli vasiyetinde Manisa'daki mülkünden gelen haracın üçte birinin Mekke ve Medine'ye tahsis edildiğini belirtti.¹¹⁸ Sultanın bir veziri 1446 yılında hac yaptığında, Haremeyn halkına bol miktarda sadaka ve bağışla geldi. Hatta fakir zengin herkese sadaka verdi. Vezir suyun tatlı hale gelmesi için Kubbetü'l-Abbas'taki¹¹⁹ fiskiyede üç yüz altmış Mısır şeker kamışını erittirdi. Buna rağmen ama su tatlı hale gelmedi. Bunu üzerine iki kantar bal ilave edildi ve sakaların kırbaları bu suyla dolduruldu ve sa'y yerinde hacılara bundan içirildi.¹²⁰

Fatih Sultan Mehmed döneminde surrenin gönderildiği tarih hususunda elimizde kesin bir bilgi olmasa da İstanbul'un fethinden sonra Fatih, elçisi Hoca Hacı Mehmed ez-Zeytûnî vasıtasıyla Mekke Şerifi Berekât b. Hasan b. Aclân ile yazışarak şehrin fethini Haremeyn halkına, âlimlere, seyyidlere, âbidlere ve meşâyihe müjdelemesini istedi. Ayrıca devletinin bekası ve düşmanlara karşı zaferin devamı için dua istedi. Sultan ayrıca elçisi ile Mekke şerifine 2000 flori altın değerinde hediye ile 7000 flori gönderdi. Bunun 2000'i seyyid ve nakibler için tahsis edilmişti. 1000 flori Haremeyn'e hizmet edenlere ayrılmıştı, geri kalan miktar ise Mekke şerifi tarafından Mekke ve Medine'deki fakirlere ihtiyaçları kadar dağıtılacaktır. Sultan bu fakirlerden de dua istedi.¹²¹ Hiç şüphesiz bu, döneme göre çok büyük bir miktardır ve çalkantılı bir dönemde Mescid-i Haram'ın mali durumunun iyileşmesine katkıda bulunmuş olmalıdır.¹²²

Sultan II. Bayezid de saltanatı sırasında Haremeyn'in yıllık tahsisleri büyük ölçüde arttırdı. Batha şâiri olarak bilinen Mekkeli şâir Şihâbüddin Ahmed b. Hüseyin el-Uleyf'in (1447-1520) Sultan'a ithaf ettiği tarihinde naklettiğine göre Padişahın tahsisatları Haremeyn'in emirleri, âlimleri, kadıları, nâzırları, fakihleri, meşâyihi, hizmetlileri, imamaları, vaizleri, müezzinleri ve yakınlarındaki fakirlere aitti. Padişahın babası ve atalarının kurduğu vakıfların gelirlerini arttırarak Medine-i Münevvere ve Mescid-i Nebevî'ye, burada dört mezhebe göre

---

¹¹⁶ Kutbüddin en-Nehrevâlî, *el-İ'lâm bi-a'lâmi Beytillâhi (beledillâhi) 'l-ħarâm*, haz. F. Wüstenfeld, Göttingen, 1857, s. 256.

¹¹⁷ Âşıkpaşazâde, *Tevârih-i Âl-i Osmân* (nşr. Âli Bey), İstanbul, 1332, s. 196.

¹¹⁸ Ş. Tufan Buzpınar, (2009), "Surre", *DİA*, C. XXXVII, İstanbul, s. 568. Sultanın vasiyetnâmesi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sultan İkinci Murad'ın Vasiyetnâmesi", *Vakıflar Dergisi*, S. IV, 1958, s. 18-23.

¹¹⁹ Abbas Sulama / Sikâye Kubbesi: Kâbe'nin doğusunda ve Zemzem'in güneyinde yer alan pencereci ve tepesinde büyük bir kubbe olan kare şeklinde bir odadır. Ortasında Zemzem'den Kabe'ye gelip buradan yer kanalı ile havuza bağlanan kanal aracılığıyla Zemzem'in dolduğu büyük bir havuz yer almaktadır. Buradan su çokça akmaktadır.

¹²⁰ Necmeddin İbn Fehd, *İthâfî'l-Verâ b'Aħbâri'Ümmi'l-Ķurâ*, thk. Abdülkerim Ali Baz, C. IV, Ümmülkurâ Üniversitesi, Mekke, 1988, s. 262.

¹²¹ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 240.

¹²² Zekeriya Kurşun, "Hac ve İktidar: Haremeyn'de Erken Dönem Osmanlı İmar Faaliyetleri", *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S. 9, 2017, s. 282.

okutulan fıkıh, Kur'ân ve hadis gibi ilimlere tahsis etti. Bu şekilde Haremeyn'de yaşayanlar Sultan'ın tahsisatı iki kat arttırmasından sonra tamamen buna dayandılar. Sultanın vezirleri de onun yolundan giderek Haremeyn'deki, özellikle de Medine'deki görevleri düzenlemeye devam ettiler ve şu şekilde Medineliler ve çocuklarını ilim öğrenmeye ve onu çoğaltmaya teşvik ettiler.¹²³

Padişahın her yıl Mescid-i Haram'a verdiği sadaka miktarı 14.000 altın dinar idi. Bunun yarısı Mekke fakihlerine, diğer yarısı ise Medine fakihlerine harcanıyordu. Sultan Haremeyn-i Şerîfeyn ahalisinden kendisine gelenlere çok ikram eder ve gönüllerini hoş ederdi. Örneğin Mekke hatibi Şeyh Muhyiddin Abdulkadir b. Abdurrahman el-İrakî çokça ikram görmüştü. Mekkeli şair İbnü'l-Uleyf padişahı bir kaside¹²⁴ ile methedince kendisine bin dinar altın hediye edilmesini emretti. Ayrıca surre defterine her yıl kendisine yüz altın dinar verileceği yazıldı. Kendisinden sonra bu miktar çocuklarına ulaşmaya devam etti.¹²⁵

---

¹²³ Ahmed b. el-Hüseyin b. Muhammed b. el-'Uleyf, “*Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum fî Menâkıbi's-Sultân Bâyezid Melikü'r-Rûm*”, Süleymaniye Kütüphanesi., Fatih, nr. 4357, vr. 35b-36a

¹²⁴ Kasidenin bazı beyitleri şöyledir:

سموت علوا إذ دنوت تواضعًا ... وقمت بحق الله في السر والجهير

Tevazu ile alçaldıkça yükseldin... Gizli ve açıkta Allah hakkımı gözettin.

غدت بك أرض الروم تزهو ملاحه ... وترقّل في ثوب السيادة والفخر

Rum toprakları senin sayende zarafetle parlamaya başladı... Sen de hâkimiyet ve gurur elbisesine büründün.

ألست ابن عثمان الذي سار ذكره ... وأمعن في الأفاق والبر والبحر

Sen, adı ufukları, karaları ve denizleri aşan Osman'ın oğlu değil misin?

¹²⁵ Kutbüddîn en-Nehrevâlî, a.g.e., s. 261-264.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KAHİRE'NİN ZAPTI VE MISIR EYALETİNİN KURULMASI

Sultan Selim'in Kahire'ye 3 Muharrem 923 H / 26 Ocak 1517 tarihinde girmesiyle şehirde Osmanlı hâkimiyeti kurulmuştu. Sultan bu yeni Osmanlı eyaletini idarî, malî ve adlî yönden Osmanlı yönetiminin doğasına uygun hale getirmek için burada yaklaşık sekiz ay kalmıştır.

3.1. MISIR TOPLUMUNDAN FARKLI KESİMLERİN OSMANLI ZAPTINA KARŞI TEPKİSİ

Sultan Selim'in yönetim sistemlerine getirdiği değişikliklerden bahsetmeden önce, Mısır toplumundaki farklı grupların Osmanlı fethine nasıl tepki verdiğiinden bahsetmekle başlamanın daha doğru olacağını düşünerek kaynakların zikrettiği bu kesimleri dört ana kategoriye ayırabiliriz.

3.1.1. Fakihler ve Mutasavvıflar

Osmanlı'nın Kahire'ye girmesine karşı fakihlerin ve mutasavvıfların tepkisi büyük önem arz etmektedir. Çünkü bu kesime bağlı geniş insan grupları bulunmaktadır. Özellikle tanınmış ve çok sayıda mürîdi olan mutasavvıf şeyhlerin siyasi bir eğilimi olması durumunda müritleri onun görüşüne bağlı kalmaktaydı. Yine kadılar ile fakihlerin siyasi görüşleri büyük önem taşımaktaydı.

Sultan Kansu Gavri yönetiminin son döneminde devletin iç sorunları başını almış gidiyordu. Bir yandan halka uygulanan vergiler artarken diğer yandan ordunun maaşlar ödenmesi ve halka uyguladığı aşırı vergileri iptal etmesi için Gavri'ye baskı uyguluyordu. Buna karşı Gavri Mercidâbık'a gitmeden önce bu koşulları bir şekilde iyileştirmeye çalıştı. Halep'e yaptığı sefer esnasında dört mezhebin kadıları ile mutasavvıf grupların halifelerinden kendisine eşlik etmelerini istedi. Bazıları isteyerek gitmişse de kimisi zorla götürülmüştü. Mercidâbık savaşından önce mutasavvıfların ve fakihlerin çoğu Gavri'yi destekliyor olsa da bazılarının onunla birlikte gitmek istemediğine dair işaretler var. Hatta bazıları kendisinin yönetimini reddederek Sultan Selim'in Mısır'a girmesini desteklemişti. Bunlardan birisi de Sultan Selim'in Kahire'yi fethetmesinin ardından Memlûk yönetimini eleştirdiği ve yeni Osmanlı yönetimi ile

Sultan Selim'e övgülerde¹²⁶ bulunduğu sözlük harfleri üzerine düzenlenmiş yirmi dokuz manzume yazan eş-Şihab ed-Demirî (1475-1536) idi.¹²⁷

Yine Şam fakihlerinin de Gavri'ye açık bir şekilde muhalefet etmelerine şahit oluyoruz. Gavri Halep'e varınca Şam şeyhlerinden kendisi için dua etmelerini istediğinde, Şam'daki dört mezhebin kadıları ile şeyhler Emevî Camii'nde toplandılar. Ancak dua etmelerini isteyen Gavri olmasına rağmen onun için dua etmeyip iki ordu arasından hayrı amaçlayan ordunun zafere ulaşması için el kaldırdılar.¹²⁸ Bu durum onların gerçek tutumlarını ve Osmanlı ordusuna meyilli olduklarını açıklamaktadır.

Mutasavvıfların tutumuna gelince, bazılarının Gavri ile Şam'a isteyerek eşlik ettiğini görüyoruz. Ancak bazıları isteksizce gitmek zorunda kaldı. Örneğin, Ahmed el-Bedevî'nin halifesi gitmek istemeyince Gavri onu zorla götürdü. Burada Gavri'nin onlara hediyelerle ve benzer şeylerle hep yaklaşmaya çalıştığını ifade edebiliriz.¹²⁹ Yine bazı mutasavvıf şeyhler Memlük devletinin ortadan kalkacağını ve Osmanlı ordusunun Kahire'ye gireceğini öngörüyordu. Bu durum ise dönemin siyasî sürecinde göz ardı edilemeyecek bir önem arz etmektedir. Mesela Şeyh İbrahim Ebî Lihaf (ö. 1533), "Kalenin anahtarlarını sahiplerine vermesi" için Gavri'ye mesaj gönderdi. Keza Osmanlılar Kahire'ye girmeden önce vefat eden Şeyh Muhammed eş-Şerbini olaydan iki yıl önce Osmanlı ordusunun Kahire'ye girdiğini, "Sakallarını kesenlerin geldiğini!" söylemişti. Ancak Memlükler'in o dönemdeki gücünden dolayı insanlar onunla alay ediyordu ve bunu mümkün görmüyorlardı. Yine mutasavvıf şeyhler arasından Şeyh İbrahim 'Uşafir (ö. 1535) "Osmanoğlu geldi!" deyince Gavri'nin askerleri onunla dalga geçiyorlardı. Ayrıca, Şeyh Ömer el-Becâ'i (ö. 1514), Memlükler'in Osmanlı ordusuyla savaşaacağını ve zaferin Sultan Selim'in olacağını söylemişti.¹³⁰

Bu açıklamalar her ne kadar Osmanlı ordusunun gelişini desteklemiyor olsa da bu kişilerin o devirdeki en önemli mutasavvıflar arasında olduğu göz önünde bulundurularak bu öngörülerıyla müritlerinin Memlük devletinin düşeceği ve yönetimin eninde sonunda Osmanlılara geçeceği fikrini kabul etmeleri için ortam hazırlıyordu.

Osmanlı ordusunu doğrudan destekleyen mutasavvıflara gelince, o dönemde Şeyh Eminüddin, Şeyh Zekeriya el-Ensari, Şeyh Ali el-Havâs ile bu şeyhlerin talebesi olan ve H. 10.

---

¹²⁶ İlimiye kökenli bir ailede yetişen fakih ve edip, Memlük devletinde kadı olarak ve Kahire'de İstanbul'dan atanan Osmanlı kadı yardımcısı olarak görev yaptı. Cenazesine Kahire'deki Osmanlı valisi ve birçok âlim ve âyan katıldı. bkz. ed-Demiri, *Qudat Mısır fi'l-karni'l-âşir v'el-Rub 'ül evvel min'l-Ḳarn el-Ḥadi 'âşir*, thk. Abdürrezak İsa, el-Arabi yayınları, Kahire, 2000, s. 270- 293.

¹²⁷ Muhammed Sabri ed-Dâli, *Fuḳaha' ve Fuḳara': İticâhât Fikrîye ve Sîyasîye fi Mısır'l- 'Osmâniyye*, Dârul-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire, 2010, s. 32.

¹²⁸ Muhammed Sabri ed-Dâli, a.g.e., s. 34.

¹²⁹ Muhammed Sabri ed-Dâli, a.g.e., s. 36.

¹³⁰ Muhammed Sabri ed-Dâli, a.g.e., s. 37.

yüzyılda el-*Ḳutbü'r-Rabbâni*¹³¹ olarak bilinen ve çağının en büyük mutasavvıf şeyhlerinden biri olan Abdülvehhâb eş-Şa'rânî (ö. 973/1565) gibi ünlü isimlere de rastlıyoruz.

Yine bu dönemin kaynaklarında Mısır'daki Osmanlı makamlarına çok yakın olan, şefaatleri ve görüşleri devlet nezdinde kabul gören başka isimler de vardır. Bu da bu şeyhlerin baştan beri Osmanlı'yı desteklediklerini ve bu devlete karşı olmadıklarını göstermektedir. Özellikle de bu isimlerin bir kısmı, hafızanın daha taze olduğu Osmanlı yönetiminin ilk döneminde vefat etmişlerdir.

Buna rağmen kaynaklar bizlere Osmanlı ordusunun mutasavvıflara karşı her zaman hoşgörülü olmadığını söyler. Zira Osmanlı ordusunun şehre girmesinden sonra Kahire meczuplarının büyük bir kısmı öldürülmüştür.¹³² Yahudi tarihçi Eliyahu Capsali Osmanlı yetkililerinin Kahire'de bir kavşakta oturan, dindar ve masum görünen, ancak gerçekte yoldan geçenleri soyan Kudüs şeyhlerinden 10 büyük şeyhi idam ettiğini anlatır. Bu olay üzerine halk şeyhlerin öldürülmesini kınamış ve şiddetle karşı çıkarak Allah'a yalvarmaya başlamış ve “Sultan Selim'e şeyhleri öldürme hakkını kim verdi?”¹³³ demişlerdir.

Ayrıca İbn Zünbül, Gavri ile Mercidâbık'a 1000'den fazla mutasavvıfın gittiğini, yenilgiden sonra Halep'ten çıktıkları esnada görülen bu mutasavvıfların Sultan Selim'in emriyle öldürüldüklerini anlatır.¹³⁴ Dönemin kaynakları Sultan Selim'in Halep'e girdiğinde halkının onu karşıladığını, sultanın fakihlere ve fakirlere karşı nazik davrandığını söylese de İbn İyâs rivayetiyle, ünlü mutasavvıf Ahmed el-Bedevî'nin halifesi Mısır ileri gelenlerinden bir grupla birlikte Osmanlı ordusu Halep'e girmesinin ardından öldürüldüğünü zikreder.¹³⁵

Ridâniye yenilgisinin ardından Sultan Selim'in Kahire'ye girmesiyle Kahire minberlerinde onun adı okunmaya başladı. Ayrıca Mercidâbık savaşından Kahire'ye doğru kaçan Hanefî kadısı Mahmud İbnü's Şâhnâh, Sultan Selim ile birlikte şehre giren üç Mısır kadısına (Şâfiî, Mâlîkî ve Hanbelî) katıldı ve görevinin başına hiçbir şey olmamış gibi döndü.¹³⁶

Kahire içinde Memlûk ve Osmanlı ordularının karşı karşıya geldiği çatışmalarda Tomanbay'a destek veren bazı şeyhler de bulunmaktadır. Bunların arasında, Memlûk direnişinin çökmesi durumunda başına gelebilecekleri göz ardı ederek, savaş zamanında

---

¹³¹ Muhammed Sabri ed-Dâli, a.g.e., s. 41,55.

¹³² Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî, *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî terâcimi's-sâdeti's-şûfiyye*, thk. Muhammed Edib el-Jâdir, C. III, Dâr Şadır, Beyrut, 1999, s. 368.

¹³³ Capsali, şeyhler ile tam olarak ne kastedildiğini belirtmemiş olsa da onlardan peygamberlerin takipçileri olarak bahsettiği ve muhtemelen evliyaları kastettiği için mutasavvıf olmaları muhtemeldir. Kitabı tahkik eden kişi de bu notu eklemiştir. bkz. Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e, s. 367.

¹³⁴ İbn Zünbül, *Vaқи'ât es-Sultan el-Gavrî ma'a es-Sultan Selim*, Dârul-Küttüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire, 2015, s. 92.

¹³⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 123.

¹³⁶ Muhammed Sabri ed-Dâli, a.g.e., s. 41,56.

minberde Tomanbay'ı destekleyen ve onun adına dualar okuyan Şeyhun Camii Vaizi Yahya İbnü'l 'Addâs da vardı. Nitekim Sultan Selim, Tomanbay'ı yendikten sonra onu öldürmek istedi, ancak İbnü'l-Addas Abbasi halifesinin aracılığıyla serbest bırakıldı.

Memlük ordusunun son yenilgisi ve Tomanbay'ın Bâbü'z-Züveyle'de tutuklanıp idam edilmesiyle, Fakih ve mutasavvıflar arasından gerek yeni Osmanlı yönetimini destekleyenler gerekse reddedenler vardı. Osmanlı'yı kabul edenler ordunun şehre girmesini memnuniyetle karşıladılar, daha önce reddedenler de bu gerçeği kabul ettiler. Böylece Tomanbay'ın yenilmesinden sonra yeni düzene karşı herhangi bir itiraz girişimine pek rastlanmadı.

3.1.2. Savaş Esnasında Mısır Halkı

Bir sonraki konuya geçmeden önce İbn İyâs'ın tanıklığına dayanarak medyada ve Arap tarihi kitaplarında tartışma konusu olan bir olayı ele almak uygun olacaktır. Osmanlıların şehre girdikten sonra Memlükler'in Osmanlı ordusuna karşı giriştikleri karşı taarruzda Osmanlı ordusunun Kahire halkından 10.000 kişiyi katlettiği iddia edilmektedir. Aslında Osmanlı ordusu Kahire'ye girdikten sonra askerler şehre el koydu ve toplu yağma olayları gerçekleşti. Halk arasında kayıplar oldu ve halk dehşete kapıldı.¹³⁷ Ancak Tomanbay, 4 Muharrem 923 Salı gecesi/27 Ocak 1517 Kahire'ye giren Osmanlı ordusuna karşı taarruz başlattı ve savaş 7 Muharrem cuma gününe (30 Ocak)¹³⁸ kadar üç gün sürdü. Sonuç olarak, Kahire'deki önemli bir Memlük simgesi olan Şeyhu Camii ve binası yıkıldı ve ardından Tomanbay kaçtı.

Olayı farklı kaynaklardan okumak için Kadızade Kebir B. Uveys'in *Gazavât-ı Sultan Selim*'inde bu olayla ilgili sözlerini göz ardı etmemek gerekir. Kadızâde, Şeyhûniyye binasının (Şeyhû Camii ve ona bağlı okul, hamam vs.) çatışmalarda yıkıldığını ve eski haline dönmesinin imkânsız olduğunu bildirir. Ancak bu harika caminin ve güzel mimarinin yıkılmasından savaş esnasında camiye çekilen Memlükler'i sorumlu tutar.¹³⁹ Daha sonra Tomanbay'ın bu harap binadan kaçtığını ve kaçtıktan sonra ordusundan bin askerin öldürüldüğünü, bu savaşın geçtiği bazı yolların ve mahallelerin cesetlerle dolduğunu, cesetlerin çokluğundan atların bu bölgelerden geçmesinin imkânsız hale geldiğini belirtir.¹⁴⁰

¹³⁷ Abdülkâdir eş-Şâzelî, *Behcetü'l-âbidîn bi-tercemeti hâfizi'l-aşr Celâlidîn es-Süyûfî*, haz. Abdülilâh Nebhân, Mâcmâ'l-Lügat'l-Arabiyye yayınları, Şam, 1998, s. 263.

¹³⁸ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 486

¹³⁹ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 192.

¹⁴⁰ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 193.

İdris-i Bitlisî de bizlere bu savaşla ilgili önemli bilgiler vermektedir.¹⁴¹ Ona göre Memlûkler bu savaş için Mısır halkını, avamı, köylüleri ve hatta yabancıları bile askere aldılar. Savaş kalenin altındaki er-Remâîle Meydanı, Sultan Hassan Camii ve Şeyhuniyye bölgesinin sokakları ve girişlerinde başladı ve bu bölgeler arasında üç gün kesintisiz devam etti. Sonunda Tomanbay yanında yedi kişiyle birlikte kadın kılığına girerek Mısır'ül-Kadîme'den es-Saîd'e kaçtı. Ardından Osmanlı askerleri Memlûkler'le birlikte savaşan herkesi öldürdü.¹⁴²

Mısır halkının bir kısmının Memlûk ordusuyla birlikte savaştığını söyleyen tek kişi Bitlisî değil, olaylarda bulunan İbn Sultan ed-Dımaşkî de bu savaşa Memlûk ordusuna birçok köle ve gulâmın katıldığından bahsetmiştir.¹⁴³

İbn Tolun da bu savaşa halkın bir bölümünün Memlûk ordusuna katıldığı konusunda onu destekler. Hatta Memlûk ve Osmanlı ordularından ölenlerin yanı sıra Çerkezlere katılan sıradan halktan çok kişi öldürüldüğü, Osmanlıların bu savaşta zafer kazanmasından sonra Kahire'den Şam'a gönderilen mektuba istinaden çok sayıda kişinin katledildiğini belirtir¹⁴⁴.

Abdürraûf el-Münâvî'nin (ö. 1622) *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî terâcimi's-sâdeti's-şûfiyye* kitabında Osmanlı ordusunun Kahire'ye girdikten sonra aralarında Denkez adlı meczubun bulunduğu büyük bir meczup grubunu öldürdüğünden bahsetmiştir.¹⁴⁵ Muhtemel ki bunlar, Tomanbay'ın ordusuna katılanlar ve ordunun şehre yaptığı saldırıda suçsuz yere öldürülenlerdendi.

İbn İyâs da bu savaşta halktan 10.000 kişinin Osmanlı'nın kılıcıyla düştüğünü söylerse de, bu sıradan insanların neden öldürüldüğünü açıklamaz. "Aralarında belki de suçsuzlar da cezalandırıldı, yüce Allah'ın lütfu olmasaydı, belki de tüm Mısır halkı kılıçtan geçirilecekti"¹⁴⁶ der.

Ancak tüm bu tanıklıklardan, öldürülen ahalinin savaşa katılmayan insanlar olmadığı, aksine savaş başlamadan önce silaha sarılıp Memlûk saflarına katılan köleler ve gulâmlardan oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca bu sayının çok abartılı olduğu kanaatindeyiz. Sultan Selim'in Şam'a gönderdiği ve bu muharebeden sonra zaferi müjdelediği mektubundan Memlûk ve Arap askerlerinin toplam sayısının yaklaşık 10.000 olduğunu.¹⁴⁷ biliyorken nasıl oluyor da iki taraftaki askerler hariç sadece ahalden 10.000 kişi üç günde öldürülebiliyor? Ayrıca Sultan

¹⁴¹ İdrîs-i Bidlisî, *Selim şah-nâme*, haz. Hicabi Kırlangıç, Hece Yayınları, İstanbul, 2016, s. 405.

¹⁴² İdrîs-i Bidlisî, a.g.e., s. 405.

¹⁴³ Muhammed b. Sultan ed-Dımaşkî, "el-Cevâhir'ül-muziye fî ayyam 'i'd-Devleti'l-'Osmâniyye", thk. İsa Süleyman Ebû-Selim & Teysir Hâlıl ez-Zevahrâ, *Menare Dergisi*, C. 13, S. 8, 2007, s. 254.

¹⁴⁴ Muhammed b. Tolun ed-Dımaşkî, a.g.e., s. 349.

¹⁴⁵ Muhammed Abdürraûf el-Münâvî, a.g.e., s. 368.

¹⁴⁶ İbn İyâs, a.g.e., s. 156.

¹⁴⁷ Muhammed b. Tolun ed-Dımaşkî, a.g.e., s. 352.

Selim'in seferine eşlik eden Venedikli seyyah Giovanni Maria da Tomanbay'a katılan Memlûkler'in toplam sayısının yaklaşık 9000 olduğunu belirtir.¹⁴⁸

Memlûkler ve onlara katılan halktan ve Araplardan ölenlerin sayısına gelince, *Haydar Çelebi Ruznamesi*'nde bu üç gün içerisinde Memlûk askerleri ile Araplar arasında ölenlerin sayısı 4000 kişi olduğunu zikredilmektedir.¹⁴⁹ Bu rakam savaş günlerinin sayısına kıyasla makul bir rakamdır. Yine Sultan Selim'in Kahire'ye yürüttüğü seferde Sır Kâtibi Keşfi, düşman askerlerinden (Memlûkler) ve Zencilerden (Urbânlar) toplam 4000 kişi öldüğünü kaydetmiştir.¹⁵⁰

Böylece Yukarıdakilere dayanarak İbn İyâs'ın bahsettiği 10.000 kişi ölen ahali sayısı değil de – doğru olması durumunda – savaşta ölen Osmanlı, Memlûk askerleri, Araplar ve ahalinin toplan sayısıdır. Mısırlı tarihçi Muhammed b. Ebi's-Sürûr el-Bekrî es-Sıddikî de 17. yüzyılda olayı kaydederken bu görüşü benimsemiştir.¹⁵¹

3.1.3. Fashılar

Mısır toplumunun bileşenlerinden birini temsil eden Fashılar, Mısır'a ilk defa Fâtımî döneminde (973-1171) çok sayıda kitleler hâlinde göç etmeye başladılar. Burada Fashılardan kastımız bütün Arap Mağribinin tamamını değil, sadece Marakeş halkıdır.

898/1492 yılında Endülüs'teki son Müslüman kalesi olan Granada'nın düşüşünden ve İspanyol kuvvetlerinin kıyılarına saldırmasından dolayı Memlûk döneminin sonlarında, Mısır büyük göçlere tanık olmaya başladı.¹⁵²

Yine 18. yüzyılda Osmanlı hâkimiyetinde olan Mısır, özellikle 1711'den itibaren çalkantılı siyasi durumlar nedeniyle büyük Fashlı göçlerine tanık oldu. Bu göçmenler belgelerde (vâridîn) olarak adlandırıldı¹⁵³. Kahire'deki tüm Fashılar hakkında genel bir izlenim elde etmek zor olsa da elimizdeki bazı işaretler, bazılarının Osmanlı'ya karşı Memlûklerin yanında yer almadıklarını gösteriyor.

İbn İyâs, Sultan Tomanbay'ın Mercidâbık savaşının ardından tahta çıkışından sonra Kahire'de bulunan Fashıları toplayıp onların kaleye çıkmalarını istediğini yazıyor. Bu emir

---

¹⁴⁸ *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar: Giovanni Maria Angiolello-Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D'Alessandri'nin Seyahatnâmeleri*, ed. Tufan Gündüz, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2006, s. 116.

¹⁴⁹ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 486.

¹⁵⁰ Abdurrahman Sağırlı, *Keşfî Mehmet Çelebi Selim-nâme veya Bağ-ı Firdevs-i Guzât ve Ravza-i Ehl-i Cihâd*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 1993, (Danışman: Prof. Dr. İsmet MİROĞLU), s. 118.

¹⁵¹ Muhammed b. Ebi's-Sürûr el-Bekrî es-Sıddikî, a.g.e., s. 147.

¹⁵² Husam Muhammed Abdülmü'ti, *el-Mâğâribâ fi Mısır hîlalü'l-Ķarn'l Şâmn 'Âşr'*, Mektebetü'l İskenderiye, İskenderiye, 2015, s. 17-18.

¹⁵³ Husam Muhammed Abdülmü'ti, a.g.e., s. 20.

üzerine Fasluların büyük gruplar halinde kaleye çıktıklarını ve Tomanbay onlardan Memlük ordusuyla Ridaniye Savaşına gitmek için aralarından bin yiğit seçmelerini istediğini, ancak onların Müslümanlara karşı savaşmadıklarını öne sürerek bunu reddettiklerini belirtiyor. Bu nedenle Tomanbay'ın Mısır'daki bütün Fasluları öldürebileceği tehdidinde bulunduğunu ve Fasluların buna aldırılmayıp kaleyi terk ettiklerinden söz ediyor.¹⁵⁴ İbn İyâs, Fasluların bu tutumunu Sultan Selim'in yanında yer almaları şeklinde açıklamaktadır. Buna rağmen Memlük ordusuyla birlikte Ridaniye Muharebesi'ne bir grup Faslî okçu da eşlik etti. İbn İyâs, bir grup Türkmen ile birlikte bunların toplam sayılarının iki yüz okçu olarak belirtir.¹⁵⁵

Yahudi tarihçi Eliyahu Capsali, Tomanbay'ın idamının üçüncü gününde Faslular da dahil olmak üzere farklı grupların asılan sultana ağıt yaktığını ve hepsinin onun için ağladığını belir.¹⁵⁶ Bu ifadeden Osmanlıları kabul etmeyen Faslî bir grubun olduğu ve bir kısmının Memlûkler'in yanında yer aldığı anlaşılmaktadır.

3.1.4. Kahire Yahudileri

Kahire'de yaşayan Yahudi topluluğunun tutumu hakkında hem Memlûk hem Osmanlı hem de Avrupa kaynakları sessiz kalmaktadır. Ancak Eliyahu Capsali, Yahudilerin Osmanlı'nın Kahire'ye girişiyle ilgili tutumu hakkında bize önemli bilgiler vermektedir. Capsali'ya göre Osmanlı fetihleri Doğu Hıristiyan krallıklarının düşüşü ve Hz. Davut'un soyundan gelen Mesih'in ortaya çıkışı kehanetleri açısından Yahudî dinî perspektifinden bakmıştır. Capsali, rivayetleri aktarırken olaylara şahit olanların anlatımına dayanmıştır. Örneğin Yavuz Sultan Selim'in Bilâdüşşâm ve Mısır'a yaptığı seferi anlatırken o dönemde Kahire'de yaşayan İshak adında yahudî bir doktorun ifadesine dayanmıştır.

Tomanbay'ın Ridâniye Savaşı için ayrılışının dördüncü gecesinde Yahudiler Kahire'deki evlerini savunma amacıyla mahallelerinin kapılarını kapattılar ve evlerinin damlarına büyük taşlar yığarak kılıçlar, tüfekler, yaylar ve oklarla kendilerini güçlendirdiler. Bu arada üç gün oruç tuttular.¹⁵⁷ Ancak bu önlemleri aslında Osmanlılardan korktukları için değil, Memlûk ordusundan korktukları içindi.

Capsali, Memlûkler'in Osmanlılarla karşılaşmaya çıkmadan önce "Yahudileri savaşın sonra kendilerinden intikam almakla" tehdit ettiklerinden bahsetmiştir. Çünkü Yahudiler Mercidabık ve Han Yunus muharebelerinde Osmanlıların galip gelmesine sevinmişler ve

¹⁵⁴ İbn İyâs, a.g.e., s. 137.

¹⁵⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 134.

¹⁵⁶ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 366.

¹⁵⁷ Aryeh Shmuelevitz, "The Jews in Cairo at the Time of the Ottoman Conquest: The Account of Capsali", haz. Shimon Shamir, *The Jews of Egypt a Mediterranean Society in Modern Times*, Westview Press, Boulder, 1987, s. 3.

Memlûkler'in yeniden yenilmesini temenni etmişlerdir.¹⁵⁸ Mahallelerini kapattıklarında Araplar (Capsali'ye göre İsmaililer) yanlarına gelir ve mahallelerinin kapalı kapılarında yakma vb. şeyler yaparlardı. Yahudiler de büyük taşlar atarak karşılık verirdi ve bu şekilde 30 kişiyi öldürmüşlerdi.¹⁵⁹

Capsali, Memlûklerin Kahire'ye girdikten sonra Osmanlılara karşı başlattıkları karşı saldırı ile Yahudi mahallesinde yaşananlardan veya Osmanlı ordusunun şehri yağmalamasının ardından içinde buldukları koşullardan bahsetmez. Ancak Osmanlı ordusunun şehre girmesinden sonra Yahudilerin, mahallelerinin kapılarını açarak Tomanbay'ın savaşta mağlup olduğundan kendilerini eziyet ve adaletsizlikten kurtardığı için Allah'a şükrettiklerini belirtir.¹⁶⁰ Ayrıca Sultan Selim'in şehre girmesinden bir gün sonra Yahudiler onu karşılamaya hazırlanmalarını, çarşıları ve sokakları altın kumaşlarla süslediklerini ve üzerlerinde altın bir kaftan ile değerli inci taşlarıyla örtülü Tevrat kitaplarını sokaklarda taşıdıklarını belirterek sultanı altın ve gümüşün satıldığı bir mahallede karşıladıklarını anlatır. Bu arada sultanın ülke halkının kendisine isyan etmesinden çekindiği için kılık değiştirerek halkın arasına çıktığını yazar.¹⁶¹ Ancak Yahudiler Sultanın mahallelerine çok kısa bir ziyarette bulunup hızla Ridaniye'deki kampına dönmesine üzüldüklerini ve hayal kırıklığına uğradıklarını ekler.¹⁶²

Çağdaş kaynaklar Yahudilerin neden Memlûk ordusuyla aynı safta yer almadıklarını ve onun kaybına sevindiklerini bize anlatmazken, Osmanlı ordusunun şehre girerken Kahire Yahudilerinden büyük destek aldığını bildiren bir Venedik raporu bulunmaktadır.¹⁶³ Yahudilerin Osmanlı ordusunun yanında yer almalarını, Osmanlı idaresi altında yaşayan diğer Yahudilerin devlet topraklarındaki durumundan haberdar olmalarına bağlayabiliriz. Zira 1492'de Endülüs'teki Granada Krallığı'nın yıkılmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu çok sayıda Yahudi'ye kucak açmıştı. Osmanlı topraklarında yaşayanlar da Avrupa'daki akrabalarına Osmanlı yönetimi altında gördükleri iyi muamele hakkında mektuplar göndermişlerdi.¹⁶⁴ Dolayısıyla bu muamele Memlûk devleti gibi Osmanlı'ya komşu bir ülkede insanlar tarafından yaygınlaştırılmış ve duyulmuş olmalıdır ki, İbn İyâs Osmanlı Devleti'nin meşhur olduğu

---

¹⁵⁸ Aryeh Shmuelevitz, a.g.m., s. 5.

¹⁵⁹ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 341.

¹⁶⁰ Aryeh Shmuelevitz, a.g.m., s. 5.

¹⁶¹ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 351.

¹⁶² Aryeh Shmuelevitz, a.g.m., s. 5.

¹⁶³ Marino Sanuto, *I Diarii*, C. XXIV, Venezia, 1879, s. 165.

¹⁶⁴ Ahmet Hikmet Eroğlu, *el-Yahud fi'l Devlet'l- 'Osmâniyye hâtâ nihâyet'l- 'Karn's-Şâmin 'Âşr*, çev. Ahmed Negm, Arkan Merkezi Yayınları, Kahire, 2021, s. 77-80.

adaletten bahsetmektedir.¹⁶⁵ Kanaatimizce bu faktörler nedeniyle, Yahudi cemaati Osmanlı ordusunun Kahire'ye girmesine destek vermiştir.

3.2. İDARİ DEĞİŞİKLİKLER

Osmanlı idaresinin felsefesinde "*Âl-i Osman Adaleti*" olarak bilinen Adalet kavramı yatmaktaydı. Ve devlet bunu uygulayarak yeni fethedilen bölgelerdeki halk ve ahâlinin desteğini kazanmaya gayret ediyordu.

Nitekim, Sultan Selim Ridâniye Savaşından sonra Kahire halkına gönderdiği mektupta kendisini Mısır'a gelmeye sevk eden sebepler arasında Mısır'ı "*Âl-i Osmân Adaleti*"ne tabi kılmak olduğunu belirtmiştir ki, fetihten sonra bu siyaseti fiilen Mısır'da uygulamıştır. Görünen o ki, Osmanlı adalet sistemi halk arasında da bilinen bir şeydi. İbn İyâs Mısır'da Sultan Selim dönemi hakkında yaptığı konuşmada bunu şu sözlerle ifade etmiştir: "*Sultan Selim'in Mısır'a girmesinden önce daha kendi ülkelerinde iken Osmanoğullarının adaletinden bahsediliyordu, ...*"¹⁶⁶

Sultan Selim'in Şam sokaklarında halka para dağıtması, hatta etrafına toplanan insanların neredeyse birbirini öldürecek kadar kalabalık olması veya Kudüs'teki yoksullara para dağıtması¹⁶⁷ bu politikaların tezahürleridir. Rum Hristiyan cemaatini vergilerden muaf tutma, Halife Ömer b. Hattâb ve onu takip eden padişahlar tarafından verilen ahitnâmeğe göre kilise, manastır ve türbelerinin yönetme, daha önce olduğu gibi rahip Atallah'ın Rum patriği ve Hıristiyanların lideri olarak atanması ve başkalarının onlara karışmaması gibi dinî ayrıcalıklar tanındı.¹⁶⁸

Yine Kahire valisi Sultanın emriyle adalet ilkesini gerçekleştirmek adına Osmanlı askerlerinden birisi, pazardan bir kadın kaçırdığı ve onunla zina ettiği söylentisi nedeniyle öldürülmüştür. Sultan Selim onun başının bir mızrağa asılmasını ve şehirde dolaştırılmasını emretmiştir.¹⁶⁹ Bu arada Capsali, jandarmanın terazide oynayan bir yemek satıcısını tutukladığını, sultan boğulmasını emrettiğini, boğulduktan sonra boynuna terazi asılarak ağaca asıldığını söyler.¹⁷⁰ Yine Sultan Selim Mısır'da bin koyun, yüz deve ve yüz inek kesilmesini ve bunların şehirdeki camiler, zaviyeler, ünlü türbeler ile sultanların mezarlıklarının kapıları civarındaki fakirlere dağıtılmasını emretmiştir.¹⁷¹ Kahire'deki son cuma günü el-Ezher

¹⁶⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 162.

¹⁶⁶ İbn İyâs, a.g.e., s. 162.

¹⁶⁷ Kadızâde Kebîr, a.g.e., s. 153-154.

¹⁶⁸ TSMA, E.0746/102

¹⁶⁹ İbn İyâs, a.g.e., s. 179.

¹⁷⁰ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 367.

¹⁷¹ İbn İyâs, a.g.e., s. 191.

Cami'inde Cuma namazından sonra sadakalar vermiştir.¹⁷² Sultan ölüm döşeğindeyken vezirlerine birkaç tavsiye etmiş, bunların başında halk ile ilgilenmek ve onlara âdil bir şekilde esenlik imkânları sağlamasını vasiyet etmiştir.¹⁷³

Halk arasında adaleti tesis eden politikaların bu örnekleri, devletlerin istikrarı ve halkın otoriteden memnun olması için elzemdi. Bu ilke Mısır eyaletinde kurulan Osmanlı yönetiminin teorik temelini oluşturmaktaydı. Böylece Sultan, adaletin simgesi ve hükümdarların zulmünde insanların başvurdukları sığınak olmuştur.

Sultan Selim, Kahire'de kaldığı süre boyunca Mısır'daki yönetim sisteminin Osmanlılaşması için ilkeli adımlar attı ve kurumlarını devletin merkezî sistemine bağlamaya çalıştı. Bunun üzerine devlet işlerini yürütecek olan Mısır eyalet sistemini kurdu ve başında Sadrazam Yunus Paşa'yı atadıysa da kısa süre sonra onu görevden alarak yerine Hayır Bey'i¹⁷⁴ tayin etti. Böylece Hayır Bey eyalet divanını kurdu ve başkanlığını yaptı. Ayrıca, Sultan Selim Anadolu Kazaskeri Kemalpaşazâde'yi adli işlerini düzenlemesi için Mısır'a kâdılkudât olarak atadı. Ancak daha sonra göreceğimiz gibi onu görevden alacak ve Memlûk döneminde olduğu gibi dört mezhebin Mısır kadılarını yeniden eski görevlerine getirecektir. Bu konudan adli değişiklik bölümünde bahsedeceğiz. Ayrıca Dizdar Muhammed Çelebi'yi Mısır'ın mali işlerine bakması, mülklerin envanterini çıkarması için atadı¹⁷⁵ ve böylece devletin idari, adli ve mali sisteminin temellerini atmış oldu.

Ancak Sultan Selim'in Mısır'da kaldığı sürenin kısa olması -yaklaşık sekiz ay- kapsamlı bir sisteminin kurulmasını engellemiştir. Bu durum Sultan Selim'in oğlu Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Sadrazam İbrahim Paşa'nın gözetiminde 1524 yılında Mısır Kanunnamesi tesis edilip onaylanmasından sonra düzeltilmiştir.

İdari değişikliklerden bahsetmeden önce Mısır devletinin Osmanlı dönemindeki (Sultan Selim döneminden Mehmed Ali Paşa dönemine kadar) coğrafi sınırlarına değinmek gerekir.

---

¹⁷² İbn İyâs, a.g.e., s. 205.

¹⁷³ Feridun M. Emecen, "Ma'lum Oldu Kim Âkile Dedikleri Maraz İmiş", *Derin Tarih Dergisi*, s. 102, 2020, s. 19.

¹⁷⁴ Hayır Bey: Çerkez asıllı olup muhtemelen 868 (1464) veya 869'da (1465) Kerâc yakınlarındaki Samsun köyünde doğdu. Yetişkin çağa ulaşınca babası tarafından kardeşleri Kesbay, Hızır Bey, Canbolat ve Kansu gibi Sultan Kayıtbay'ın hizmetine verildi. Köle statüsünü haiz olmadan girdiği Memlûk sarayında yetiştirildikten sonra sultanın memlûklerinden biri oldu. Ardından Devâtdâr Akbirdi'ye intisap etti ve "haseki devâtdâr-ı sikkîn" unvanını aldı. 1497'de II. Bayezid'e değerli hediyelerle birlikte haberci olarak gönderildi. İstanbul'dan döndükten sonra 1500'de "mukaddem elf" emîrleri arasına girdi; 1502'de Kansu Gavri'nin Memlûk sultanı olması üzerine hâcibü'l-hüccâblığa tayin edildi. Şam nâibi olan kardeşinin vefatına kadar bu vazifede kaldı; 1504 Eylül'ünde, Şam'a tayin edilen Emîr Sıbay'ın yerine Halep nâibliğine getirildi. Mercidâbık Muharebesi'nde Memlûk ordusunun sol kanadına kumanda eden Hayır Bey. Osmanlılar'ın ilk Mısır beylerbeyidir. Bkz. SEYYİD MUHAMMED es-SEYYİD, (1998), "Hayır Bey", *DİA*, C. XVII, İstanbul, s. 49.

¹⁷⁵ Seyyid Muhammed es-Seyyid, a.g.e., s. 89.

Devletin sınırları erken Osmanlı döneminde doğuda Sina Yarımadası'ndan (Mısır'ın Arîş ve Han Yunus'ta kaleler bulunuyordu) batıda Libya çölüne ve kuzeyde Akdeniz kıyılarından güneyde Asvan'a kadar uzanıyordu. Mısır'ın güney sınırlarını savunmak için 1538'e kadar sınırlar ve garnizonlar kurulmamıştı. Ancak bu tarihte Yemen'deki bir seferden dönen Mısır Valisi Hadım Süleyman Paşa¹⁷⁶, el-Kusayr limanında (Saîd'in Kızıldeniz'deki limanı) durdu ve güney hudutları korumak ve güvenliği sağlamak için Asvan'ın güneyinde İbrim'de bir garnizon kurdu.¹⁷⁷

3.2.1. Saîd Bölgesinin Osmanlı İdaresi Altına Alınması

Mısır'ın kuzeyi doğrudan Memlûk sultanının yönetimine tabi olsa da Saîd olarak bilinen Mısır'ın güneyi de Havvara kabilesi olarak bilinen aşiret bir başkan tarafından yönetiliyordu.¹⁷⁸ Saîd bölgesinin yönetimi her zaman bu kabilenin elindeydi. Sultan Tomanbay, yenilgisinden sonra -bu dönemde aralarında oluşan güvensizlik ortamına rağmen- Havvara'ya sığınmak zorunda kalmış ve 3 yıl vergi muafiyeti karşılığında Osmanlılara karşı onlardan desteklerini istemiştir. Fakat Havvara halkı Osmanlılar'ın ateş ile savaştıkları ve kimsenin buna karşı koyamayacağı gerekçesiyle onun bu talebini reddetmiş.¹⁷⁹ Havvara kabilesi Tomanbay'ı destekleyerek Osmanlı ile düşman olmaktan korkuyordu. Nitekim Emîr Ali b. Ömer, Sultan'ın onlara sığınarak yardım ve koruma istemesine karşı "Sultana karşı gelene kucak açmayız ki bize belası bulaşmasın"¹⁸⁰ demiştir. Sultan Selim, Ömeroğulları'nın bu iyiliğini unutmamış ve Saîd yönetimini onlara bırakmıştır.

Osmanlılar aşiretlerle sözleşmeler yaparak aşiret şeyhlerinin daha önce Memlûkler zamanında yönettikleri bölgeleri yönetmelerini ve arazide istedikleri tasarrufları bulunmalarını onaylamışlardır. Bunun karşılığında kabile reisleri güvenliği sağlayacak, tarımı geliştirecek ve vergileri toplayacaklardı.

¹⁷⁶ Mısır'ın beşinci Osmanlı valisidir. Sultan Yavuz Sultan Selim'in kölelerinden biridir. Mısır işlerini iki dönem üstlendi ve sadrazamlığa atandı. Daha fazla bilgi için bkz. Muhammed b. Ebi's-Sürûr el-Bekrî es-Şiddîkî, *el-Minehü'r-Rahmaniyye fi'l Devleti'l 'Osmâniyye*, thk. Leyla es-Şabbağ, Darü'l Beşa'r, Şam, 1995, s. 145-157, 159; Erhan Afyoncu, (2010), "Süleyman paşa, Hadım", *DİA*, C. XXXVIII, İstanbul, s. 96-98.

¹⁷⁷ Leyla Abdüllatif Ahmed, *el-İdara fi Mısır fi'l- 'Âhd'l 'Osmâni*, Maţba't Câmî'ât 'âin Şâms, Kahire, 1978, s. 26.

¹⁷⁸ Saîd: Mısır'ın Akdeniz sahiline yakın delta kısmı Aşağı Mısır ve antik Memfis şehrinde güneydeki Asvan'a kadar olan Nil vadisinin çevresi Yukarı Mısır olarak isimlendirilmektedir. Müslümanlar tarafından fethinin ardından delta kısmına Vechülbahrî, güneye ise Vechülküblî ve râkımının yüksek olmasından dolayı Saîd, Saîdümısır ve Mısırülulyâ adları verilmiştir. bkz. Ahmet Kavas, (2008), "SAÎD", *DİA*, C. XXXV, İstanbul, s. 544-546.

¹⁷⁹ Leyla Abdüllatif Ahmed, *el-Saîd fi 'Âhd Şeyhü'l 'Arab Hâmmâm*, el-Hey'etü'l-Mısırıyyetü'l-'âmmeli'l-Kitâb, Kahire, 1987, s. 44.

¹⁸⁰ Leyla Abdüllatif Ahmed, a.g.e., s. 44.

14 Safer 923 / 8 Mart 1517 'te Sultan Selim'in Kahire'ye girdikten bir buçuk ay sonra Saîd Emiri ve Havvara Şeyhi Ali b. Ömer kumaş ve hediyeler¹⁸¹ ile sultanın huzuruna geldi ve ona biat ederek elini öptü.¹⁸² Böylece onu Circa'daki Saîd emirliğini ve Alemeddin Benî Adiy şeyhine de başka bölgeler verdi. Aynı zamanda Cîze bölgesindeki diğer Arap şeyhleri ile de görüştü ve onlara ikramlarda bulundu ve Memlûkler döneminde sahip oldukları imtiyazları onayladı¹⁸³ ve imzaları attıktan sonra onları uğurladı.¹⁸⁴

Havvara kabilesinin Osmanlı Devleti ile olan münasebetleri Sultan Selim ve oğlu Sultan Süleyman dönemlerinde de samimi ve bir dostane idi. Öyle ki Emîr Ali b. Ömer'in 1518'de Sultan Selim'e gönderdiği hediyeler Hayır Bey ve Yemen hükümdarının hediyelerinden sonra takdim edilmiştir. Bu hediyein içinde iki yüz kental şeker, köleler, cariyeler, at ve deve vb. şeyler vardı. Emîr Ali b. Ömer hediyeleri özel bir elçiyle yollamıştı. Hediyelerden hoşnut olan Sultan Selim, elçiyi Emîr Ali b. Ömer'e hediyeler ile iade etti. Hediyeler Emîr Ali'nin Saîd emirliğine devam edeceğine dair bir ferman ile lüks kaftanlar içermekteydi. Bu hediye ve ferman Emîr Ali'nin otoritesini güçlendirmiştir. Sultan Selim 1520 yılında Emîr Ali, Sultan'a 60 bin dinar değerinde görkemli bir hediye daha gönderdi.¹⁸⁵ Sultan Süleyman 1520'de tahta çıktıktan sonra ona ipek bir kaftan ve Saîd yöneticiliğinin devamını tasdik eden şerefli bir ferman göndermiştir.¹⁸⁶

3.2.2. Haremeyn'in Osmanlı Devleti'ne Bağlanması

Osmanlıların Mısır'a girdikten sonra elde ettikleri dini meşruiyetin, Hicaz topraklarının devletlerine ilhakı ile temsil edildiği söylenebilir. Bundan böyle Mekke şerifi topraklarını Osmanlı otoritesi adına yönetenlerden biri olmuştur. Bu açıdan Mısır, Osmanlılar için onları kutsal topraklardan gelen dini meşruiyete bağlayan anahtar mesabesinde. Bu ülkenin kaybı büyük siyasi ve malî öneminin yanı sıra Mekke ve Medine üzerindeki kontrolün de kaybedilmesi anlamına geliyordu.

Mısır'ın fethinden sonra Mekke, Medine, Yenbu ve Cidde'ye fethi müjdeleyen mektuplar gönderildi.¹⁸⁷ 15 Cemâziyelâhir 923 / 5 Temmuz 1517 yılında Mekke Şerîfi Berekât'ın oğlu Muhammed Ebû Nümeý amcaoğluyla birlikte Sultan Selim'i ziyaret ederek

¹⁸¹ İdrîs-i Bidlîsî, a.g.e., s. 414.

¹⁸² Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 487.

¹⁸³ Leyla Abdüllatif Ahmed, "*el-İdara fî Mısır fî'l-Âhd'l 'Osmâni*", s. 29.

¹⁸⁴ İbn Zünbül, a.g.e., s. 188.

¹⁸⁵ Leyla Abdüllatif Ahmed, "*el-Saîd fî 'Âhd Şeyhü'l 'Arab Hâmmâm*", s. 45.

¹⁸⁶ Leyla Abdüllatif Ahmed, a.g.e., s. 45.

¹⁸⁷ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 487.

Mısır yönetimini ele geçirdiği için görkemli bir hediye ile tebriklerini ilettiler.¹⁸⁸ Bunun üzerine Sultan onu onurlandırdı, Hicaz yönetimini ona ve babasına bıraktı¹⁸⁹ ve Şerîfi Berekât'a berat ile hil'at vermiştir.¹⁹⁰ Ebû Nümeý'in dönüşünde mükemmel bir alay düzenlendi ve kendisine üzerinde yaldızlı bir timsah nakşu bulunan kaftan hediye edildi. Kahire'de bulunan Hicazlıların çoğu sultanın emriyle onu uğurlamaya çıktı.¹⁹¹

Sultan Selim 918 / 1512 yılında babasının gönderdiği Rumî sadakalarını (Surre) ikiye katlayarak Surre defterleriyle birlikte Hicaz'a gönderdi. Mekke ehlinde el-Hatîb Muhyiddin el-İrakî'nin¹⁹² de bulunduğu bir grup sultana geldi. Sultan Selim surre defterlerinde onun için de yüz dinar altın ayarladı ve bu arada ziyarete gelen herkese ihsanlarda bulundu.¹⁹³ Mısır'ın fethinden sonra orada bulunan Mekke kadılarında baş kadı Muhammed b. Ebissuûd b. İbrahim b. Zahîra, el-Gavrî tarafından hapsedilmiş, Mercidâbık savaşından sonra ise onu Tomanbay serbest bırakmıştır. Sultan Selim'e onu ve beraberindeki Hicazlılara ikramlarda bulunarak Mekke'ye gönderdi. Mekke'deki Şafii kadılığını ona verdi.¹⁹⁴ Mekke'de ikamet eden fakat Sultan Selim'in Mısır'a geldiğinde tesadüfen orada bulunan tacir havâce Kasım el-Şervânî'yi de Cidde'de tayin etmiş. O da denizde boğularak öldürülen Hüseyin el-Kurdî'nin yerine yönetimi devraldı. Yine Emîr Muslihuddîn Bey ile Rumî sadakalar, mükellef süslemelerle bezenmiş Kâbe örtüsü¹⁹⁵, Hazreti Peygamber'in türbesi ve Halil İbrahim türbesine de örtüler gönderildi.¹⁹⁶ Ayrıca, Mısır emîr-i haccu ile Rumî Mahmil göndermiş ve Mekke emiri Barakat ile oğlu Muhammed Ebu Nümeý onu karşıladı.¹⁹⁷

Sultan Selim, Memlûkler devrinde Mısır hazinesinden "Zehîra" adı altında çıkan sadakayı da Haremeyn fakirlerine ve Hac yolu üzerindeki güvenliği sağlayan Arap şeyhlerine dağıtılmak üzere devam edilmesini onaylamıştır. Haremeyn vakıflarından toplanan Mısır sadakaları Mısır'da dağıtılarak Haremeyn için hazırlanmış ve bunlara Hâkmi Surre (es-Şurrü'l Hâkmi)¹⁹⁸ adı verilmiştir.¹⁹⁹

¹⁸⁸ Haydar Çelebi'nin ruznamesinde aynı ayın 13 de geldiğini söyler. bkz. İbn İyâs, a.g.e., s. 190.

¹⁸⁹ Cârullah b. Fehd, *el-Cevâhirü'l-hisân fî menâkıbi's-Sultân Süleymân b. 'Osmân*, thk. Muhammed b. Selama el-Atavi, Arvika yayınları, Amman, 2018, s. 224.

¹⁹⁰ Feridun M. Emecen, "Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi ve Ebu Nümeý", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 1988-1994, s. 89.

¹⁹¹ İbn İyâs, a.g.e., s. 193.

¹⁹² Mescid-i Harâm hatibi.

¹⁹³ Kutbüddîn en-Nehrevâlî, a.g.e., s. 283.

¹⁹⁴ Cârullah b. Fehd, a.g.e., 224.

¹⁹⁵ Kutbüddîn en-Nehrevâlî, a.g.e., s. 284.

¹⁹⁶ İbn İyâs, a.g.e., s. 205.

¹⁹⁷ Kutbüddîn en-Nehrevâlî, a.g.e., s. 284.

¹⁹⁸ Mısır'daki Haremeyn vakıflarından toplanan sadakalar, her yıl hazırlanmaktadır.

¹⁹⁹ Kutbüddîn en-Nehrevâlî, a.g.e., s. 285.

Sultan Selim Mısır Beylerbeyi Hayır Bey'e Mekke için 5000 ve Medine için 2000 olmak üzere Haremeyn için toplam 7000 hububat irdebi hazırlanmasını emretti. Bunun üzerine Hayır Bey bunları Süveyş üzerinden Cidde'ye gönderdi ve Emîr Muslihiddin dağıtım görevini üstlendi. Emîr, fukaha ve ileri gelenleri toplayarak nasıl dağıtılacağı konusunda onlarla istişare etti. Onlar da Mekke Şerif'i Berekat ile istişare talep ettiler. Sonunda bir kısmını satıp geri kalanını ayırmak üzere anlaştılar. Mekke'deki tüm mahallelerin evlerini ve burada yaşayan erkek, kadın ve çocuk sayılarını yazdılar ve hisseleri askerler tarafından kendilerine dağıtıldı.²⁰⁰

Kadıızâde'nin aktardığına göre Sultan Selim, bir grup asker ve eşraf ile Mekke ve Medine'yi ziyaret edip hac ve umre yaparak İslam'ın rükünlerini tamamlamak istiyordu.²⁰¹ Hatta Mekke'nin ileri gelenlerinin ve şeyhlerinin onun gelişi için hazırlık yapmıştı. Ancak âlimler, Arapların (Bedevî Arapların) ve Çerkezlerin saldırısı ve güvenliğinin tehlikeye girebileceği korkusuyla onu oraya gitmekten vaz geçirdi. Bu arada o günlerde Frenklerin ve kâfirlerin tehlikeleri de artmış²⁰² ve onlar kutsal toprakları ele geçirmek amacıyla Cidde şehri yakınlarına ulaşmışlardı. Aynı zamanda Bedevîlerin tehlikesi de artarak hacıların ezaya maruz kalmaları²⁰³ üzerine padişah niyetinden geri dönmüştür.

3.2.3. Mısır Vakıfları

Mısır'daki vakıfların düzenlenmesi konusu, Sultan Selim'in Kahire'ye girdikten kısa bir süre sonra üzerinde durduğu çok önemli konulardan biri oldu. Sultan Selim'in Mısır'a geldiği dönemde Mısır'daki vakıfların yekûnu hakkında kesin bir rakama sahip olmamakla birlikte, çok büyük ve kapsamlı olduğuna dair işaretler vardır. Bazı kaynaklar tarım arazilerinin yüzde kırk vakıf arazisi olduğunu, bazı kaynaklar da tarım arazilerinin üçte ikisinin vakıf, üçte birinin ise devlet hazinesine gittiğini aktarmıştır.²⁰⁴ Bu durum devlet hazinesi için sorun teşkil edebilirdi. Mirî olarak bilinen vakıf arazilerinin tamamından vergi tahsil edilemeyeceğinden dolayı Sultan Selim'in ilgili adamları bu arazilerin bir kısmını devlet hazinesine ilhak edilmesini önermişler, ancak o bu teklifi reddetmiştir.²⁰⁵

²⁰⁰ Kutbüddîn en-Nehrevâlî, a.g.e., s. 287-289.

²⁰¹ Sultan Selim, Toman Bay'a gönderdiği mektupta şu ayete istinaden ﴿وَلِلّٰهِ عَلَى النَّاسِ حُجُّ الْبَيْتِ مَنِ اسْتَطَاعَ اِلَيْهِ سَبِيْلًا﴾ : Haremeyn-i Şerifeyn ziyaret etmek niyetinde olduğunu belirtir. bkz. Celâl-zâde Mustafa, a.g.e., s.192-191 .

²⁰² Portekizlileri kastetmektedir.

²⁰³ Kadıızâde Kebir, a.g.e., s. 225-227.

²⁰⁴ Muhammed Afifi, *el-Evkâf ve'l-Hayatü'l-İktisâdiye fi Mısır fi'l-'asr'l 'Osmâni*", el-Hey'etü'l-Mısriyyeti'l-âmme li'l-Kitâb, Kahire, 1991, s. 27.

²⁰⁵ Mısır'daki Rızık ve Vakıf topraklarına ait Çerkes defterlerinin Osmanlı ordusunun Mısır'a girmesinden sonra yakıldığı tarihçiler arasında bilinmekteyse de son araştırmalar bunların yakılmadığını ispatlamış ve Çerkez defterleri adına Ruzname defterlerinde zikredilmiş. Bkz. Leyla Abdüllatif Ahmed, *el-İdara fi Mısır fi'l-'Âhd'l 'Osmâni*, s. 28.

Padişah Mısır'ın ziraî ve idarî koşulları hakkında bazı bilgiler toplamaya başladı. Ayrıca Memlûk iktâları, vakıfları ve rızıklarını tespit etmek için eş-Şarkıye, el-Ġarbiye, el-Mâhlîlâ ve Saîd'deki toprakların araştırılmasını emretti.²⁰⁶ Aynı zamanda geri kalan Memlûklere dokunmadı, onlara veya mallarına saldırılmaması ve her zamanki gibi maaşlarının ödenmesine devam edilmesi için kesin emirler verdi. Çünkü onları yeni Osmanlı yönetimine yardımcı olacak ve idarî işlerde önemli deneyime sahip bir unsur olarak elinde tutmak istedi. Bu siyaset kapsamında bazı Memlûk emirlerini önemli idarî görevlere atadı. Örneğin fetih sırasında Osmanlıların yanında yer aldığı için Emir Canım es-Seyfi'yi Behnesa ve Feyyûm müfettişi olarak atadı. Aynı şekilde İnal es-Seyfi'yi Arap bölgesine müfettiş olarak görevlendirdi. Bu iki emir Yavuz Sultan Selim'in vefatından sonra isyan edeceklerdir. Sultan Selim Çerkez emirleri arasından kırk kişiyi seçip onlara köprüleri koruma görevi verdi. Bu kişiler belgelerde "Cüsûr-i Sultânî'yi muhafaza eden Çerkes emirleri" olarak meşhur olmuşlardır.²⁰⁷

Sultan Selim, resmi olarak vakıfların durumunu 24 Rebiülevvel 923/16 Nisan 1517 tarihinde bu işlerin başında duranlara yönelik bir ferman yayınlarak cami, mescit, medrese, zaviye, ribat ve mabet vakıfları ile hayır için vakfedilen vakıflara, Kansu Gavri'nin vakıflarına ve evkaf çiftçileri için kurulan mezâlîm vakfına dokunulmamasını emretti.²⁰⁸ Aynı şekilde nâzırı olmayan vakıflara nâzır atadı. Bu vakıfların nâzırsız kalmaları onların savaşta öldürülmüş olmalarından kaynaklanıyor olabilir. Sultan Selim Mescid-i Haram vakıflarına özel önem verdi.²⁰⁹

3.2.4. Mısır Beylerbeyliğinin Kurulması

Mısır beylerbeyliği (emîrî'l-ümerâ) mansıbının oluşumundan bahsetmeden önce Yahudi tarihçi Eliyahu Capsali'nin zikrettiği önemli bir meseleye değinmek istiyoruz. Buna göre Yavuz Sultan Selim Memlûk emirleri arasında kimin kendisine sadık olduğunu ve kimin itaat edeceğini öğrenmek için bir plan yaptı. Sultan Selim, daha önce Kansu Gavri'ye karşı kullandığı hileyi kullanarak Safevî kölelerinden birine Safevî şahı adına bir mektup hazırlatıp Şah'ın mührü ile mühürledi. Daha sonra bir grup casusu aracılığıyla mektupları Sultan'a gönüllü bir şekilde bağlandıklarını söyleyen 56 emire gönderdi. Mektuplarda Şah'ın Sultan Selim'e belirli bir vakitte intikam almak için saldıracağı belirtiliyordu. Ayrıca Memlûk emirlerine, destekleri karşılığında topraklarını iade edeceğine söz veriyordu. Bu kişi bütün emirlere uğrayıp

²⁰⁶ Leyla Abdüllatif Ahmed, a.g.e., s. 27.

²⁰⁷ Leyla Abdüllatif Ahmed, a.g.e., s. 29.

²⁰⁸ Dr. Muhammed Afifi'nin *el-Evkâf ve'l-hayâtü'l-iktisâdiyye fi Mişr fi'l-'aşri'l-'Osmânî* adlı kitabında bu belgeyi yayınlamıştır. bkz.: Muhammed Afifi, a.g.e., s. 255-256.

²⁰⁹ Muhammed Afifi, a.g.e., s. 29.

mektubu onlara gece vakti ulaştırdı ve kuvvetli ikna yöntemleri kullanarak her birini mektubun gerçekten Şah'tan geldiğine inandırdı. Ayrıca her birinin birer mektup yazıp bunları ittifak teklifini kabul etmeye yetkili Şah'ın sözde casusu ile ona göndermeye ikna etti. Mektubu Sultan Selim'e gönderip Safevî'nin niyetini haber veren Hayır Bey ve Canberdi Gazâlî hariç bütün emirler gizlice Şah ile iş birliği yapmaya karar verdiler. Yavuz Sultan Selim daha sonra emirleri mektupları ve mühürleriyle karşı karşıya getirdi ancak onlar bunu inkâr edince öldürölmelerini emretti. Sultan Selim, Hayır ve Gazâlî Beylerin, kendisine olan sadakatlerinden emin olduğu için görevlerinde bıraktı. Bununla birlikte bundan sonra birçok defa onları sınadı. Bu iki bey her defasında başarılı oldular ve ona bağlı olduklarını gösterdiler.²¹⁰ Bu şekilde Sultan Selim, gerçekte kimin kendisine bağlı olduğunu, kimin içten içe itaat ve isyan ettiğini öğrendi.

Sultan Selim, Yunus Paşa'yı vekil tayin ederek Mısır imâratü'l-ümerâsının temellerini atmaya başladı. Ancak bir süre sonra onu görevden aldı ve yerine Cebel Kalesindeki Dîvân-ı Âli başkanlığını yapacak olan Hayır Bey'i atadı. Bu divan onu ilgilendiren meselelerin yanı sıra acil çözüm gerektiren önemli devlet işlerine bakıyordu.²¹¹ Hayır Bey'e Mısır'da Osmanlı idaresine bağlı ilk emîru'l-ümerâ olarak yönetim konusunda geniş yetkiler verildi. Ayrıca Memlük emirlerinden ve idarecilerinden yardımcılarını seçme hakkı tanındı.²¹² Sultan Selim ayrıca ehliyetli Osmanlı beylerinden bazılarını onun yanında bıraktı. Örneğin kalede Hayreddin Paşa adlı kişiyi kale nâibi olarak atadı. Buna ek olarak İbn İyâs'ın naklettiğine göre beş bin süvari ve beş yüz tüfekli asker bıraktı.²¹³ Haydar Çelebi ise Rûznâme'de Rumeli, Anadolu, kapıkulu ve yeniçeri güçlerinden eşit olarak dört bin süvari ve divan-ı hümâyûn'dan bir grup çavuşun bırakıldığını belirtmiştir.²¹⁴ Yeniçeriler daha sonra şehirde güvenlik ve huzuru sağlayan Kahire jandarmanın bir bölümünü oluşturdu.

Yavuz Sultan Selim Kahire'ye vali, Kudüs'e ve Gazze'ye vekil atadı. Bu iki vekil rebûlevvel ayında Kahire'den ayrıldılar.²¹⁵ Memlük emiri Canım es-Seyfi'yi Behnesa ve Feyyûm müfettişi, Emir İnal es-Seyfi'yi batı bölgesinin müfettişi, Fâris es-Seyfi Temrâz'ı Minye ve güney bölgesi müfettişi, ez-Zîni Berkât B. Mûsâ'yı hasebe görevlisi olarak atadı.²¹⁶

---

²¹⁰ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 352-354.

²¹¹ Seyyid Muhammed es-Seyyid, *Mısır fi'l 'asr'l 'Osmâni fi'l Qarn'l Sâdis 'aşr*, Mektebet Medbuli, Kahire, 1997, s. 92-93.

²¹² Sultan Selim'in emiru'l-ümerâ Hayır Bey'i Mısır valiliğine atadığı beraat metni için bkz. *Münşeâtü's-Selâtin*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 4070, vr. 213A-214b. Bir nüshası Ek No. 9'da yer almaktadır.

²¹³ İbn İyâs, a.g.e., s. 206.

²¹⁴ Seyyid Muhammed es-Seyyid, a.g.e., s. 91.

²¹⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 178.

²¹⁶ İbn İyâs, a.g.e., s. 149.

Bu atamaların eski Memlûk emirlerinden yapılmıştı. Bu da Sultan Selim'in eski emirlerin Mısır'ı yönetme tecrübelerinden yararlanmak için yanında tuttuğu anlamına gelmektedir.

Sultan Selim, İskenderiye'nin özellikleri ve güzellikleri hakkında pek çok âlim ve yakın çevresinin sözlerine istinaden Nil nehrinde bir gemiye binerek beş gün içinde Kahire'den yola çıktı.²¹⁷ Yolculuk 7 Cemâziyelevvel 923/28 Mayıs 1517 Cuma günü başladı. Sultan Selim, daha Şam'da iken Mısır'a gitmeye karar verdiğinden dolayı İstanbul'daki oğlu Şehzade Süleyman'a haber göndererek kırk bin denizcinin hazırlanmasını emretmişti. Bu kişiler silahlarla donatılacak ve donanma komutanı Cafer Ağa ile birlikte gönderilecekti.²¹⁸ Askerler için iki yüz yirmi gemi toplandı. Otuz gemiye yağ, bal, buğday, arpa ve diğer yiyeceklerle konuldu. Bu gemiler İskenderiye kıyılarına vardıklarında orada demir atmış bütün Memlûk gemileri çıkan bir fırtınada batmıştı.²¹⁹ Kadızâde Sultan Selim'in Kahire'den aldığı mermer ve sütunları deniz yoluyla İskenderiye üzerinden İstanbul'a gönderdiğini belirtmektedir. Bu sütunların İrem ve Firavun kavimlerinden kalan iki sütun bulunuyordu.²²⁰ Bunlar İstanbul'da hayır kurumları ve ibadethaneler inşa etmek için götürüldü.²²¹

Eliyahu Capsali Osmanlı donanması ve İskenderiye'ye gelişiyle ilgili bir rivayet nakletmektedir. Buna göre İstanbul'dan İskenderiye'ye doğru yola çıkan donanmada 300 gemi vardı. Sultan Selim saldırıda kendisine yardımcı olması için donanmayı Mısır'a gönderdi. Bu şekilde iki cephede Memlûklerle savaştı. Osmanlı filosu Rodos adasının yanından geçtiğinde Rodoslular bir saldırı başlattı ancak Osmanlı filosu onları mağlup etti. Rodoslular aldığı top darbeleri nedeniyle sonradan batan büyük bir gemilerinin isabet alması ve adaya çekilmesiyle savaştan kaçtılar.²²² Eliyahu'nun rivayetine göre Sultan Selim, şehrin kıyılarına gelen donanmayı denetlemek için İskenderiye'ye gitti. Daha sonra Mısır'daki servetin çoğunu 3000 deveye yükledi! Altın, gümüş, değerli taşlar ve hayvanları içeren kabile İstanbul'a gönderildi.²²³

---

²¹⁷ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 213.

²¹⁸ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 216.

²¹⁹ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 217.

²²⁰ İbn İyâs, bu sütunların ağırlıkları nedeniyle çok zor indirildiğini ve insanların onları çekerken çok zorlandığını kaydetmiştir. bkz. İbn İyâs, a.g.e., s. 191

²²¹ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 218.

²²² Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 368. İbn İyâs, Osmanlı ordusuyla savaşmak için Memlûklere Rodos'tan destek geldiğine dair halk arasında bir söylenti yayıldığını zikretmektedir. Ancak bu söylentiden bir şey çıkmamıştır. İbn İyâs'a ulaşan söylenti Rodos gemilerinin Osmanlı donanmasına saldırmasından çıkmış olabilir. İbn İyâs için bkz. İbn İyâs, a.g.e., s. 139

²²³ Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 373. Bunda mübalağa olduğu kanaatindeyiz. Zira Kansu Gavri Mercidâbık savaşına giderken Mısır'ın hazinesini boşaltmıştı. Tomanbay sultan olduğunda hazinede hiçbir şey bulamamıştı. Nasıl olur da padişah 3000 deve altın, değerli taş ve diğerlerini yanına alabilir?

Ayrıca gönderilen hayvanlar arasında bir gemiye tek başına yerleştirilen ve İskenderiye'den gönderilen devasa bir hayvan yer alıyordu.²²⁴

3.3. ADLÎ DEĞİŞİKLİKLER

Geçmişte yeni fethedilen bölgelerde hutbe okunması ve sikke bastırılmasının yanı sıra adlî makamların kurulması, devletin toprak üzerindeki egemenliğinin temel unsurlarından birini oluşturuyordu. Sultan Selim, Kahire'ye girdikten kısa bir süre sonra seferlerde kendisine eşlik eden Osmanlı kadılarında birini atayarak yeni Osmanlı adlî makamının kurulması için çalıştı. Böylece Mısır'da ilk Osmanlı adlî makamı kurulmuş oldu.

İbn İyâs, Sultan Selim'in Kahire'deki Sâlihiye Medresesi'nde bir Osmanlı kadısını atadığını aktarmış ancak bu kadının adını belirtmemiştir. Bu kadı eski kadı vekillerinin ve tüm şâhitlerin çalışmalarını iptal etmiş ve adlî bütün konularda tek kadı olmuştur²²⁵ ve Sultan ona "Arapların Kadısı" lakabını vermiştir.²²⁶ Dolayısıyla Sultan Selim'in Mısır'daki adlî sistemde yaptığı ilk değişikliğin, Hanefî mezhebine mensup bir kişiyi başkadı ataması olduğu söylenebilir. Bu durum Mısır'ın kadıları ve yardımcılarının başı olan kazaskerin tayiniyle Sultan'ın vefatından sonra da devam etmiştir ve bu kazaskere danışılmadan kimse bir şey yapamıyordu.²²⁷ Buradan hareketle kimliğinin izini süreceğimiz bu kadının, daha sonra göreceğimiz gibi, görev süresinin kısalığına rağmen Mısır'daki ilk kazasker olduğunu söyleyebiliriz.

3.3.1. Kemalpaşazâde'nin Atanması ve Görevden Alınması

İbn İyâs, Mısır'a gelen ilk kazaskerin, Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle 928 Cemâziyelâhir ayının sonlarında / 27 Nisan 1522 tarihinde Seydi Çelebi olduğunu kaydetmiştir. Sultan Süleyman Mısır'daki dört kadının işine son vermiş, böylece kazasker dört mezhebe göre hüküm işini üstlenmiştir.²²⁸ Ancak Sultan Süleyman'ın bu yaptığını, kendisinden önce Sultan Selim yapmıştır. Sultan Selim diğer kadı yardımcılarını ve tüm şâhitlerin işine son veren bir kadı atanmıştır. Bu yüzden kanaatimizce Mısır'daki ilk kazasker Sultan Selim'in atadığı kazaskerdir. Mısır'daki kazasker listesi bu şekilde tashih edilebilir.

---

²²⁴ Capsali, hayvanın adını söylemeden çok büyük olduğunu belirtmiştir. Buna göre hayvan boynunu kaldırdığında boynu geminin direğine kadar ulaşmaktadır. Bu hayvanın fil olması gerekir. Zira Kahire'de Hindistan Kralı'nın Sultan Kansu Gavri'ye hediye ettiği bir fil vardı. bkz. Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 373.

²²⁵ İbn İyâs, a.g.e., s. 165-166.

²²⁶ İbn İyâs, bu kadıyı uygunsuz terimlerle nitelemiştir. Onun kadı hakkındaki hükmünün yanlış olduğunu göreceğiz.

²²⁷ ed-Demiri, a.g.e., s. 34.

²²⁸ İbn İyâs, a.g.e., s. 453.

Kaynaklar incelendiğinde Sultan Selim'in Bilâdüşşâm ve Mısır seferine bir grup âlimin eşlik ettiği görülecektir. Kanaatimizce aralarında kadı olabilecek üç kişi vardı. Bunların ilki Fenârizâde²²⁹ ikincisi Rükneddin b. Zeyrek,²³⁰ üçüncüsü ise zamanın Anadolu kazaskeri İbn Kemâl Paşa idi.

Sultan Selim Şam'a girdiğinde Fenârizâde'yi kadısı olarak tayin etti ve ardından dört mezhebe göre dört kadı tayin etti. Ayrıca daha sonra ona Arap ve Acem kazaskerliği görevini verdi.²³¹ Bu makam daha sonra lağvedildi. İbn Tolon'un naklettiği üzere Fenârizâde Şam'daki makamında kaldı ve Kahire'ye giden seferi tamamlamadı.²³² Rükneddin b. Zeyrek ise Mercidâbık savaşından önce Sultan Selim tarafından Sultan Kansu Gavri'ye gönderilen Rumeli kazaskeridir. İbn Tolon'un belirttiği üzere Şam'a geldiğini, ardından ordu ile birlikte Kahire'ye hareket ettiğini görüyoruz. Bunun yanı sıra Rükneddin b. Zeyrek, İbn Kemâl Paşa ile birlikte Kudüs'ün fakirlerine para dağıtmakla görevlendirilmiştir.²³³ Haydar Çelebi'nin rûznâmesi²³⁴ ve İdrîs-i Bitlisî'nin sözlerinden onun Kahire'ye de gittiği anlaşılmaktadır.

Anadolu kazaskeri İbn Kemâl Paşa ise İbn Zeyrek ile birlikte Kahire'ye geldi. Bitlisî, Sultan Selim'in Kahire'de bulunduğu sırada İbn Kemâl Paşa'yı Mısır'a kadı olarak atadığından bahsetmiştir.²³⁵ Evliya Çelebi' de *Seyahatnâme*'sinde bunu belirtmiştir.²³⁶ Ancak Sultan Selim İbn Zeyrek'in aracı olmasıyla onu görevden aldı ve görevleri sırasında Memlûk sultanlarına ödedikleri meblağı ödemeleri şartıyla dört kadıyı görevlerine iade etti.²³⁷ Bunun üzerine Kemaleddin et-Tavîl ve diğer kâdılar 10.000 flori ödeyerek görevlerine geri döndüler. Bu meblağlar sonunda Sultan'a geri dönmektedir.²³⁸

İdrîs-i Bitlisî'nin rivayeti, Mısır'a tek bir kadının atanması açısından İbn İyâs'ın rivayetiyle örtüşmektedir. Ancak İbn İyâs kadının adını zikretmezken, Bitlisî ve Evliya Çelebi'ye göre bu kişi İbn Kemâl'dir. Buna göre İbn İyâs'ın kastettiği kadı İbn Kemâl'dir. İbn İyâs bu kâdının hikayesini dört mezhep kadısının görevlerine geri dönmesini bağlamında nakletmiştir. İbn İyâs bu kadının görev süresinin yaklaşık bir ay olduğu ve ardından dört kadının

²²⁹ Necmeddin el-Gazzî, *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-a'yâni'l-mi'eti'l-âşire*, haz. Halil Mansur, C. I, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1997, s. 59.

²³⁰ Taşköprizâde İsmâüddin Ahmed, *eş-Şekâ'îku'n-nu'mâniyye fi 'ulemâ'i'd-Devleti'l-Osmâniyye*, haz. Muhammed Abdüsselam Şahin, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 2017, s. 264.

²³¹ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 249.

²³² Muhammed b. Tolun ed-Dımaşkî, a.g.e., s. 347.

²³³ Kadızâde Kebir, a.g.e., s. 153-154.

²³⁴ Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 483.

²³⁵ İdrîs-i Bidlisî, *Selimşah-nâme*, a.g.e., s. 419.

²³⁶ Evliya Çelebi, *Seyahatnâme Mısır*, çev. Muhammed Ali 'Avni, thk. Abdülvehhâb Azzâm & Ahmed el-Sâ'id Süleyman, Dârul-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire, 2016, s. 219.

²³⁷ Hoca Sâdeddin, *Tâcü't-tevârih*, C. II, İstanbul, s. 375.

²³⁸ Abdurrahman Atçıl, "Memlûkler'den Osmanlılar'a Geçişte Mısır'da Adli Teşkilât ve Hukuk (922-931/1517-1525)", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 38, 2017, s. 99.

görevlerine geri döndüklerinden bahsetmiştir.²³⁹ Bu bilgi, Bitlisî'nin İbn Kemâl'le ilgili zikrettiği bilgiyle uyumaktadır. Buna göre Sultan onu görevden almış ve dört kadıyı yeniden görevlerine iade etmiştir.²⁴⁰ O halde kanaatimce Mısır'daki ilk kazasker Seydi Çelebî değil, İbn Kemâl Paşa'dır.²⁴¹

3.4. MALÎ DEĞİŞİKLİKLER

Sultan Selim, Mısır'a girdikten sonra bir yandan devletin maliye politikalarına uygun olarak devleti hazırlamaya çalışırken, diğer yandan Memlükler ve Venedikliler arasında daha önceden yapılmış olan ticarî anlaşmalara bağlı bazı işleri de düzenlemeye çalıştı. Bu da nihayetinde bir yandan devlet hazinesinin artmasına, diğer yandan da devlet hazinesinin yararına olacak şekilde ticaret özgürlüğünün sağlanmasına yol açtı.

Osmanlı Devleti Şam, Mısır ve Hicaz'ı topraklarına kattıktan sonra büyük stratejik ve dinî önem kazanmıştır. Buna ek olarak Osmanlı hazinesine giren Şam ve Mısır gelirlerinin de devletin mali gücünü büyük ölçüde artırdığını söylemek mümkündür. Örneğin Şam'da topraklara timar ve mukataa sistemi uygulandı ve gelirleri doğrudan devletin dış hazinesine aktarıldı. Mısır'da ise irsaliye sistemi uygulanıyordu. Yani hazinenin yıllık fazlası olan 600.000 altın (30 milyon akçe) tutarındaki miktar İstanbul'a gönderiliyordu. Bu para ihtiyaç zamanı kullanılmak üzere sultanın has hazinesine giriyordu. Suriye ve Mısır topraklarının gelirlerinin devlet kasasına girmesi, devlet gelirlerinin yüzde yüz artmasını sağladı.²⁴²

Yavuz Sultan Selim'in Kahire'yi fethettikten sonra yaklaşık 10 yıl Mısır'ın irsaliyesi Kahire'den İstanbul'a gönderilmedi. Bu dönemde Mısır irsaliyesi, eyalet ile Haremeyn-i Şerîfeyn'in ihtiyaçları ile Osmanlı sarayının giderleri için harcandı.²⁴³ Ancak yeni Osmanlı maliye sisteminin kurulması ve bazı bölümleri ortadan kalkmış olan Memlük sistemi ile değiştirilmesi Sultan Selim ile başladı. Sultan Selim Kahire'de kaldığı süre boyunca mevcut maliye sisteminde değişiklikler yaptı. Oğlu Kanuni Sultan Süleyman da saltanatı sırasında Sadrazam İbrahim Paşa'nın gözetiminde çıkardığı "Mısır Kanunnamesi" ile bu sistemin kurallarını açık bir şekilde ortaya koydu.

²³⁹ İbn İyâs, a.g.e., s. 165-166

²⁴⁰ Sultan Selim, Kahire'ye girişinden bir ay on gün sonra, yani 11 safer 923/ 5 Mart 1517 Çarşamba günü dört kadıyı görevlerine iade etmiştir. bkz. İbn İyâs, a.g.e., s. 165. Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatı sırasında Arap Kassam kadılığı ve askeri kassâm olmak üzere yeni kadılık makamları kurulacaktır.

²⁴¹ Sultan Selim İbn Kemâl'i, Mısır'daki toprakların tespitinde Hayır Bey'in yardımcılığı gibi diğer bazı görevlere de atamıştır. bkz. ŞÜKRÜ ÖZEN, (2022), "Kemalpaşazâde", *DİA*, C. XXV, Ankara, s. 241.

²⁴² Mehmet Genç, "Hazinenin Kapasitesini İki Katına Çıkardı", *Derin Tarih Dergisi*, S. 102, 2020, s. 53.

²⁴³ Stanford J. Shaw, *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*, Princeton University Press, New Jersey, 1962, s. 283.

3.4.1. Sikkenin Padişah Adına Basılması

Yavuz Sultan Selim eyaletin malî işlerini düzenlerken ilk olarak Mısır toprakları üzerindeki Osmanlı hakimiyetini gösteren yeni para bastırdı. İbn İyâs Mısır'da Osmanlı hâkimiyetinin tesis edilmesinden üç ay sonra bu paranın basıldığını ve 17 Rebiülevvel 923 / 9 Nisan 1517 tarihinde eski paranın yenisi ile değiştirildiğinin ilan edildiğini belirtmektedir. Buna göre yeni para, eski iki dirhemden yeni basılan paranın bir buçuğuna denk olup üzerinde "Selim Şah" yazılıydı. Ancak bu paraların ağırlığı çok hafifti. Bu yüzden insanlar bundan zarar görmüş ve varlığının üçte birini kaybetmişti. O dönemde mallar eski ve yeni para olmak üzere iki fiyattan satıldı.²⁴⁴

Yavuz Sultan Selim'in bastırıldığı bu para "Medîn"²⁴⁵ veya "Neşf-Fezza/ yarım gümüş" olarak biliniyordu ve Memlûk Sultanı el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî (1412-1422) tarafından on beşinci yüzyılın başlarında basılan gümüş bir paraydı. Bu madenî para Kahire'nin fethinden hemen sonra bazı değişikliklerin eklenmesiyle basıldı.²⁴⁶ İbn İyâs'ın naklettiğine göre Yavuz Sultan Selim'in bastırıldığı sikke düşük ayarlıydı. Aynı şekilde son Memlûk Sultan Kansu Gavri'nin bastırıldığı sikkenin de düşük ayarlı olduğu kaydedilmektedir.²⁴⁷ Memlûklerin son döneminden Osmanlı döneminin başına kadar paranın durumu düzelmedi. Osmanlı kaynakları, 1524 yılında çıkarılan Mısır Kanunnamesi'ne dayanarak vermeye başladı. O dönemde paranın ağırlığı ile içindeki gümüş ve altının oranı belirlendi ve İstanbul'da kullanılan ağırlığa bağlandı.²⁴⁸ Bu para XVIII. yüzyılın sonuna kadar Mısır'daki ana hesap birimi olmasının yanı sıra günlük işlemler için temel para olmaya devam etti. Bu para, Muhammed Ali Paşa döneminde 1834 yılındaki malî reforma kadar Kahire'de düzenli olarak bastırıldı.²⁴⁹

Memlûk Sultanlığı'nın sonlarına doğru ekonomik durumda büyük bir bozulma hali yaşandı. Bunun esas nedeni Nil nehrinin taşması ve tarım üretiminin gerilemesiyle ortaya çıkan salgın hastalıklar ve kıtlıklardı. Ayrıca ülkede bütün mallara, ticaretlere ve diğer gıdaların²⁵⁰ yanı sıra yabancı tüccarlar da dahil olmak üzere toplumun bütün kesimlerine uygulanan vergiler arttırıldı. Sultan Gavri'nin döneminde gümrüklere yüksek oranda vergiler konulmuştu. İç içe

²⁴⁴ İbn İyâs, a.g.e., s. 174, 179-180.

²⁴⁵ Bu isim, parayı bastıran el-Müeyyed Şeyh Mahmûdî'nin nisbesi olan el-Müeyyed kelimesinin Avrupalılar tarafından kullanılan bozulmuş halidir. bkz. Halil Sahillioğlu, *Min Tarihü'l Aqtarü'l Arabiyye fi'l-Âhd'l Osmâni*, IRCICA. İstanbul, 2000, s. 219

²⁴⁶ Şevket Pamuk, *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge, 2000, s. 95.

²⁴⁷ Paul Balog, *Coinage of the Mamlûk Sultans of Egypt and Syria*, American Numismatic Society, New York, 1964, s. 48.

²⁴⁸ Mısır Kanunnamesinde darphane ile ilgili bölüm için bkz. *Kanunnâme-i Mısır*, çev. Ahmed Fuat Metvelli, Mektebetü'l-Anglo el-Misriyye, Kahire, 1986, s. 92-93

²⁴⁹ Şevket Pamuk, a.g.e., s. 96.

²⁵⁰ Muhammed b. Sultan ed-Dımaşkî, a.g.e., s. 257.

geçmiş birçok faktör buna neden olmuştu. Bunların başında Çerkez Memlükleri döneminde başlayıp el-Müeyyed Şeyh el-Mahmûdî dönemine ve devletin yıkılmasına kadar yayılan ve yoğunluğu artarak devam eden enflasyon gelmekteydi.²⁵¹

3.4.2. Venedik İle Anlaşmanın Yenilenmesi

Memlük şehirlerinde Memlük sultanından ticarî imtiyazlar elde etmeye çalışan farklı milletlerden Avrupalı tüccar grupları vardı. Bunların başında sayı ve önem bakımından Venedikliler geliyordu. 1453'te İstanbul'un fethinden sonra Memlükler ve Venedikliler iyi ilişkiler içindeydi. Venedikliler ticaretlerini Balkanlar ve Karadeniz limanlarından İskenderiye, Halep, Beyrut ve Şam gibi Akdeniz'in ticarî limanlarına aktarmışlardı. Bu ticaretler oldukça hareketliydi. Öyle ki İskenderiye'de en büyük yabancı topluluk haline gelmişler ve özel bir mahalleye sahip olmuşlardı. Burada Cumhuriyet adı altında ticarî çıkarlarını gözeten bir konsolosları vardı.²⁵² Ayrıca Sultan el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn İnâl'ın (1453-1461) kendilerine verdiği ticari kolaylıklar dahil olmak üzere geniş avantajlar elde ettiler. Ara sıra alışveriş için Kahire'ye girmelerine izin verildi. Memlük devleti hükümetler ile halk arasında ticarî işlemleri kolaylaştırmak için Venedik Dukalığı²⁵³ ile ticaret yapılmasına izin verdi. Venedikliler ile Memlükler arasındaki bu iyi ilişkiler el-Melikü'l-Eşref Seyfüddîn İnâl ile ve oğlu Sultan Ahmed dönemlerinde de devam etti.²⁵⁴

Ancak bu iyi ilişkiler her zaman aynı hızda ilerlemedi. Memlük-Venedik ilişkileri Memlükler'in son döneminde önemli ölçüde kötüleşti. Venedikli tüccarlara fahiş gümrük vergileri konulması Venedik'i kızdırdı. Venedikliler bu vergileri müzakere etmek amacıyla 1504 yılında Sultan Kansu Gavri'ye Francesco Teldi adında bir elçi gönderdiler. Görüşmelerin sonunda Venediklilerin daha önce elde ettikleri kapitülasyonlar yenilendi. Ancak iki taraf arasındaki ilişkiler gergin bir şekilde devam etti. Bu gerginliğin en önemli tezahürlerinden biri Memlükler'in 1505'te İskenderiye'de demirlenmiş Venedik gemilerini topa tutmasıydı.²⁵⁵

---

²⁵¹ Üsâme es-Sa'duni Cemil, *Zâhret et-Tađahum'ül İktisâdi fi'l 'asr'l Memlûki, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-Kitâb*, Kahire, 2021, s. 264.

²⁵² Ali İbrahim Tarhan, *Mısır fi 'Âşr Devletü'l-Memâlik eş-Çerâkese (1382-1517)*, Mektebetü'n-Nahda'l-Mısriyye, Kahire, 1959, s. 284-285.

²⁵³ Akdeniz ve Avrupa'daki çoğu ülkenin politikalarına uygun olarak Memlük hükümeti 1425'te el-Eşrefi adını taşıyan ve Venedik dukasıyla aynı standartlarda yeni bir altın sikke bastırmaya başladı. Bu para kısa süre sonra ana para olarak dükânın yerini aldı. Bu durum 1517'de Mısır'ın Osmanlı tarafından fethedilmesine kadar devam etti. Daha fazla bilgi için bkz. Şevket Pamuk, a.g.e., s. 95.

²⁵⁴ Naim Zeki Fehmi, *Toroğket'-Ticâret'ed-Devliye ve Mađatatihe beyn'l-Şarkü ve'l-Ġarb*, el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'âmme li'l-Kitâb, Kahire, 1973, s. 46-47.

²⁵⁵ Michel Tushrar, "Mersum Tecdid imtiyâzât ta'ft'l Ferenc ve'l Kâtilân fi'l-İskenderiye senet 935 Hicri / 1528 Miladî (İnceleme ve yayınlanmak)", *el-Rûznâme: Mısır Belgeler Dergisi*, C. 10, S. 10, 2012, s. 70.

Osmanlı-Memlûk çatışması sırasında Venedikliler, Osmanlıların kazanmasını umuyorlardı. Çünkü bölgede istikrarı yeniden sağlayabilecek, Hint Okyanusu'ndaki ticarete rakipleri olan Portekizlileri bölgeden kovabilecek ve Doğu ticaretini canlandırabilecek tek güç olarak Osmanlıları görüyorlardı. 1502 yılında Venedik ile Osmanlı devleti arasında bir barış antlaşması imzalandı. Ayrıca 1513 yılında Yavuz Sultan Selim döneminde Venediklilerin kontrolü altındaki bazı adaların limanlarında Osmanlı donanmasına kolaylıklar verilmesini öngörülmekteydi.²⁵⁶

Yavuz Sultan Selim'in Kahire'ye girmesinden kısa bir süre sonra Venedikliler, İskenderiye'de Memlûkler tarafından kendilerine verilen kapitülasyonları yenilemeye çalıştılar.²⁵⁷ Gerçekten de Yavuz Sultan Selim'in 22 Muharrem 923 / 14 Şubat 1517'de şehre girmesinden üç hafta sonra bunları yenilemeyi başardılar. Venedikli bir cephanecü Sultan'dan bu kapitülasyonları yenilemesini ve İskenderiye'deki Venedik konsolosu Niccolò Bragadino²⁵⁸ ve tüccarları adına ayrıntılı bir ferman yazmasını istirham etti.²⁵⁹ Bu şekilde İskenderiye vekili, nâzırı, kayıkçılar, mübaşirler, ordu komutanı, muhafızlar, cephanecü sağlayıcılar, liman muhafızları ve bütün çalışanlarına hitaben bir ferman yazıldı.

Bu fermanın bazı maddeleri şu şekildeydi:

1. İskenderiye, Dimyat ve tüm kıyı kentlerindeki Venediklilere adalet, iyilik, hürmet ve şerefle muamele edilmeli ve onlardan kaynaklanmayan hiçbir sorundan dolayı onları dokunulmamalıdır. Ayrıca ticaretlerinde alıştıkları usullere göre muamele edilmelidirler.
2. Venedikliler herhangi bir şey satmaya zorlanmamalı, alışverişte onlara özgürlük tanınmalı, mallarına veya yaptıkları herhangi bir ticari işleme ek vergiler konulmamalıdır.
3. Konsolos ile Venedik tebaası arasındaki hukukî ilişkiler ile Mısır şehirlerinin yöneticilerinin onların şahsî meselelerine yönelik tutumları düzenlenmelidir.

---

²⁵⁶ Michel Tushnet, a.g.m., s. 71.

²⁵⁷ Halil İncalcık, (2000), "İmtiyâzât", *DİA*, C. XXII, İstanbul, s. 248.

²⁵⁸ Hans Peter Alexander Theunissen, Cairo Revisited (I): Four Documents Pertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517, *EJOS*, C. II, S. 7, 1999, s. 7.

²⁵⁹ Padişahın Arapça yazdığı 32 maddeden oluşan ferman, İskenderiye'deki mübaşirler, nâzırlar ve yetkililere içindekileri uygulamaları için gönderildi. Alman oryantalist Bernhard, Eduard Sachau'nun yetmişinci doğum günü vesilesiyle ona ithaf ettiği kitapta bu fermanı tahkik ederek yayınlanmıştır. Ferman metninin yer aldığı makale için bkz. Bernhard Moritz, "Ein Firman des Sultan Selim I. für die Venezianer vom Jahre 1517", *Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstag gewidmet von Freunden und Schülern*, Verlag Georg Reimer, Berlin, 1915, s. 422-443.

4. Gemilerine ve malzemelerine zulmen el konulmamalı, korsanlar tarafından ele geçirilip Mısır limanlarında satılmak istenen gemileri onlara iade edilmelidir. Ayrıca gemilerinin batması durumunda malları kendilerine geri verilmelidir.
5. Konsolos evine kısıtlama olmadan özgürce gidip gelmelidir. Her zaman olduğu gibi Burullus'ta ona bir vekil tayin edilmelidir.
6. Sultan Kansu Gavri döneminde kendilerine uygulanan yıllık 5.000 dinarlık baharat vergisi devam edecektir.²⁶⁰

Yavuz Sultan Selim kapitülasyonlara karşılık Venediklilerden, Kıbrıs adasına karşılık Memlûk sultanlığına verdikleri yıllık cizyeyi istedi. Memlûk Sultanlığı'nın 3 Haziran 1517'de yıkılmasından sonra Bartolomeo Contarini ve Alvise Mocenigo adında iki Venedik elçisi maliyetleriyle Kıbrıs'a giderek Venediklilerin ada karşılığında ödemeleri gereken cizyeyi sormaya gelen Osmanlı elçisi ile görüştüler.²⁶¹ Bu cizye 1489/1490'dan beri Memlûk sultanlarına ödeniyordu. Venedik elçileri Kıbrıs'tan Kahire'ye gidip²⁶² Yavuz Sultan Selim'le görüştüler. Ondan Memlûk sultanına verildiği gibi cizyenin kıyafet, parfüm, at eyeri, panzehir vb. mallar ile ödenmeye devam etmesini istediler. Ancak Sultan bunu reddetti ve cizyenin yıllık 8000 duka (eşrefi) şeklinde nakit olarak ödenmesinde ısrar etti.²⁶³ Ayrıca son beş yıl için toplamda 40 bin eşrefinin 3 ay içinde ödenmesini istedi. Ancak Venedik elçileri 3 ay gibi kısa bir süre içinde bu parayı ödeyemeyeceklerini, ancak iki yıl içinde ödeyebileceklerini belirtti. Devam eden görüşmeler neticesinde 10.000 eşrefinin 21 Şaban 923/ 8 Eylül 1517'de ödenmesi kararlaştırıldı.²⁶⁴ Anlaşmaya göre kalan tutar üç ay içinde ödenecekti.

Buna göre mezkûr anlaşma 1513 yılında Yavuz Sultan Selim ile Venedikliler arasında aynen yenilenmiş, ancak buna önemli bir madde eklenmiştir. Bu maddeye göre ödenmesi gereken yeni borçlar Kahire'de değil, İstanbul'da verilecekti.²⁶⁵ Ahidnâme ayrıca Venedikli

---

²⁶⁰ Fermanın tüm maddeleri Ek 7'te.

²⁶¹ Hans Peter Alexander Theunissen, a.g.m., s. 8.

²⁶² Yahudi tarihçi Eliyahu Capsali, Venedikli elçilerin İskenderiye'ye Kıbrıs'tan değil, Girit'teki Kandiye şehrinden geldiklerini belirtmektedir. Ancak doğrusu İtalyan kaynakların aktardığı olmalıdır. bkz. Eliyahu Ben Elqana Capsali, a.g.e., s. 374.

²⁶³ Hans Peter Alexander Theunissen, a.g.m., s. 8.

²⁶⁴ Venedik kaynakları elçilerin 21 Şaban 923/8 Eylül 1517'de Sultan'a geldiğini belirtmektedir. Haydar Çelebi ise rûznâmede 21 değil, 10 Şaban'da geldiklerini kaydedmiştir. İdrîs-i Bitlisî ise detay vermeden ziyaretin sebebine işaret etmiştir. Venedik kaynaklarında geçen tarih için bkz. Hans Peter Alexander Theunissen, a.g.m., s. 9. Haydar Çelebi için bkz. Feridun Ahmed Bey, a.g.e., s. 491; Bitlisî'nin ifadeleri için bkz. İdrîs-i Bidlisî, *Selim Şah-nâme*, a.g.e., s. 414.

²⁶⁵ Prof M. Tayyip Gökbilgin, di Stato di Venezia arşivindeki bu Ahidnâmeyi, TTK tarafından çıkarılan Belgeler dergisinde yayınladı. Belgenin Osmanlıca metni için bkz. M. Tayyip Gökbilgin, "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler", *Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi*, C. V-VIII, S. 9-12, 1968-1971, s. 50-54. Belgenin Latin harfi versiyonu ve İtalyanca tercümesi için bkz. Hans Peter Alexander Theunissen, "Ottoman-Venetian Diplomacy: The 'Ahd-names. The Historical Background and the Development

tüccarların Osmanlı topraklarında ticaret ve alım satım özgürlüğünü kapsıyordu. Böylece Venedikli tüccarlar eski Memlük egemenliğinden yeni Osmanlı egemenliğine geçen tüm şehirlerde ticarî serbestlik kazandılar. Halep, İskenderiye, Trablusşam gibi Mısır ve Suriye’de Venedikliler önemli olan ticaret noktalarını kapsayan tek bir ülke ile yapılan antlaşma iki devlet ile yaptıkları anlaşmalardan daha iyi oldu.

3.5. SOSYAL DEĞİŞİKLİKLER

3.5.1. Kahire'nin ileri gelenlerinden bir kısmının İstanbul'a tehciri

Bu olay Kahire halkının başına gelen en meşhur hadiselerden biri olup muhtelif dillerdeki kaynaklarda zikredilmiştir. Ayrıca geçmişten günümüze bazı Arap tarihçi ve akademisyenler bundan bahsetmişlerdir. Olay ayrıca Mısır’da ortaokullarda sosyal bilgiler kitaplarında da zikredilmektedir.

Olaydan bahseden İbn İyâs²⁶⁶ Yavuz Sultan Selim'in kadı, şahit, kadı yardımcısı, mübâşir, hâkim, Mısırlı ve Faslı tüccar, Yahudi ve Hıristiyan eşraf, zanaatkâr, işçi, marangoz, duvarcı ve kiremitçi, demirci gibi çeşitli kesimlerden insanları toplayıp İstanbul'da inşa etmek istediği medrese için İstanbul’a gönderdiğini belirtmiş ve çoğunun adını zikretmiştir. İbn İyâs, duyduklarına göre tehcir edilenlerin sayısının 1.800 veya daha az olarak kaydetmiştir.²⁶⁷

Kadıızâde ise Kahire'den İstanbul'a gidenlerin ileri gelenler, zenginler, saray emirleri ve Memlük Sultanına yakın olanlar, Abbasî halifesinin ailesinin geri kalan üyeleri (amca oğulları),²⁶⁸ kadılar, âlimler, hâfizlar, müezzinler ve mahir zanaatkârlar²⁶⁹ olduğunu belirtmiş, ancak ayrılanların sayısını vermemiştir. Gelibolulu Mustafa Âli, Kahire'den İstanbul'a gelenlerin altı yüz hane olduğunu yazmış;²⁷⁰ Celalzâde Salih Çelebi ise 1000 hane olduklarını belirtmiştir.²⁷¹ Venediklilerin raporlarına göre de 500 aile İstanbul’a gönderilmiştir.²⁷²

Bütün bu rivayetleri birleştirip her evde 4-5 kişi olduğunu varsaydığımızda, Kahire'den İstanbul'a gelenlerin toplam sayısının 1.800 ile 5.000 kişi arasında olduğu sonucuna varabiliriz. Osmanlı kaynakları veya diğer kaynaklar, tehcir edilenlerin İstanbul içindeki durumları veya

---

of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *EJOS*, C. I, S. 2, 1998, s. 400-412.

²⁶⁶ İbn İyâs, a.g.e., s. 178, 182-183, 187-188.

²⁶⁷ İbn İyâs, a.g.e., s. 188.

²⁶⁸ İbn İyâs, a.g.e., s. 200.

²⁶⁹ Kadızâde Kebir, a.g.e, s. 225.

²⁷⁰ Gelibolulu Mustafa Âli. *Kühû'l-ahbâr Dördüncü Rûkn: Osmanlı Tarihi (Tıpkıbasım)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 2009, s. 272.

²⁷¹ Seyid Ali Topal, *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-İ Sultan Süleyman İsimli Eseri*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, 2008, (Danışman: Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN), s. 98-99.

²⁷² Maria Pia Pedani, a.g.e., s. 101.

şehirde yaşadıkları yerler ya da aldıkları maaşlar hakkında bilgi vermemektedir. Büyük olasılıkla bunlar tek bir yere değil, şehrin tamamına yerleşmiş veya işlerine göre yerleştirilmiş olmalıdırlar. Ancak bazı kaynaklar Kanuni Sultan Süleyman'ın ilk döneminde mali durumlarının bozuk olduğunu, yoksulluk içinde gurbet acısı çektiklerini belirtmektedir.²⁷³

İbn İyâs ve diğer Osmanlı kaynaklarının rivayetlerine göre, İstanbul'a tehcir edilenlerin büyük bir kısmı, Kanuni Sultan Süleyman'ın saltanatının başında ülkelerine dönmelerine izin vermesiyle Kahire'ye dönmeye başlamışlardır.²⁷⁴ Birinci grubun Mısır'dan ayrılışı ile birinci grubun tekrar Mısır'a dönüşü arasındaki süre yaklaşık dört yıldır.²⁷⁵ Mustafa Âli'ye göre bunlar saltanatının başında Sultan Süleyman'a Mısır'a dönme isteklerini aktarmış, o da onlara şöyle demiştir: “Kim vatanına dönmek isterse dönsün. Kim bizim başkentimizde kalmak istiyorsa kalsın.”²⁷⁶ Buna göre tehcir edilenlerin büyük bir kısmı Kahire'ye dönmüş, sadece bir kısmı İstanbul'da kalmıştır.

İbn İyâs İstanbul'da kalanlar arasında Sultan Kansu Gavri'nin oğlu Muhammed ile Memlük Sultanı el-Melikü'l-Eşref İnâl'in torunu Ali'nin olduğunu zikretmiştir.²⁷⁷ Terâcim kitapları da İstanbul'da kalanlar içinde Memlükler döneminde Mısır'da ünlü bir hekim ailesine mensup olan hâkim Kûsûnî'nin olduğunu aktarmaktadır. Kûsûnî İstanbul'a gelerek Yavuz Sultan Selim'in has tabipleri arasına katılmış ve Kanuni'nin saltanatının başında vefat etmiştir.²⁷⁸ Oğlu Mahmud²⁷⁹ da babasının yolunu takip ederek Kahire'den İstanbul'a gelerek büyük hüneriyle Kanuni Sultan Süleyman'ın özel tabibi olmuştur. Kanuni Sultan Süleyman Zigetvar surlarında öldüğünde onu yıkayıp kefenlemiştir. Ayrıca oğlu Sultan II. Selim'in de özel hekimi olmuştur.

İstanbul'da kalanlar arasında İbnü'n-Nakîb el-Halebî'nin²⁸⁰ oğlu da vardı. Bu zât büyük bir âlim, astronom, matematikçi ve tabip idi. Kahire'ye gidip oradaki âlimlerden ders aldı ve orada ünlendi. Sultan Kansu Gavri'ye yakındı. Kansu Gavri vefat edip Yavuz Sultan Selim Kahire'ye girdiğinde İbnü'n-Nakîb'i yanında İstanbul'a getirdi. İbnü'n-Nakîb İstanbul'da yaşadı, ders verdi ve ileri gelenleri tedavi etti. Bu şekilde şöhreti İstanbul'a da yayıldı.

²⁷³ Seyid Ali TOPAL, a.g.e., s. 98.

²⁷⁴ İbn İyâs, a.g.e., s. 394.

²⁷⁵ İbn İyâs Kahire'den ilk ayrılan grubun Yahudiler olduğunu 17 Rebiülâhir 923 / 9 Mayıs 1517'de yola çıktıklarını, dönen ilk grubun ise Cemâziyelevvel 927 / Nisan 1521'de geri döndüklerini zikretmektedir.

²⁷⁶ Gelibolulu Mustafa Âli, a.g.e., s. 272.

²⁷⁷ İbn İyâs, a.g.e., s. 397-398.

²⁷⁸ Âşık Çelebi, *Zeylû'ş şekâ'îku'n-nu'mâniyye fi 'ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye*, thk. Abdülrâzek Barakat, Dârü'l-Hidâye, Kahire, s. 92.

²⁷⁹ Âşık Çelebi, a.g.e., s. 196-197.

²⁸⁰ Taşköprizâde İsmüddin Ahmed, a.g.e., s. 509-513; Necmeddin el-Gazzî, a.g.e., C. III, s. 133-134.

932 / 1526 tarihli sarayda görev yapan esnaf defterine göre 281 1526'da Kahire'den alınıp İstanbul'a gönderilenler arasında Bastian adında bir Frenk vardır. Bu kişi İstanbul'a gelişinden yaklaşık on yıl sonra hakkâkinler²⁸² içinde ayda 10 akçe ile çalışmaktaydı.²⁸³ 6 Zilhicce 926 / 17 Kasım 1520 yılına tekabül eden belgeye göre sarayda çalışan ehl-i hiref defterlerine adının eklendiği görülmektedir. Yani bu kişi İstanbul'a gelişinden üç yıl sonra sarayın hizmetine girmiştir.

3.5.2. Neden Tehcir?

Kadıızâde, Yavuz Sultan Selim'in bu tehciri, sürgün edilen ileri gelenler ve eşrâfın daha sonra kendi çıkarları için devlete isyan etme ihtimalinden dolayı yaptığını belirtmektedir. Bu görüşe göre bunlar, yeni siyasi durumun güvenliğini ve istikrarını sağlamak için sürgün edilmişlerdir.²⁸⁴ Bu görüş kısmen doğru olabilir. Çünkü şehrin ileri gelenleri ve eşrafı şehrin omurgası durumunda olduklarından, onların etkisiyle politikalar ortaya çıkabilir ve halkı şehirdeki belirli bir tarafa doğru yönlendirilebilirdi.

Ancak bize göre bu açıklama doğru değildir. Çünkü o dönemde isyan ve kargaşa, Memlûklerin temsil ettiği silahlı gruplar tarafından çıkarılıyordu. Halbuki Memlûkler yenilmişler ve ileri gelenlerin çoğu da yok edilmiştir. Bize en yakın olan açıklama şu şekildedir: Yavuz Sultan Selim her kesim, grup ve her yerden üst düzey insanları İstanbul'a getirip orada ikamet ettirerek ve onların İstanbul'a kişisel ve duygusal bağ kurmalarını sağlayarak bu şehri yeni bir yuva haline getirmek, böylece İstanbul'u küresel bir şehir yapmak, değerini arttırmak idi. Bu sürgünden önce de Tebriz'e girip 200²⁸⁵ hane tüccar ve zanaatkârı İstanbul'a göndermişti.²⁸⁶ Tebrizli bu ustalar Osmanlı mimarisinde önemli bir yer tutmuş ve İstanbul'a mimarî ve fennî damgalarını vurmuşlardı²⁸⁷.

---

²⁸¹ Prof İsmail Hakkı Uzunçarşılı bu defteri inceleyerek Türk Tarih Kurumu'nun çıkardığı Belgeler dergisinde yayınlamıştır. bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Osmanlı Sarayı'nda Ehl-i Hiref (Sanatkârlar) Defterleri", *Belgeler Dergisi*, C.11, S.15, 1986, s. 23-76.

²⁸² Hakkâklik: bir şeyi diğerine sürtmek, kaşımak, kazımak kökünden türetilen terim taş, maden, fildişi, ahşap gibi çeşitli sert maddeler üzerine oyma ve kazıma yapma sanatı anlamını taşımaktaysa da bugün hakkâklık denilince akla yalnız taş ve maden kazımacılığı (özellikle mühür) gelmektedir. bkz. MEHMET ZEKİ KUŞOĞLU, (1997), "HAKKÂKLIK", *DİA*, C. XV, İstanbul, s. 204-205.

²⁸³ TSMA, nr. D. 9706

²⁸⁴ Kadıızâde Kebir, a.g.e., s. 224.

²⁸⁵ Sultan Selim döneminde Tebriz'den gelen nakkaşlar, sazendelerle hakkak, kâtip, altın dökücü, çini üzerine altın işleyici (kaşıtraş), camcı, hallac, miskci gibi muhtelif ve müteferrik sanatçıların adlarını ve sayılarını havi defter Osmanlı arşivlerinde bulunmaktadır. 38 kişinin isimleri anılan yanı sıra adı anılmayan 23 kişinin sayısı. Lütfi Paşa'nın bahsettiği sayı biraz abartıdır. bkz. TSMA D. 9784.

²⁸⁶ Lütfi Paşa, a.g.e., s. 237.

²⁸⁷ Tebrizi ustalarının Osmanlı sarayındaki rolü ve aldıkları maaşlar bkz. Murat Uluskan, "Ehl-i Hiref Maaş Defterlerinde Kayıtlı Tebrizli Sanatkârlar (1526-1566)", *Belleten Dergisi*, C. 85, S. 304, 2021, s. 849-888.

SONUÇ

Osmanlı tarihindeki en önemli dönemeçlerden biri olan Mercidâbık ve Ridâniye savaşlarında Memlûklerin yenilgiye uğraması ve Osmanlı ordularının Mısır'a girerek burayı ilhak etmesi, devlet siyasetinin yüzyıllar boyunca şekillenmesinde büyük etki yarattı. Osmanlı tarihinde üç önemli kavşak varsayarsak bu olay İstanbul'un fethinden sonra en önemli ikinci olaydır. Hatta İstanbul'un fethinden daha önemlidir. Zira bununla Osmanlı Devleti, tabiri caizse büyük bir devletten imparatorluğa dönüştü. Yüzölçümü yarı yarıya arttı ve mukaddes şehirler olan Mekke-i Mükerrreme, Medine-i Münevvere ve Kudüs'ün topraklarına katılmasıyla büyük bir dinî meşruiyet kazandı. Mali gelirleri yüzde yüz arttı. Osmanlı padişahlarının Müslümanların halifesi makamına geçmesinin önünü açtı. Aynı zamanda Osmanlıların daha önce bilmediği yeni keşif alanları olan Kızıldeniz ve Hint Okyanusuna pencere açtı.

Bu fetih uluslararası düzeyde yankı buldu. Fethin haberleri doğuda yaşayan Avrupalı casuslar, denizciler, tüccarlar ve konsoloslardan oluşan bir şebeke aracılığıyla Venedik ve Portekiz'e ulaştı. Yavuz Sultan Selim'in ve Osmanlı ordusunun hareketleri sürekli olarak takip edildi ve raporlar Avrupa merkezlerine gönderildi. Bu raporlarda Osmanlı gücünün sürekli arttığına ve şu an Memlûklerin yıkılmasından sonra Akdeniz'deki tek güç olduğuna vurgu yapıldı. Ayrıca Osmanlı-Memlûk savaşlarının seyri ve bu dönemde İstanbul ve Kahire'deki durumlar hakkında önemli bilgiler içeriyordu.

Yavuz Sultan Selim, Kahire'yi fethettikten sonra yaklaşık sekiz aylık boyunca²⁸⁸ yeni eyaletin idarî, malî ve hukukî işlerini düzenledi. Mısır'da emiru'l-ümerâ mansıbını kurdu ve Hayır Bey'i tayin etti. Aynı şekilde Mısır'a bağlı diğer sancaklara beyleri atadı. Kahire, Kudüs ve Gazze'ye valiler gönderdi. Osmanlı'yı Hicaz'a bağlayan ilişkiler, Mısır'ın fethinden yaklaşık 150 yıl önce surre-i hümayunun gönderilmeye başlandığı Sultan Mehmed Çelebi dönemine kadar uzanmaktaydı. Bu nedenle Haremeyn'in Mısır'a bağlanması kolay oldu. Mekke Şerifinin Kahire'ye gelip Yavuz Sultan Selim'e bağlılığını sunduktan sonra Haremeyn Mısır'a bağlandı. Yavuz Sultan Selim onu Mekke Şerifi olarak kabul etti. O dönemden sonra Osmanlı Devleti Mısır'a siyasî ve ekonomik önemine ek olarak Haremeyn'in anahtarı olarak baktı. Yavuz Sultan Selim tüccar Kasım eş-Şirvâni'yi Cidde'ye atadı.

Sultan Selim kazaskerlik sisteminin ilk tohumlarını bırakmış oldu. Bu sistem Kanuni Sultan Süleyman döneminde Mısır'daki yargıda önemli bir yer tutacaktır. Sultan Selim Anadolu

---

²⁸⁸ Sultan Selim'in Mısır'dan ayrılış tarihi birçok kitapları da ayrı ayrı gösterilmiştir. Bazılarında 22 Şaban / 9 Eylül, bazıları 24 Şaban / 11 Eylül'dür. bkz. Selâhattin Tansel, *Yavuz Sultan Selim*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara, 2016, s. 250-251

Kazaskeri İbn Kemâl Paşa'yı bu göreve atadı ancak kısa bir süre sonra görevden aldı ve Memlûkler zamanında olduğu gibi dört mezhebin kâdılarını yeniden atadı. Yavuz Sultan Selim ayrıca kendi adına yeni bir altın sikke bastırđı ve eyaletin malî işleriyle ilgilenmesi için Mehmed Çelebi'yi defterdar olarak atadı. Bu şekilde Mısır'ın bir Osmanlı eyaletine dönüşmesinin kökleri atıldı. Kendisinden sonra oğlu Kanuni Sultan Süleyman döneminde de Mısır'ın kanunî işleri yavaş yavaş düzenlendi. Mısır yaklaşık üç asır boyunca Osmanlı damgasını üzerinde taşıyarak Osmanlı idaresi altında yaşadı.

KAYNAKÇA

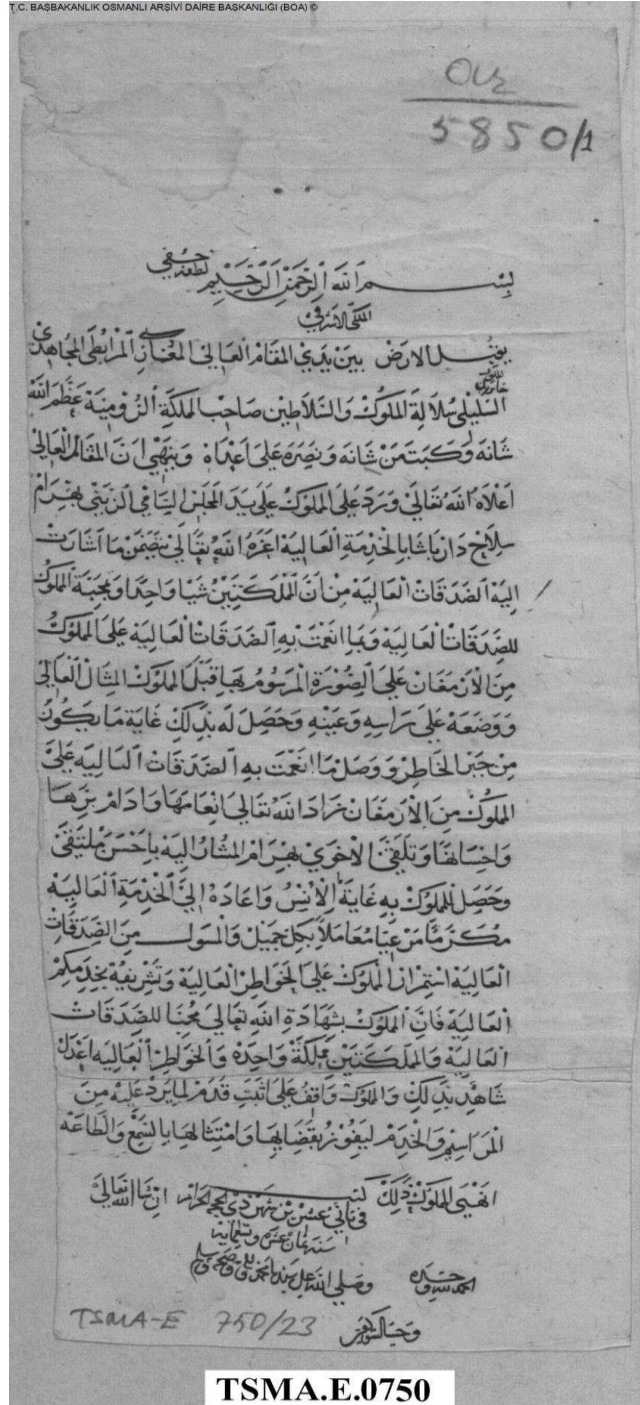
- Abdurrahman Sağırlı.** (1993). *Keşfî Mehmet Çelebi Selim-nâme veya Bağ-ı Firdevs-i Guzat ve Ravza-i Ehl-i Cihâd*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. İsmet MİROĞLU).
- Abdülkâdir eş-Şâzelî.** (1998). *Behcetü'l-âbidîn bi-tercemeti hâfizi'l-aşr Celâlidîn es-Süyûfî*, haz. Abdülilâh Nebhân, Mecma' el-Lügat'l-Arabiyye yayınları, Şam.
- Ali b. Muhammed el-Lahmî el-İşbîlî.** (1962) *ed-Dürrü'l-Muşan fi Sireti'l-Muzaffar Selim Han*, thk. Hans Ernst, Dâr İhya'l-Kutub'ül 'Arabiyye, Kahire.
- Âşık Çelebi.** (2007). *Zeylû ş şekâ'iku'n-nu'mâniyye fi ulemâ'i'd-devleti'l-'Osmâniyye*, thk. Abdülrâzek Barakat, Dârü'l-Hidâye, Kahire.
- Âşıkpaşazâde.** (1332). *Tevârih-i Âl-i Osmân*, thk. Âlî Bey, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Cârullah b. Fehd.** (2018). *el-Cevâhirü'l-hisân fi menâkıbi's-Sultân Süleymân b. 'Osmân*, thk. Muhammed b. Selama el-'Atavi, Arvika Yayınları, Amman.
- Celâl-zâde Mustafa.** (1990). *Selim-Nâme*, haz. Ahmet Uğur, Mustafa Çuhadar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- Celalzâde Salih Çelebi** (2008). *Celalzâde Salih Çelebi'nin Tarih-İ Sultan Süleyman İsimli Eseri*, haz. Seyid Ali TOPAL, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN).
- Ed-Demiri.** (2000). *Qudat Mısır fi'l-karn'l-âşir v'el-Rub 'ü'l evvel min'l-Qarn el-Hadi 'âşr*, thk. Abdürrazik İsa, el-Arabi yayınları, Kahire.
- Eliyahu Ben Elqana Capsali.** (1975). *Seder Eliyahu Zuta*, thk. Aryeh Shmuelevitz & Shlomo Simonsohn, I. Volume, Daf-Chen Press, Kudüs.
- Evliya Çelebi.** (2016). *Seyahatnâme Mısır*, çev. Muhammed Ali 'Avni, thk. Abdülvehhâb Azzâm & Ahmed el-Sâ'id Süleyman, Dârul-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire.
- Feridun Ahmed Bey.** (1274). *Münşeâtü's-Selâtîn*, C. I, 1274, İstanbul.
- Fuat Metvelli, A. (Çev).** (1986). *Kanunnâme-i Mısır*, Mektebetü'l-Anglo el-Mısırıyye, Kahire
- Gelibolulu Mustafa Âlî.** (2009). *Künhü'l-ahbâr Dördüncü Rûkn: Osmanlı Tarihi (Tıpkıbasım)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Hoca Sâdeddin.** (1280). *Tâcü't-tevârih*, İstanbul.
- İbn İyâs.** (1961). *Bedâ'î'u'z-zühur fi vekâ'î'i'd-dühur*, C. III-V, thk. Muhammed Mustafa, Kahire.
- İbn Zünbül er-Remmâl.** (2015). *Vaқи'ât es-Sultan el-Gavrî mâ' es-Sultan Selim*, haz. Abdülaziz Cemâleddin, Dârul-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire.
- İdrîs-i Bidlîsî.** (2016). *Selim Şah-nâme*, haz. Hicabi Kırlangıç, Hece Yayınları, İstanbul.
- Kadızzâde Kebir b. Uveys.** (2019). *Kadızzâde Kebir b. Uveys'in Farsça Gazavât-ı Sultan Selim Adlı Eserinin Tahkik ve Tercümesi*, haz. Abdul Nasir Rahmani, Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Abdülkadir Özcan).
- Kutbüddîn en-Nehrevâlî.** (1857). *el-İ'lâm bi-a'lâmi Beytillâhi (beledillâhi)'l-harâm*, haz. F. Wüstenfeld, Göttingen.

- Lütfi Paşa.** (1341). *Tevârih-i Âl-i Osmân: 961 senesine kadar olan vukûâtdan bâhisdir*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Marino Sanuto.** (1879). *I Diarii*, C. XXIV, Venezia.
- Muhammed Abdürraûf el-Münâvî.** (1999). *el-Kevâkibü'd-dürriyye fî terâcimi's-sâdeti's-sûfiyye*, thk. Muhammed Edib el-Jâdir, C. III, Dâr Şadir, Beyrut.
- Muhammed b. Ebi's-Sürûr el-Bekrî es-Şiddîkî.** (1995). *el-Minehü'r-Rahmaniyye fî'l-Devleti'l-'Osmâniyye*, thk. Leyla es-Şabbağ, Darü'l Beşa'r, Şam.
- Muhammed b. Ebi's-Sürûr el-Bekrî es-Şiddîkî.** (2012). *Nusret ehli'l-Îmân b'Devlet Âl-i Osmân*, thk. Selim ebu Caber, Mâcmâ'l-Kasimi llügatü'l Arabiye, Hayfa.
- Muhammed b. Sultan ed-Dımaşkî.** (2007). “el-Cevâhir'ül-muziye fî ayyam 'i'd-Devleti'l-'Osmâniyye” (Selimname), thk. İsa Süleyman ebu-Selim & Teysir Hâlıl ez-Zevahrâ, *Menare Dergisi*, C. 13, S. 8, s. 225-281.
- Muhammed b. Tolun ed-Dımaşkî.** (1998). *Müfâkehetü'l-hillân fî havâdişi'z-zamân*, haz. Halil Mansur, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Necmeddin b. Fehd.** (1988). *İthâfî'l-Verâ b'Ahbâri'Ümmi'l-Kurâ*, thk. Abdülkerim Ali Baz, C. IV, Ümmülkurâ Üniversitesi, Mekke.
- Necmeddin el-Gazzî.** (1997). *el-Kevâkibü's-sâ'ire bi-a'yâni'l-mi'eti'l-'âşire* haz. Halil Mansur, C. I-III, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Radıyyüddin İbnü'l-Hanbelî.** (1972). *Dürrü'l-habeb fî târihi a'yâni Haleb*, thk. Mahmud Ahmed el-Fâhurî & Yahyâ Zekeriya 'Âbbara, C. II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Şam.
- Taşköprizâde İsmüddin Ahmed Efendi.** (2017). *eş-Şekâ'ıku'n-nu'mâniyye fî ulemâ'i'd-Devleti'l-'Osmâniyye*, haz. Muhammed Abdüsselam Şahin, Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Tursun Beğ.** (2020). *Târîh-i Ebü'l-Feth*, haz. Mertol Tulum, Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Zeynüddîn Abdülbâsıt b. Halil el-Hanefî.** (2014). *Kitabü'l Ravzü'l Bâsîm fî Havâdis'l Ömür ve'l Terâcim*, thk. Ömer Abdüsselam Tedmüri, C. II, el-Mektebetü'l 'Aşriyye, Beyrut.
- Abdüllatif Ahmed, Leyla.** (1978). *el-İdara fî Mısır fî'l-'Âhd'l-'Osmâni*, Matba't Câmî'ât 'âin Şâms, Kahire.
- Abdüllatif Ahmed, Leyla.** (1987). *el-Saîd fî 'Âhd Şeyhü'l Arab Hâmmâm*, el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-'Âmme li'l-Kitâb, Kahire.
- Abdülmü'ti, Husam Muhammed .** (2015). *el-Mâğâribâ fî Mısır hilalü'l-Karn'l Şâmn 'Âşr*, Mektebetü'l İskenderiye, İskenderiye.
- Afîfî, Muhammed.** (1991). *el-Evkâf ve'l-Hayatü'l-İktisâdiye fî Mısır fî'l-'asr'l-'Osmâni*, el-Hey'etü'l-Mısıriyyetü'l-'Âmme li'l-Kitâb, Kahire.
- Atçıl, Abdurrahman.** (2017). “Memlükler'den Osmanlılar'a Geçişte Mısır'da Adlî Teşkilât ve Hukuk (922-931/1517-1525)”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, S. 38, s. 89-121.
- Balog, Paul.** (1964). *Coinage of the Mamlük Sultans of Egypt and Syria*, American Numismatic Society, New York.
- Boyar, Ebru.** (2013). “Ottoman expansion in the East”, haz. Suraiya Faroqhi, & Kate Fleet, *The Cambridge History of Turkey*, C. II, Cambridge University Press, USA, s. 74-140.
- Buzpınar, Ş. Tufan.** (2009). “Surre”, *DİA*, C. XXXVII, İstanbul, 567-569.

- Couto, Dejanirah.** (2021). “The Affairs of the Turks are growing strongly: the Portuguese, the Mamluks, the Ottomans and the Indian Ocean Issues”, ed. Abdurrahim Abu-Husayn, *1516: The Year That Changed the Middle East*, American University of Beirut Press, Beirut.
- Çetinsaya, Gökhan.** (2022). *The Ottoman Empire: A History*, Timaş Publications, İstanbul.
- Ed-Dâli, Muhammed Sabri.** (2010). *Fuḳaha` ve Fuḳara` : İticâhât Fikrîye ve Sîyasîye fi Mısır`l-`Osmâniyye*, Dârul-Kütüb ve'l-Vesâiki'l-Kavmiyye, Kahire.
- Emecen, Feridun M.** (1988-1994). “Hicaz`da Osmanlı Hâkimiyetinin Tesisi Ve Ebu Nümeý”, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 14, 87-120
- Emecen, Feridun M.** (2004). “Mercidâbik Muharebesi”, *DİA*, C. XXIX, 174-176.
- Emecen, Feridun M.** (2017). *Yavuz Sultan Selim*, Kapı Yayınları, 2. Basım, İstanbul.
- Emecen, Feridun M.** (2020). “Ma`lum Oldu Kim Âkile Dedikleri Maraz İmiş”, *Derin Tarih Dergisi*, S. 102.
- Erdem Çıpa, H.** (2017). *The making of Selim: Succession, Legitimacy, and Memory in the Early Modern Ottoman World*, Indiana University Press, USA
- Eroğlu, Ahmet Hikmet.** (2021). *el-Yahud fi`l Devlet`l-`Osmâniyye ḥâttâ nihâyet`l-Ḳarn`s-Şâmin` Âşr*, çev. Ahmed Negm, Arkan Merkezi Yayınları, Kahire.
- Es-Sa`duni Cemil, Üsâme.** (2021). *Zâhret et-Taḍaḥum`ül İktisâdi fi`l `asr`l Memlûki*, el-Hey`etü`l-Mısriyyeti`l-`Âmme li`l-Kitab, Kahire.
- Es-Seyyid, Seyyid Muhammed.** (1997). *Mısır fi`l `asr`l `Osmâni fi`l Ḳarn`l Sâdis` âşr*, Mektebet Medbuli, Kahire.
- es-SEYYİD, SEYYİD MUHAMMED.** (1998), "Hayır Bey", *DİA*, C. XVII, İstanbul, 49-50.
- Eş-Şâyâyâb, Hamid İbrahim.** (1995). *el-`Lâkat`l siyâsiye beyn`l Memâlik`ül Çerâkese ve`l `Osmâniyyin fi Mısır ve Biladü`ş-Şam 784/1382 - 923/1517*, Aziz Yusuf Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Yüksek lisans Tezi, (Danışman: Prof. Dr. Luis Buzeh).
- Fehmi, Naim Zeki.** (1973). *Ṭoroḳet`-Ticâret`ed-Devliye ve Maḥaḳatihe beyn`l-Şarkü ve`l-Ġarb*, el-Hey`etü`l-Mısriyyeti`l-`Âmme li`l-Kitab, Kahire.
- Genç, Mehmet.** (2020). “Hazineenin Kapasitesini İki Katına Çıkardı”, *Derin Tarih Dergisi*, S. 102, s. 53.
- Gökbilgin, M. Tayyip.** (1968-1971) "Venedik Devlet Arşivindeki Türkçe belgeler koleksiyonu ve bizimle ilgili diğer belgeler", *Türk Tarih Kurumu Belgeleri Dergisi*, C. V-VIII, S. 9-12.
- Gündüz, Tufan.** (ed.) (2006). *Seyyahların Gözüyle Sultanlar ve Savaşlar: Giovanni Maria Angiolello-Venedikli Bir Tüccar ve Vincenzo D`Alessandri`nin Seyahatnâmeleri*, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- İnalcık, Halil.** (2000). “İmtiyâzât”, *DİA*, C. XXII, İstanbul, 245-252.
- Kavas, Ahmet.** (2008). “Saîd”, *DİA*, C. XXXV, s. 544-546.
- Kurşun, Zekeriya.** (2017). “Hac ve İktidar: Haremeyn`de Erken Dönem Osmanlı İmar Faaliyetleri”, *FSM İlmi Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, S., 281-311
- Lellouch, Benjamin. & Michel, Nicolas.** (2013). *Conquête ottomane de l`Égypte (1517): Arrière-plan, impact, échos*, Brill, Leiden.

- Mahmud Abdülvahhâb, Ahmed** (2001). "Mavkıf Benî Hâfs min'es-Sıra'l 'Osmâni'l Memlûki fi dav' 'ahd hitabat's Sultan el-'Osmâni Bayezid es-Sâni", *Mecellet el-Mektebât v'l Malûmat el-'Arabiyye*, S. 2, s.171-187.
- Moritz, Bernhard.** (1915). "Ein Firman des Sultan Selim I. für die Venezianer vom Jahre 1517", *Festschrift Eduard Sachau zum siebzigsten Geburtstage gewidmet von Freunden und Schülern*, Verlag Georg Reimer, Berlin.
- Özen, Şükür.** (2022). "Kemalpaşazâde", *DİA*, C. XXV, Ankara, 240-242.
- Pamuk, Şevket.** (2000). *A Monetary History of the Ottoman Empire*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Paudice, Aleida.** (2006). *Elia Capsali*, <https://ottomanhistorians.uchicago.edu/en/historians/55>
- Sahillioğlu, Halil.** (2000). *Min Tarihü'l Aqtarü'l 'Arabiyye fi'l-'Âhd'l 'Osmâni*, IRCICA, İstanbul.
- Shaw, Stanford J.** (1962). *The Financial and Administrative Organization and Development of Ottoman Egypt 1517-1798*, Princeton University Press, New Jersey.
- Shmuelevitz, Aryeh.** (1987). "The Jews in Cairo at the Time of the Ottoman Conquest: The Account of Capsali", ed. Shimon Shamir, *The Jews of Egypt a Mediterranean Society in Modern Times*, Westview Press, Boulder.
- Sümer, Faruk.** (2001). "Karamanoğulları", *DİA*, C. XXIV, İstanbul, s. 454-460
- Şakiroğlu, Mahmut H.** (2009). "SANUDO, Marino", *DİA*, C. XXXVI, İstanbul, 110.
- Tansel, Selâhattin.** (2016). *Yavuz Sultan Selim*, Türk Tarih Kurumu, 2. Baskı, Ankara.
- Tarhan, Ali İbrahim.** (1959). *Mısır fi 'Âşr Devletü'l-Memâlik eş-Çerâkese (1382-1517)*, Mektebetü'n-Nahda'l-Misriyye, Kahire.
- Tekindağ, Şehabettin.** (1967). "II. Bayezid devrinde Çukur-Ova'da nüfus mücâdelesini: İlk Osmanlı-Memlûklu savaşları (1485-1491)", *Bellekten Dergisi*, S. 123, 345-373
- Tekindağ, Şehabettin.** (1976). "Fatih Devrinde Osmanlı Memlûklu Münasebetleri", *Tarih Dergisi*, S. 30, 73-98.
- Theunissen, Hans Peter Alexander.** (1998). "Ottoman-Venetian Diplomats: The 'Ahd-names. The Historical Background and the Development of a Category of Political-Commercial Instruments together with an Annotated Edition of a Corpus of Relevant Documents", *EJOS*, C. I, S. 2, 1998, s. 400-412.
- Theunissen, Hans Peter Alexander.** (1999). *Cairo Revisited (I): Four Documents Pertinent to the Ottoman-Venetian Treaty of 1517*, *EJOS*, C. II, S. 7, s. 1-29.
- Tushrar, Michel.** (2012). "Mersum Tecdid imtiyâzât ta'ft'l Ferenc ve'l Kâtilân fi'l-İskenderiye senet 935 Hicrî / 1528 Miladî (İnceleme ve yayınlanmak)", *el-Rûznâme: Mısır Belgeler Dergisi*, C. X, S. 10, 65-96.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı.** (1958). "Sultan İkinci Murad'ın Vasiyetnâmesi", *Vakıflar Dergisi*, S. IV, s. 1-23.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi**
- Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (=TSMA)** D. 9706; D. 9784; E. 0746/63; E. 0750/23; E. 756/45; E. 0746/102
- Ahmed b. el-Hüseyin b. Muhammed b. el-'Uleyf**, *Kitâbü'd-Dürri'l-Manzum fî Menâkıbi's-Sultân Bâyezid Melikü'r-Rûm*, Süleymaniye Kütüphanesi., Fatih, nr. 4357
- Feridun Ahmed Bey**, *Münşeâtü's-Selâtin*, Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih, nr. 4070.

EKLER

Ek-1. Hayır Bey'in Sultan II. Bayezid'e gönderdiği, Memlûk ve Osmanlı devletleri arasındaki dostluğun derinliğine dair güvence verdiği ve kendisine gönderdiği hediye için teşekkür ettiği mektup (TSMAs, nr. E. 0750/23)

Ek-4

مرحوم سلطان سليم خان مصرده ريدانيه دن اهل مصره يازدوغى امان نامه در

[212 أ] هذا مرسومنا الشريف السامي السلطاني، وخطابنا المنيف العالي الخاقاني، لا زال نافذاً في الأكناف ومطاعاً في الأطراف، بعون المعين المستعاني، ومَنْ الكريم المناني، إلى [ال]سادة العظام وقضاة الإسلام، و[ال]علماء الأعلام، وكافة الأكابر، وعامة الأفاخر، خصوصاً إلى المولوي الكاملي الناصري العضدي، لسان الدولة أمين الملة كاتب السر [ال]قاضي محمود، ومفاخر الأمائل والأعيان [و] سائر²⁸⁹ المباشرين والأخيار، والخواجابن عباد الله وباقي الخواص وجمهور العوام من التجار الأبرار، والعبيد والأحرار، والمتوطنين وأبناء الأسفار، الكائنين²⁹⁰ الآن بمدينة مصر جعل الله لنا فتحها²⁹¹ المبين مباركاً، ومقدمنا الميمون على سؤگانها سعيداً متبركاً. [212 ب] يوضح مضمونه الشريف، ويظهر مكنونه اللطيف أنه ليس خاف عن علوم المجالس، أن مرادنا الشريف في العالم ليس إلا إعلاء كلمة الله المبين، وإظهار الحق اليقين، و إعانة المظلومين، وإغاثة المهوفين عموماً، وإبعاد المسلمين من أيدي الظلمة الضالين، واستخلاص العباد والبلاد عن تسلط الفجرة الغاوين خصوصاً، وبذلك نحمد الله حمد الشاكرين على آلائه²⁹² المتكاثرة، ونشكره شكر الذاكرين على نعمائه المتواترة، والحالة هذه بحمد الله ومنه، وشكر الله وعونه، كلما فتحنا من الأمصار والبلدان، نشرنا فيهما آثار الأمن والأمان، وأفضنا على أهاليها كمال المعدلة والإحسان، بلا أذية المن والامتنان، وليس لمقامنا الشريف غرض متعلق في أخذ أموال المؤمنين، ولا هتك عرض وتضييع حقوق المسلمين، وهذه القضية المرضية من القضايا التي قياساتها معها، وإعلامها إلى المجالس من إعلام أجلي البديهيات، وتفهميه أوضح المعلومات، والله على ما نقول وكيل، وهو شهيد بيني وبينكم، قوله الحق تعالى عما يقولون علواً كبيراً؛ بل لما أحاطت علومنا الشريفة خروج حكام الأتراك وولاية هذه الحدود عن حدود الله تعالى وسنة رسوله محمد المصطفى عليه من الصلوات أزكاها²⁹³، ووصل إلى مسامعنا الشريف تجاوزهم عن اقتفاء آثار الملوك العادلة وسيرتهم القديمة، واكتساب خصائلهم²⁹⁴ الحميدة العميمة، وجب على همتنا العلية قطع هذه المضرة العظيمة، ولزم على ذمنا الجلية دفع هذه الشيمة الذميمة؛ ولهذا احتملنا مشاق الفيافي والطرق²⁹⁵، وشدائد²⁹⁶ المراحل والمقاساة. وقد سمعتم على كمال التحقيق، وتعلق علمكم بتمام التصديق، أن جميع البلاد المفتوحة من العرب والعجم والترك والديلم، كافة أهاليها في مكن الأمن والأمان محفوظاً، وشرف العاقبة ملحوظاً، فعليكم أيضاً وعلى أولادكم وعيالكم²⁹⁷ وأطفالكم وأرزاقكم وأموالكم ما يتعلق بكم قليلاً وكثيراً، وعلى من يحضر عندنا أمان الله العظيم، وأمان رسوله الكريم، وأماننا الشريف بلا تشويش و[لا] تخويف، فلا بد أن لا تتفرقوا ولا تكونوا على خوف وخشية من عساكرنا المنصورة لا زالت منصورة، بل اسكنوا كل واحد منكم في مساكنكم، وتمكنوا [213 أ] على ما كُنتم في مساكنكم؛ لأن بلدة مصر بعناية²⁹⁸ الفتاح ذا المنن صارت من جملة المضاف إلى ولايتنا المحفوظة، ومن الملحقات إلى ممالكنا المحروسة،

²⁸⁹ في الأصل ساير

²⁹⁰ في الأصل الكائنين

²⁹¹ في الأصل فتحه

²⁹² في الأصل آليه

²⁹³ في الأصل ازكيها

²⁹⁴ في الأصل خصايلهم

²⁹⁵ في الأصل الطرقة

²⁹⁶ في الأصل شدايد

²⁹⁷ في الأصل أعيالكم

²⁹⁸ في الأصل بعنايت

فأهاليها تصير مأمونة²⁹⁹ عن الظلم والفتن والجور والمحن، كسائر³⁰⁰ الخلائق³⁰¹ في ممالكنا المحمية، أهل الرعاية في بساط الرعاية، وسائر الناس في كنف الحماية؛ فلا تكونوا مشغولي³⁰² خاطر³⁰³، بل على رفاهية الحال، وفراغ البال، داعين لدوام دولتنا القاهرة، ومثنين على ثبات سلطنتنا الباهرة، فلتعلموا ذلك وتعتمدوه وتوقيعنا المبارك الأعلى، نوكد عليه في الاعتماد التام، والاعتقاد والتمام، تأكيداً جميلاً وتمهيداً جزيلاً. جرى ذلك وحُرر في يوم الخميس من شهر ذي الحجة الحرام لسنة اثنين³⁰⁴ وعشرين وتسعمائة.

---

299 في الأصل مأموناً

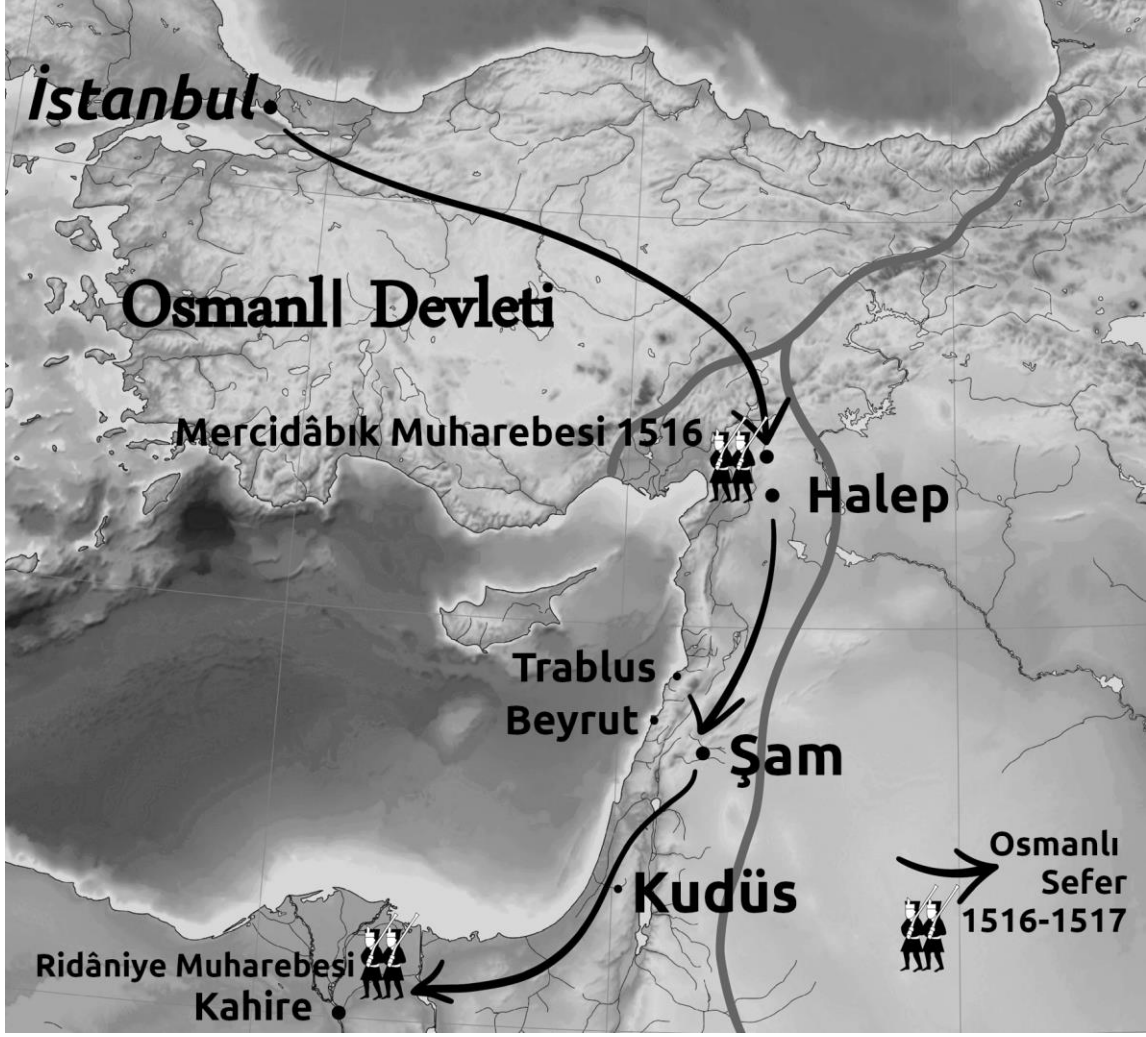
300 في الأصل كساير

301 في الأصل الخلايق

302 في الأصل مشغول

303 في الأصل الخواطر

304 في الأصل اثنى

Ek-5. Şam ve Mısır'a doğru Osmanlı seferinin güzergahı

Harita "1516: *The Year That Changed the Middle East* adlı kitaptan alınmıştır.

Üzerindeki isimler tarafımdan Türkçeye çevrilmiştir.

Ek-7. 22 Muharrem 923 / 16 Şubat 1517 tarihinde Sultan Selim'in Venedik konsolosuyla
İskenderiye'deki ticaretleri için yaptıkları anlaşma maddeleri.

رسم بالامر الشريف الالعالى المولى
اسطاني الملكي المظفرى ... اعلاه الله تعالى وشرفه وانفذه في
الآفاق وصرّفه ان يُسَطّر هذا المنشور الشريف الى كل واقف عليه [
اساطنتنا الشريفه بالثغر السكندري² المجروس والنظار والبالش³
وارباب الادراك⁴ بالثغر المذكور يتضمن اعلامهم ان الح...
.. 1 Wort .. 1 Wort .. انتهى ان .....
مراسياً ومُربعات تشهد لهم بعوايد وضراب وقانون مفصله [فصلا
فصلا رسالتى تجديد مرسوم شريف للتفضل المذكور وتجاره
وجامته ومتاجرهم بالامان والأطمأن⁵ وكتابة شروط لهم على [جارى] عاد[تهم
فكتب هذا المرسوم الشريف لهم بالشروط الآتى شرحها فصلا ف[لا
وهى

فصل⁶

يُعتمد ما بيد التفضل من المراسيم الشريفه والشروط والمربعات من ايام
المالوك السالفه والسلاطين⁶ ويُعمل بها وتكون طائفة التبادقه مكرمه محترمه [ه
من غير معاملة بالعدل والاحسان والامان والاكرام والاحترام
لا يتعرض احد اليهم باذيه ولا ضرر ولا تشويش للصادر منهم والوارد والمقيم بالثغر
n° 1 المجروس وثغر دمياط وساير المين والسواحل والبنادر الاسلاميه ولهم [البيع والشرا⁷
والاخذ والعطاء⁸ ولا يُطالبوا عن غيرهم ولا يُطالبوا بما يفعله احد
من ساير الطوائف غير جنسهم وطائفتهم وان يُجهز النداء لهم⁹ بذلك وبالامان
والأطمأن وعدم المعارضه ولا يخرج احد من الحكم ولا من ولاية الامور
عما تضمنه المراسيم الشريفه والشروط التى بايديهم ويجزوا¹⁰ فى اموالهم
ومتاجرهم على عادتهم من غير احداث حادث ولا تجديد مظلمة¹¹

فصل^٥

لا يعارض جميع الفرنج البنادقة الصادرين والواردين والقيمين بالثغر
السكندري المحروس وسائر ثغورنا الاسلاميه ولا متجرهم ولا بضايهم ولا جميع [ما
يحضر اليهم ولا يوخذ منهم شى غصبا ولا يعارضوا فى مراكبهم ولا ما يصل فليها
n° 2 ولا شى مما فى حواصلهم ولا يشتري منهم شى الا بطيب قلبهم وانشرح صدرهم
ورضاهم بشئ¹² من غير حيف ولا شطط ولا إكراه ولا بقوة ولا يعترض احدا¹³
منهم بغير رضاهم ولا يوخذ منهم درهم فرد سوى ما عليهم من العوايد من غير
احداث حادث ولا تجديد مظلمة ويعاملوا بالامان والاطمان والاكرام

فصل^{١٤}

n° 3 يفسح للقنصل فى بيع ما قيمته الف دينار بالتقد ولكل تاجر من تجاره¹⁵ اية
دينار لاجل النفقه من غير كلفه عل ذلك على حكم ما جرت به العاده الى الان

فصل^٥

n° 4 تصرف جامكية¹⁶ القنصل كل اربعة اشهر كما جرت له به العاده من غير تعويق

فصل^٥

جرت العاده بان طائفة البنادقة لا يحكم بينهم ولا يفضل قضاياهم واه ورهم الا
قنصلهم فيجرى الامر فى ذلك على ما جرت به العاده وكل من كان عليه دين الكبيدون¹⁷ او بيناه
وبين احد علاقته من المذكورين فلا يفضل بينهم الا قنصلهم ولا يخالف احد منهم قنصلهم ولا
يتمرد عليه وكل من ترد وتوجه للحكام¹⁸ لقصد¹⁹ ضياع الحق وعدم سماع كلمة القنصل
n° 5 فلا تقبل الحكام له شكوى ولا تُصغى الى كلامه ويُدفع القنصل ويومر الخصم بسماع
كلام قنصله وان امتنع يؤذبه الحاكم ومن فعل جريمه من نسانهم او رجالهم وراى القنصل
خروجه من الثغر الى بلاده فليساعده الحاكم بالثغر على ذلك ولا يخرج احد من الثغر
الى بلاده او غيرها الا باذن من القنصل ومن خالف فعليه ما يراه ولى الامر فى ذلك

فصل^٥

اذا ورد الى ميناء الثغر لطائفة البنادقة اكرت²⁰ او مركب او برانسه²¹

فيها فأكهة او عسل فلا ينزل لها احد من جماعة النواب ولا من جماعة الرح²²
ولا غيرهم ولا يوخذ لهم شى من ذلك ولا يتعدى احدٌ عل من فى المراكب المذكوره
n° 6 بضرب ولا غيره ومن فعل ذلك فلا يالوم الا نفسه ويُجهر النداء بالثغر لجميع جماعة
النيابه والرح واجناد الثغر وجماعة البلد بعدم النزول لراكب الواقفه²³
بغير المشتري²⁴ وان عل المراكب المذكوره ومراكب العسل الامان والاطمان ولا يوخذ
منها ما قيمته درهم فردٌ ومن خالف تكون روحه .مقابل ذلك فليعتد

فصل

لا يتعرض احد الي .راكبهم ولا رجالها ولا عددها ولا الاتها ولا جبالها
ولا اخشابها ولا .مجاديفها²⁵ ولا شيا من ذلك لا عارية ولا بشمن ولا يوخذ [ند] من
n° 7 الوجوه ولا نايب ولا ناس²⁶ ولا جماعة الذخيره ولا ريسا المينا ولا ريسا
المراكب²⁷ ويكونوا بالمينا مكرمين محترمين لا يمسههم سو ولا ضرر²⁸ ولا تشويش

فصل

يعمر ما يحتاج اليه الفندق من العماره والترميم وعمل الضروريه علي
ما جرت به العاده وان عمر القنصل عماره لطيفه فلا يوخذ منه ثمن
n° 8 المون والأجر الا اسوه ما يصرفه الديوان من غير حائف ومن استعمله القنصل
فى العماره ياخذ اجرتة اسوة الديوان ولا يوخذ منهم درهم فردٌ بغير عمل ولا [ي...]
الاجره الا الذي يعمل عنده ولا يتعرض اليه .علم البلد ولا .قدمها ولا غير [هم
بدرهم فردٌ ولا يكلّف بشى²⁹ سوى اجرة العمالين والمون لا غير واذا اختار
القنصل او تجاره عمل شى فى حاصله او فندقه واستعمال نجار من جماعتهم
او غيرهم فيمكن من ذلك ولا يلزم بان غير جماعته او غير الذى يختاره يعمل ذلك ولا [يلزم³⁰
هو ولا جماعته ولا تجاره فى شى من ذلك

فصل

n° 9 اذا قصد القنصل الركوب الى بيت النيايه او الى البساتين او الى [مكنا]
بَعِيد فيمكن من ذلك ولا يُعارض فيه وهذا الفضل مستجد فى رهن الأسر وطوئهم³¹

فصل

إذا انكسر مركب للبنادقة بالقرب من الثغر أو غيره فَنُخْفِظ البضاعة ولا تعارض فيها أصحابها والعُدَد للمقام الشريف والاختِساب للثايب ومن معه n° 10 على العادة وان غرق مركب وطلع ما به من البضاعة فتسلم لصاحبها وان لم يوجد لها صاحب فتسلم القنصل وكل مركب ارماء³² الريح الى بر من برور³³ المسلمين صحيح فتكون المركب محفوظة محروسه ويجرى الامر ذلك على ما جرت به العادة ويعتمد ذلك في سائر البنادر والثغور والمين والسواحل

فصل

إذا قذف الريح مركب من مراكبهم وكان قصده غير الثغر السكندري فدخل مينا الثغر غصبا أو برضاه من الريح ولا فرغ بالثغر ولا كان له عرض في التفريغ به ولا فيه صنف للثغر فلا يُعارض في ذلك وان قصد التوجه الى مينه غير الثغر من مينا الشريفه ولم يكن معه صنف من اصناف الثغر السكندري ولا عاده عليه فيمكن والا فلا يمكن من التوجه وان كان ما به من البضاعة ليست من اصناف الثغر فيمكن من التوجه على العادة في ذلك

فصل

إذا حصل لأحد من الرعايا من سائر الجنوس أو مراكبهم آفة سماويه أو بحريه أو غير ذلك في مكان من بلاد البنادقة وجزايرهم أو كان لأحد عليهم علاقة لا . . .³⁴ للقتل فيها فلا يعارض بسبب ذلك لا هو ولا تجاره ولا يواخذ بالدين الا فاعله n° 12 ولا يطالب بالدين الا من هو عليه أو بمن هو ضامنه ولا يواخذ احد عن احد ويكونوا امنين مطمئنين في سائر البنادر والثغور والمين الاسلاميه ©

فصل

القنصل لا رُسم عليه ولا يُضرب³⁵ الا باذن شريف أو حُكم شرعي لا غير n° 13 ويكون مسموع الكلمه مقام الحرمه على ما جرت به العوايد المستمره

فصل

إذا تعدى احد من القرصان³⁶ على مركب بتدق ودخل الى مينا لبيع المركب

وما به من البضاعة فلا يشتري وان قُدِرَ عل خلاصه او عادته للتجار
 فيفعل ولا يكلفوا الـ درهم قَرْد بغير حق وتخلص الرجال والتجار
 ويعمل في ذلك بما فيه المصلحة وعدم الضرر

n° 14

فصل

اذا وقع الحرب بين احد من المغاربة او غيرهم من ساير الممالك وبين احد
 من الفرنج غير البنادقة فلا يعارض القنصل المذكور ولا جماعة التجار
 ولا من ينضم اليهم من جنسهم وجماعتهم ويكونوا مكرمين ومحترمين ومرعيين⁸⁷

فصل

نائب الشجر وناظره وصبيان القارب وصبيان باب البحر³⁸ والمباشرين
 وتقيب الجيش³⁹ والحراس والمقدمين بخدمة الناظر ومقدمي الذخيرة
 الشريفه وحراس المينا وسائر ارباب الوظائف والحاجب⁴⁰ والحكام
 n° 16 وولاة الامور بالشجر السكندري المحروس يتقدموا بالعمل بما يضمنه هذا
 المرسوم الشريف من الشروط المشروحة اعلاه ويتقيد⁴¹ حكمها وعدم
 الخروج عن معناها واستمرار ما بيد القنصل المذكور وتجار البنادقة
 من الربعات والمراسيم والشروط والفصول ومن خالف ذلك فلا يلوم الا
 نفسه

فصل

انهى القنصل بان العاده جرت له باقامة قنصل نائب⁴² عنه في البرلس
 فرسنا بان يقيم نايبا عنه في القنصل⁴³ عل ما جرت به العاده المستمرة الحكم

n° 17

فصل

انهى القنصل بان العاده جرت ان الاكاريب التي تحضر من اقرطش وغيرها
 من جماعة البنادقة فيها للبحرية بعض صنف من الزيت الجلي⁴⁴ وان البحرية
 يبيعون ذلك في مراكبهم عاده مستمرة والان فصار ضامن الصنف بالشجر
 يتعهم من ذلك علي ظهور مراكبهم ويتصد بذلك قطع مصانعتهم ومشرى⁴⁵
 ما معهم لنفسه وتضرروا من ذلك فيمكنوا من بيع ذلك على ظهور مراكبهم
 من غير معارض لهم في ذلك ومن يخضر بالصنف الي بولات فيجربى عل عادته

n° 18

فصل^٥

انهى القنضل انَّ بالشعر فقرا وعبيد وغربا وانه اذا حصل لاحد منهم
ضعف فيدخل فندقهم لاجل شئ يقتات⁴⁶ به فربما يقوى عليه الضعف
فيصوت واذا كان في الرق⁴⁷ يطالبوا بشمنه ويكلفوا كافه زايده ويحصل
لهم غاية الضرر فرسمنا بان لا يعارضوا بسبب ذلك ولا يكلفوا بدرهم فرد
حيث مات بقضا الله وقدره^{*}

فصل^٥

n° 20 لا يتعرض احد^{**} الى طايقة القنضل المذكور بطعمه على اصناف الفواكه
ولا غيرها من البضايح من مباشرى الديوان ولا التاجر ولا الناظر ولا
القباى ولا الجمال والعتال ولا غيرهم من ارباب الوظائف

فصل^٥

الشحوص⁴⁸ البهار التي توسق للطوايف المذكوره ويقومون عليها شاد⁴⁹
n° 21 البحر في كل ثمانية بدينار لا غير والعتالين على الشحوص المذكوره لهم على كل
اشتى عمّر دينارا من غير زايد على ذلك

فصل^٥

كل من مات من الفرنج المذكورين لا يوخذ عليه سوى نصف ما كان
يوخذ وقدره ثلثه دنانير ونصف من غير زايد على ذلك⁵⁰

فصل^٥

n° 23 من يخرج من الشجر من المذكورين الى القاهره او رشيد او دمياط لا يطالب
بشئ ولا يكأف بدرهم فرد لا في الدخول ولا في الخروج ٥

فصل^٥

جميع السماسره الذين يعملون البيع والشرا كل من عمل ببيع⁵¹ يختص⁵¹ بترجمتها
n° 24 الصغرى دون غيره من التراجمه وارباب الوظائف ولا يشاركه احد
في ذلك ولا يطلب منه كرتجيه⁵² ولا حلاوه ولا يكره⁵³ واشئ من ذلك

*) Diese Zeile ist von einer späteren Hand dazugefügt.

**) احد von anderer Hand darübergeschrieben.

فصل

إذا أوسق القنصل أو التجار فرشهم⁵⁴ وصناديقهم صادرا ووارداً alla porta della terra di marina no sj pagano d'altro
لا يكافون في البحر ولا في الباب ولا صبيان القارب بالحثمة⁵⁵ لا دينار
n° 25 ولا غيره ولا يعارضوا في هديتهم الصادر والوارد من الاقوات والمرتبات

والسكر

فصل

n° 26 لا يكلف القنصل ولا تجار الفرنج إذا خرج الى التزهم لفيطات
الشعر بالخليج⁵⁶ وغيره من الاماكن القريبه من الشعر ولا يعارضوا بسبب ذلك
ولا يوخذ منهم درهم فرد

فصل

تمكن الفرنج المذكورون من البيع والشرا مع من يختارونه من مسلم
ونصراني ويهودى من غير تحجير عليهم ولا منع ولا يعقد عقد بديوان
القبان⁵⁷ من غير ضرر* ويقطع ويعقد العقد* على العاده في ذلك وكل احد من مسلم ونصراني ويهودى
n° 27 يبيع ويشترى بحظه ونصيبه من غير معارض في ذلك واذا حضر الترجمان⁵⁸ الى
شاهد من شهود⁵⁹ الشعر بسبب كتابه عقد يمكن من ذلك ولا يمتنع احد من الشهود
من ذلك ويعامل القنصل وتجاره وجماعته ومن يضمن ال فندقه
بالامان والأطمان والاكرام والاحترام وتيسر المعدله فيهم ويجروا
في جميع امورهم واحوالهم وضروراتهم⁶⁰ ومتجرهم على جارى عوايدهم المستمره

فصل

n° 28 تمكنوا من تفرغ بضائعهم من مراكبهم بعشارياتهم⁶¹ ومن وسقها ولا يعارضوا

فصل

n° 29 المقتشون يجعون بالهم⁶² من حوايجهم ولا ياخذوا لهم شيا ولا يفرغ لهم
ولا يوسق الا برضاهم ومهما اتلفه العتال يكون في ذرّكه

فصل

n° 30 لا يتعرض احد الى القنصل ولا لتجاره بغير حق ولا طريق شرعى

*) Diese Worte von späterer Hand darübergeschrieben.

ولا يطالب الولد عن والده ولا الاب عن واده ولا الاخ عن
 30 n° اخيه ما لم يكن ضامنا ولا كفيلا ولا يؤخذ منهم شى من بضائعهم
 بغير رضاهم وخلاص حقوقهم الشرعيه ممن هي في جبهته على الوجه الشرعى
 ولا يلزم البطارنه⁶³ بتفسير مراكبهم بغير رضاهم ولا يؤخذ منهم شى غصباً

فصل

اذا وصلوا التجار الى ميننا الاسلاميه ومراكبهم ورجالهم
 فليقابلوا بالاحترام والرعايه ولا يشوش عليهم ولتكن اوليا
 31 n° الثغر والحكام وولاة امور الاسلام معهم على ما فيه العدل والاحسان
 والامان والاطمان والاحترام ويجهر النداء لهم بذلك ولا يعارضوا
 ويجروا فى امورهم وتعلقاتهم وجميع احوالهم على جارى العاده

فصل

انهى القنصل ان بيده مربع بمساحة طايفة البنادقه بما كان حدث
 عليهم من المال فى ايام الاشرف قانصوه الغورى على البهار وقدره فى السنه
 خمسة الاف دينار⁶⁴ فرسمنا بالعمل بما بايديهم من المربع الشريف وعدم التعرض
 32 n° اليهم بسبب ذلك هذا اخر ما تضمنه هذا المرسوم الشريف من الفصول
 فليعتمده كل واقف عليه وسامع له وناظر اليه وليعمل بمضمونه
 ومقتضاه من غير عدول عن لفظه ولا خروج عن معناه والخط
 الشريف اعلاه الله تعالى وشرفه اعلاه هو الحجه بمضمونه ومقتضاه

ان شا الله تعالى

كتب فى ثانى عشرين شهر المحرم الحرام

سنه ثلث وعشرين وتسعمائيه

والحمد لله وحده وصلى الله على سيدنا محمد واله وصحبه وسلم

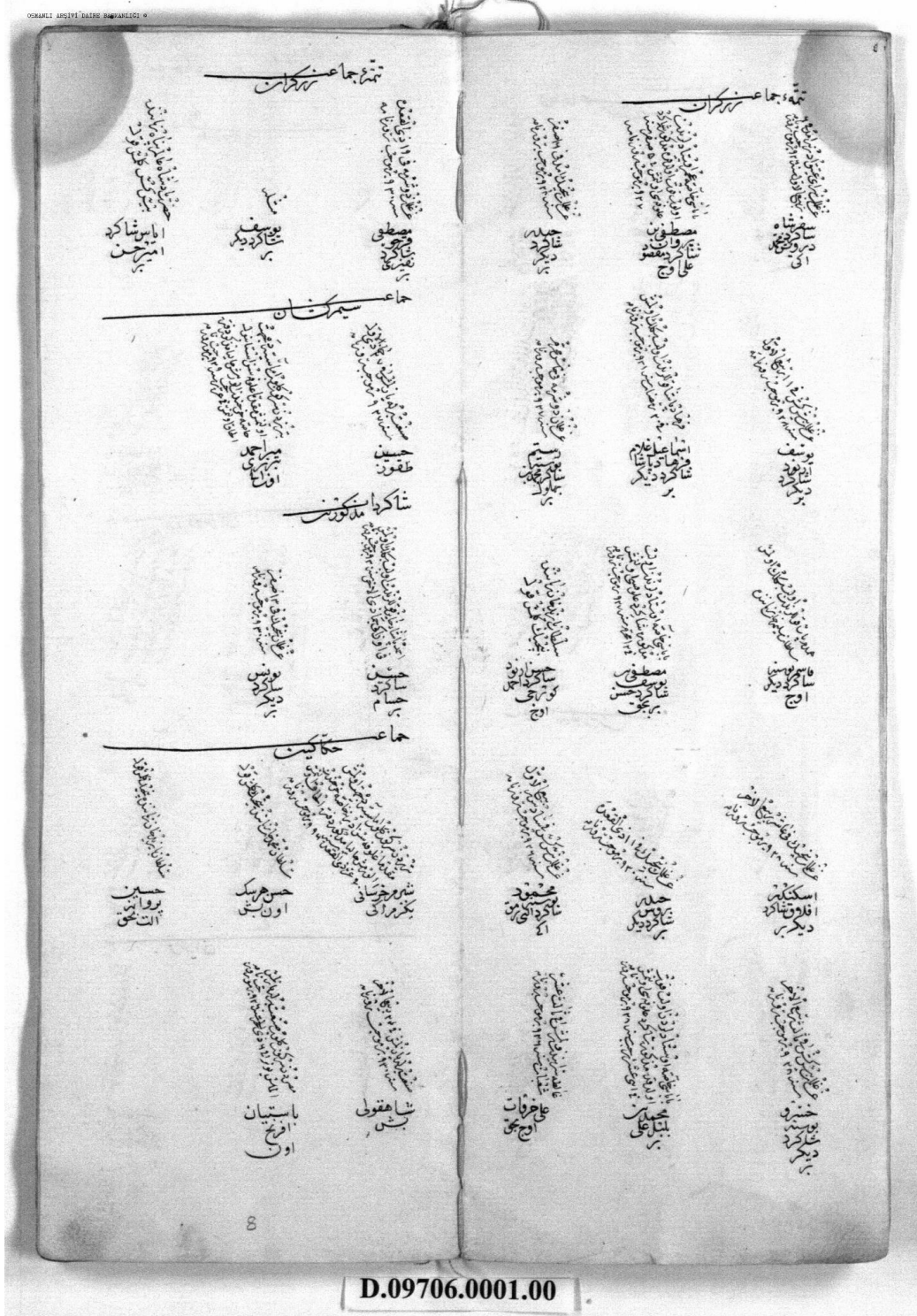
وهو حسبي وكفى

// خير //

*

*

*

Ek-8. 932 H / 1526 yılına tarihlenen Mevacib Ehl-i Hıref defterinde, 8b numaralı varakta sol alt köşesinde Bastian isimli Mısırdan esirin ismi geçmektedir (T SMA, nr. D.9706)

اسامی استادان تبریز که در تبریز در

جامع

مصعب	شاه محمد	عبدالحق	دریشورک	شیران	علاءالدین	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب

جامع

مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب

جامع

مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب
مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب	مصعب

مصعب

D.09784.0001.00

Ek-10. Sultan Selim zamanında Tebriz'den İstanbul'a gelen Tebrizli ustaların isimlerinin listesi (T SMA, D. 9784)